

Strömforsin Ruukki, Ruukintien pohjoisosa
Rakennushistoriaselvitykset, osa 3

Strömforsin Päärakennus

31.01.2022

aie
ARKKITEHDIT

Loviisa ~ Lovisa

Alkusanat

Strömforsin Päärakennuksen rakennushistoriaselvitys on osa vuonna 2021 aloitettua rakennushistoriaselvitysten sarjaa, jonka Loviisan kaupunki on teettänyt Strömforsin uutta asemakaavaa varten. Ruukintien pohjoispuolen selvitykset on teetetty Aie Arkkitehdeilla ja muodostavat oman kokonaisuutensa. Siihen kuuluvia vuonna 2021 selvitettäviä rakennuksia oli seitsemän: Yläpaja (osa 2), Päärakennus (osa 3), Armonlinna (osa 4), Talli (osa 5), Navetta (osa 6), Vaasanlinna (osa 7) ja Tiiliruukin aitta (Osa 8). Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu osa yksi, taustakappale, jossa käsitellään yleisesti Strömforsin alueen rakennushistoriaa ja tyylipiirteitä.

Ruukintien eteläpuolen kokonaisuuden (Alapaja, Verkhuusi ja Savitalo sekä Saunasaari ja Harahaan varasto) selvitti arkkitehti Perttu Huhtiniemi.

Tiivistelmä

Strömforsin ruukin nykyinen Päärakennus rakennettiin aikaisemman vuonna 1755 rakennetun päärakennuksen paikalle vuonna 1892. Rakennus sijaitsee ruukin kahden keskeisen tien risteymäkohdassa. Päärakennus rakennutti Strömforsin 1880-luvulla ostanut Antti Ahlström. Rakennuksen suunnittelija ei selvinnyt tutkimuksessa.

Rakennus toimi alun perin ruukin johtajan asuntona ja konttorirakennuksena. Päärakennukseen on tehty ensimmäisiä muutoksia 1900-luvun alkupuolella sekä mahdollisesti 1940-luvulla. Suuremmat julkisivuihin liittyvät muutokset ovat 1960-luvulta. Asumiskäytöstä luovuttiin vuonna 1985 jälkeen kun rakennus siirtyi edustus- ja majoituskäyttöön. 2010-luvulla Päärakennuksessa on toiminut hotelli- ja ravintolayrittäjä.

Päärakennuksen arkkitehtoniset piirteet kuvaavat hyvin vuosisadan vaihteen tyyli-keskustelua, kun kertaustyyli muuntuivat kohti kansallisromantiikkaa. Julkisivut ovat pieni muutoksia lukuun ottamatta säilyneet lähes alkuperäisinä. Sisällä tilajaossa on tapahtunut muutoksia erityisesti pohjoissivulla ja toisen kerroksen keskiosissa. Sen sijaan eteläsivun salijako sekä toisen kerroksen päädyt vaikuttavat olevan lähellä alkuperäistä. Sisätilojen pintaverhoilut ovat pääasiassa 1980- ja 2010-luvulta.

Päärakennus lisää Strömforsin ruukin 1800-luvun alun rakennuskantaan uuden aikakauden sekä tyylin. Historialliselle paikalle sijoitettuna se on muodostunut yhdeksi ruukin keskeisimmistä rakennuksista ja pidetty arvonsa mukaisessa kunnossa. Rakennuksen nykyinen käyttö tukee sen säilymistä elävänä osana ruukkimiljöötä.

Sisältö

1. *Johdanto*
  - 1.1 *Tehtävän kuvaus ja menetelmät*
  - 1.2 *Rakennuksen perustiedot*
  - 1.3 *Kaavatilanne ja suojelu*
2. *Tausta*
  - 2.1 *Ruukkien kartanot ja päärakennukset Suomessa*
  - 2.2 *Ruukkien työläishierarkia*
  - 2.3 *Ahlströmin ruukkien kartanot ja päärakennukset*
3. *Rakennushistorialliset vaiheet*
  - 3.1 *Ruukin aikaisempi päärakennus*
  - 3.2 *Uusi päärakennus ja muutokset ennen 1960-lukua*
  - 3.3 *A. Ahlströmin konttori ja Päärakennuksen asukkaat*
  - 3.4 *Muutokset 1960-luvulla*
  - 3.5 *Vuoden 1985 perusparannus ja käyttötarkoituksen muutos*
  - 3.6 *2000-luvun muutokset ja käyttö*
4. *Nykytilanne 2021 ja kerrostumat*
  - 4.1 *Julkisivut ja rakennusosat*
    - 4.1.1 *Julkisivu etelään*
    - 4.1.2 *Julkisivu pohjoiseen*
    - 4.1.3 *Julkisivu itään*
    - 4.1.4 *Julkisivu länteen*
    - 4.1.5 *Kellari, perustukset ja lattiat*
    - 4.1.6 *Seinäarakenteet*
    - 4.1.7 *Vesikattorakenne ja yläpohja*
    - 4.1.8 *Verannat*
    - 4.1.9 *Ikkunat*
    - 4.1.10 *Ulko-ovet*
    - 4.1.11 *Sisäovet*
    - 4.1.12 *Portaat*
    - 4.1.13 *Terassitasanne*
  - 4.2 *Sisätilat*
    - 4.2.1 *Ensimmäinen kerros*
    - 4.2.3 *Toinen kerros*
5. *Rakennushistoriallinen arvo*
6. *Lähteet ja kiitokset*
  - Liitteet*

I Johdanto

1.1 Tehtävän kuvaus ja menetelmät

Loviisan kaupungin kaupunkisuunnitteluosasto tilasi Aie Arkkitehdeilta keväällä 2021 rakennushistoriaselvityksen Strömforsin Päärakennuksesta. Selvityksen tarkoituksena on kartoittaa Strömforsin uuden asemakaavan suunnittelutyötä varten Päärakennuksen käyttö- ja muutoshistoriaa, rakennushistoriallista arvoa ja merkitystä Strömforsin kulttuuriympäristölle.

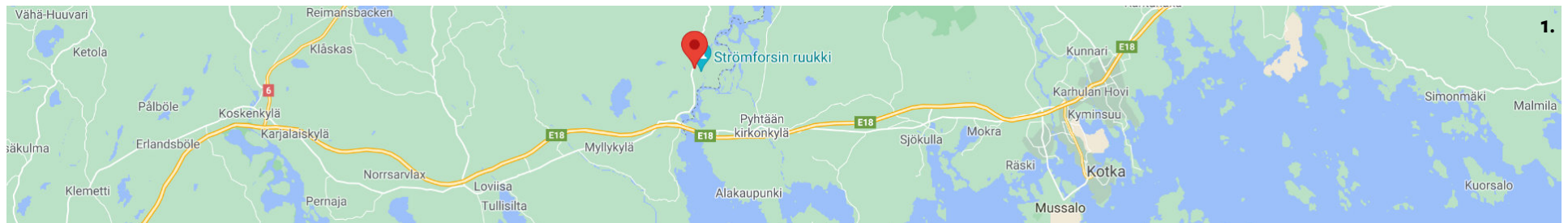
Strömforsin Päärakennus sijaitsee Loviisassa, Strömforsin ruukin Ruukintien pohjoispuolella. Se on vuonna 1824 rakennettu johtajan asunto ja konttorirakennus, joka koostuu kahdesta kerroksesta ja kellarista. Rakennuksella on hirsirunko. Nykytilassa Päärakennuksessa toimii majoitus- ja ravintola-alan yrittäjä.

Laadittu selvitys koostuu neljästä osasta sekä liitteistä. Tausta-osuudessa käydään lyhy-

esti lävitse Suomen ruukkien Päärakennusten historiaa sekä esitellään Antti Ahlströmin omistamien muiden ruukkien rakennuskantaa, joka on mahdollisesti vaikuttanut Päärakennuksen piirteisiin. Rakennushistoriakapaleessa esitellään Päärakennuksen historiaa sekä kokemia muutoksia sen valmistumishetkestä nykytilaan. Sitä seuraavassa säilyneisyys ja kerrostumat katsauksessa käydään lävitse diagrammeihin ja kuviin Päärakennuksen rakennusosien säilyneisyyttä ja rakennuksessa havaittavissa olevia aikakerrostumia. Viimeiseksi johtopäätökset osiossa esitetään tutkimuksen aikana syntynyt näkemys Päärakennuksen rakennushistoriallisesta ja kulttuurihistoriallisesta arvosta.

Tässä tutkimuksessa käytetyt tärkeimmät lähteet ovat 1800–1900-luvun vaihteesta otettu mustavalkoinen valokuva; vuoden 1939 piirros

eteläjulkisivusta; Ruukkilaisten muis-telmat rakennuksesta 1950-luvulta lähtien; Ulla Hjeltin allekirjoittamat luonnokset Päärakennuksen muutoksista vuodelta 1960; vuoden 1985 Hannu Laitila Ky:n toteuttaman peruskorjauksen piirrosaineisto ja selostukset; sekä 26.5.2021 Päärakennukseen tehty kenttätutkimus. Päärakennuksen rakennushistoriaselvitykselle asettaa haasteita puuttuvat alkuperäispiirroksot sekä niukka aineisto rakennuksen historiasta ennen 1950-lukua. Lähes kaikki Päärakennuksen rakenteet on verhottu, mikä vaikeuttaa seinärakenteisiin tehtävää ajoitusta sekä arviointia. Rakennus oli kenttätutkimuksen aikana tavallisessa majoituskäytössä.

1.2 Rakennuksen perustiedot

Nimet:	<i>Päärakennus, Johtajan asunto, Klubi, Valkoinen talo, Kartano*</i>
Osoite:	<i>Ruukintie 10</i>
Kylä:	<i>Ruotsinpyhtään ruukki</i>
Kaupunki:	<i>Loviisa</i>
Maakunta:	<i>Uusimaa</i>
Kiinteistötunnus:	<i>B14</i>
Omistaja:	<i>Strömforsin Yrityspuisto Oy</i>
Kerrosala:	<i>Noin 625 m²</i>
Kerroksia:	<i>Kaksi + kellari</i>
Rakennusvuosi:	<i>1892</i>
Rakennuttaja:	<i>Antti Ahlström</i>
Vanha kunta:	<i>Ruotsinpyhtää</i>
Vanha pitäjä:	<i>Pyhtään pitäjä</i>
Vanha talonnumero:	<i>B14 (Strömfors tehdasalueen kartta 1956)</i>
Vanha maakunta:	<i>Itä-Uudenmaan maakunta</i>
Vanha lääni:	<i>Etelä-Suomen lääni (2009), Uudenmaan lääni (1997)</i>
Aikaisemmat omistajat:	<i>A. Ahlström Oy, Scheider Electronics oy</i>

*Kartanoksi rakennusta on alettu kutsua vasta 1900-luvun lopulla alueen turismin kasvaessa. Paikalliset eivät koskaan ole kutsuneet rakennusta kartanoksi, eikä ruukin varsinainen kartano, nykyinen Norrahaan kellari, koskaan ehtinyt valmistua. Paikallisten käyttämä nimitys rakennukselle on päärakennus tai tutkimushetkellä siinä toimivan majatalo-ravintolan mukaan Bistro.

1.3 Kaavatilanne ja suojelu

Strömforsin ruukkiyhdyiskunta kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin rakennettuihin ympäristöihin (RKY) ja valtakunnallisesti merkittävään Kymijoen laakson maisema-alueeseen. Aluetta kaavoitettiin ensimmäistä kertaa vuonna 1965 rakennuskaavalla, joka jäi osittain toteutumattomaksi. Jo ensimmäisessä kaavassa ilmaistiin alueen rakennuskannan suojelutarve. Rakennuskaavaa on sittemmin viety eteenpäin 1990-luvulla ja osayleiskaavan työstö alkoi ennen kuntaliitosta 2000-luvulla. Asemakaavan työstäminen alueelle aloitettiin 2020-luvulla.

Päärakennus on merkitty vuoden 1990 rakennuskaavaan SR-1 merkinnällä, jota on kuvattu seuraavasti:

”Suojeltava rakennus; rakennustaiteellisesti ja kulttuurillisesti arvokas rakennus, jota ei saa purkaa. Rakennuksessa suoritettavien korjaustöiden tulee olla sellaisia, että rakennuksen ulkoasu ja mahdollisuuksien mukaan myös huonejako, rakenneratkaisut sekä sisustusdetaljit säilyvät alkuperäisen mukaisina. Museovirastolla on annettava mahdollisuus lausunnon antamiseen koskien purku- ja korjaustöitä.”
”Rakennus ympäristöineen tulee hoitaa sen kulttuurihistoriallisen arvon edellyttämällä tavalla.”

*Kuva 3. RKY-alueen rajaus Strömforsissa.
Punaisella merkitty Päärakennuksen sijainti.*

2 Tausta

2.1 Ruukkien kartanot ja päärakennukset Suomessa

Ruukkikartanoiden kulta-aika Suomessa alkaa saavuttaessa 1700-luvulle, kun vanhat rajoitteet syntymäsäädyistä jätettiin vähitellen taakse ja uusille teollisuuslaitoksille myönnettiin toimintalupia. Hattujen sodan jälkeen 1739 porvariston ja alemman aateliston valta kasvoi ennestään. Uusi, useasti köyhemmistä oloista itselleen vaurauden luonut porvariluokka, omasi kaikista suurimman tarpeen näyttää sivistyneisyyttään asumisvalinnoillaan. Ruukinpatruunat olivat yksi joukko näiden erittäin muotitietoisten rakennuttajien joukossa.¹

Ruukilla ei kuitenkaan aina ollut välttämättä kartanoa vaan monissa merkittävässä Suomalaisruukeissa niiden keskeisintä edustusrakennusta kutsuttiin päärakennukseksi. Osassa ruukeista asui itse omistaja, ruukinpatruuna, toisissa ruukin johtoon oli erikseen nimetty ruukinisäntä. Edustusrakennuksen kutsuntatavassa on myös saattanut olla eroja paikallisten ja vierailijoiden välillä – samoin kuin kielellisiä eroja. Ruotsin kielen sanalla herrgård ja suomen kielen sanalla kartano ei ole tarkkaa määritelmää, mutta useimmiten sanalla on viitattu säädyltään korkeamman henkilöön hienona pidettyyn rakennus/maatilakokonaisuuteen tai tämän tilan päärakennukseen. Osittain kartano sanasta on voitu päätellä siis haltijansa säätyä, joka selittäisi ruukkien tapauksessa isännöitsijöiden hallitse-

mien edustusrakennusten päärakennus- tyyppisen kutsumatavan.

Ruukkien keskeisimmät rakennukset eivät aina toimineet pelkästään asuntona, vaan niillä oli monesti tehtävä myös kirjanpitäjien työtiloina, kauppavieraiden majoitusuoneina ja jopa kirkkosaleina. Suomessa sijaitsevilla ruukkien edustusrakennuksien käyttötarkoituksissa on runsaasti eroja. Monien ruukkien rakennuskanta on myös uusiutunut omistajavaihdoksissa monesti niin, että vanha edustusrakennus on jäänyt toissijaiseen käyttöön uuden valmistuessa tai jopa siirretty syrjäisemmälle paikalle. Näiden kerrostumien vuoksi ruukkikokonaisuudet ovat usein monimuotoisia ja ne kertovat useiden eri omistajien sekä aikakausien tarinaa.

Suomalaisista ruukkien kartanoista erityisen tunnettuja ovat Teijo (1770), Fagervik (1773), Mustio (1782-92), Törnävä/Östermyra (1806), Fiskars (1820) ja Leineperi (1860-luku). Sen sijaan merkittäviä ruukkeja, joilla oli kartanon sijaan päärakennus, ovat mm. Koski (1731), Strömfors (1. rakennus 1750), Björkboda (1783), Kauttua (1824), Salahmi (1830-luvulla), Haapakoski (1843) ja Noormarkku (1877) ja Forsby (1908).

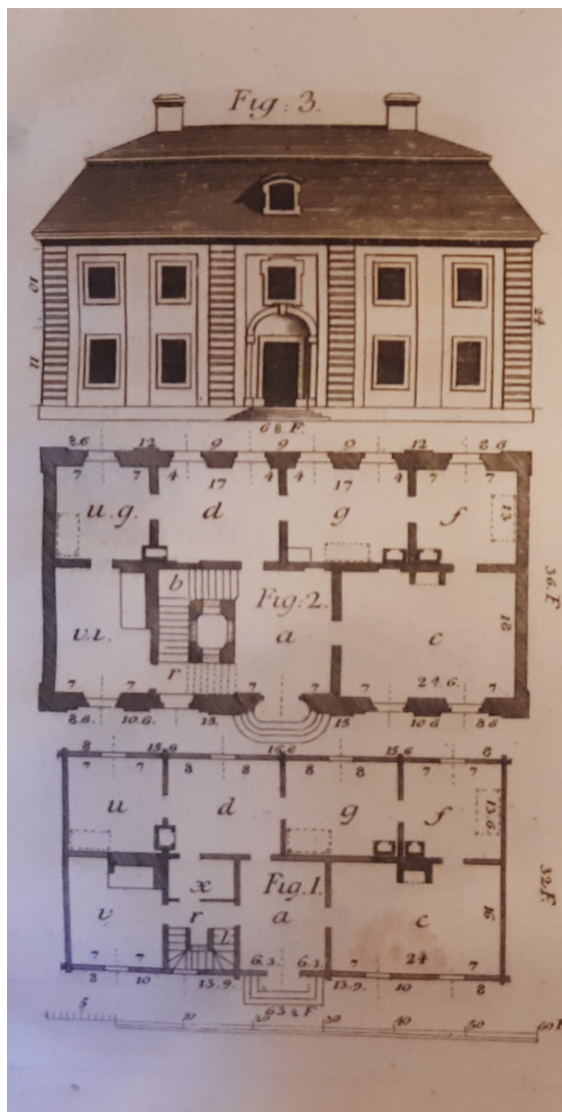
Kartanorakennuksen laatu ei ollut pelkästään asumisen mukavuutta vaan myös säädyn ja vallan symboli, joka suunniteltiin tarkasti ja

esiteltiin vieraille kernaasti. Silti 1700-luvulla rakennetulla kartanolla ei välttämättä ollut nimettyä yhtä suunnittelijaa, vaan 1700-luvun rakentaminen oli kollektiivista erityisosaaajien työtä, jonka pohjana oli usein 1700-luvulla julkaistut mallikirjat. Tukholman yli-intendentin Carl Hårlemanin (1700–1753) ja hänen arkkitehtuuristansa voimaa ammentavien Carl Wijnbladin (1705–1968) mallikirjojen vaikutus Suomalaiseen kartanoarkkitehtuuriin vielä 1800-luvullakin oli suuri, sillä mallikirjat olivat laajasti saatavilla ja pohjolan oloihin sovitettu. Suomessa muodinmukaiseen säätyläisrakentamiseen vaikutti merkittävästi myös Tukholmassa opiskellut muurarimestari Christian Schröder (1722–1789), josta tuli Turun kaupunginarkkitehti vuonna 1756. Hänen kouluttamansa muurarimestarit toteuttivat Schröderiläisiä piirteitä, kuten jyrkkää mansardia ja siihen kytkettyä poikki-päättyä, vielä 1800-luvulla.²

¹ Riitta Koskinen, *Suomalainen kartano*, 2013, s. 20

² Riitta Koskinen, *Suomalainen kartano*, 2013, s. 12–17

Kuva 4. Ote Wijnbladin mallipiirustuskirjasta vuodelta 1755. Tämän pohjan ratkaisun vaikutuksia voidaan nähdä myös Päärakennuksessa.

2.2 Ahlströmin ruukkien kartanot ja päärakennukset

Strömforsin nykyisen päärakennuksen suunnittelu on osa jatkumoa, jossa Antti Ahlström uudisti hankkimiansa rautaruukkien, Noormarkun (1870), Kauttuan (1873), Leinperin (1877) ja Strömforsin (1886) rakennuskantaa. Kaikissa ruukeissa oli vanhojen teollisuusrakennusten lisäksi myös edustusrakennuksia, mutta jokaiseen Ahlström jätti oman jälkensä. Koska Strömforsin rakennus on syntynyt erilaisen vaikutuksen kautta kuin muut Strömforsin ruukin rakennukset, teemme katsauksen muihin Ahlströmin omistamien ruukkien vanhoihin ja uusiin Strömforsin Päärakennusta edeltäneisiin edustusrakennuksiin. Nämä rakennukset ovat mitä todennäköisemmin tarjonneet ihanteet ja arvot viimeisenä ennen kauppaneuvoksen kuolemaa valmistuneelle Strömforsin Päärakennukselle.

Ruukeista ensimmäisenä Ahlström hankki Noormarkun vuoden 1870 huutokaupassa. Vaasan läänin maaherralle Carl Konstantin de Carnallille oli vuonna 1806 myönnetty oikeus perustaa Noormarkun mailleen yksi kankivasarapaja ja vuonna 1814 manufaktuuripaja.¹ Carnallin kuoltua vuonna 1833 ruukilla oli useita omistajia ja tasainen pieni tuotanto, kunnes tila ruukkeineen lopulta huutokaupattiin. Noormarkusta tuli huudon voittaneen Ahlströmin liiketoiminnan keskus ja kauppaneuvoksen omistamista ruukeista Noormar-

kun edustusrakennukset ovat suurieleisimmät.

Noormarkun rakennuskannan uudistaminen ei alkanut heti kauppojen jälkeen, sillä sairaudet ja Kauttuan ruukin investoinnit jarruttivat toivot taloudellisia haasteita. Noormarkun vanha päärakennus ei kuitenkaan ollut asumismukavuudeltaan halutun kaltainen ja uudelle rakennukselle oli suuri tarve. Ensimmäiseksi Ahlström rakennutti niin kutsutun Isotalon omaksi kodikseen ja pääkonttorikseen. Uusi koti sijoitettiin vanhan navetan ja ulkorakennusten tilalle vanhan päärakennuksen jäädessä joen toiselle puolelle.²

Isotalo valmistui 1877-1881 ja sen on suunnitellut ruotsalainen akkitehti Ewert Lagerspetz.² Se on kaksikerroksinen puurakennus, jossa kertausrenessanssi sekä nikkarityyli näkyvät monipuolisen listakoristelun, ikkunoiden peitelauta-aiheiden, räystäskonsolien ja runsaan sommittelun muodossa. Lagerspetz ei ole tavoitellut sommittelulla symmetriää, mutta ikkunat on jäsennelly selkeiksi kokonaisuuksiksi ja sisäänkäynnit on sijoitettu julkisivuun keskeisesti. Myös Isotalo ruskean sävyt viittaavat uusrenessanssin väriasteikkoon.

Ahlström hankki Kauttuan ruukin hyvin pian Noormarkun jälkeen. Kauttua oli saanut ruukin oikeudet Lorentz Creutzin alla vuonna 1689. Ruukilla oli useita omistajia 1700-luvulla,

Kuva 5. Antti Ahlstörmin rakennuttama Noormarkun Isotalo.

Kuva 6. Kauttuan ruukin kartano.

mutta toiminta oli nousujohteista. 1800-luvun alussa Kauttuan raudantuotanto oli Suomen suurinta. Menestykseikkäämmän omistajan Anders Fredrik Falckin kuoltua vuonna 1851 ruukki kuului tämän perijöille, joilta Ahlström osti kokonaisuuden.

Kauttuan ruukilla oli ennestään hirsirakenteinen vuonna 1802 rakennettu uusklassinen ruukin kartano, johon on lisätty empiretyylin henkeen yksikerroksiset siivet vuonna 1824.6 Sen suunnittelussa oli ruukinpatruuna A. H. Falckia avustanut Suomeen uusklassisen virtauksen tuonut professori Gabriel von Bonsdorff.^{3,4} Rakennus on hyvin aikainen uusklassismin edustaja Suomessa, mutta noudattelee tyyliä kokonaisvaltaisesti aumakattolla, tyynellä symmetrialla ja kivijulkisivun jäljittelyllä sekä värien että julkisivuverhouksen keinoin.

Ahlström liitti Leineperin ruukin omistuksiinsa vuonna 1877. Leineperin ruukki, aikaisemmalta nimeltään Fredriksfors, sai toimintaoikeudet vuonna 1771. Ruukin historian aikana sillä oli ennen Ahlströmin kauppoja useita omistajia, mukaan lukien valtion ja Kauttuan ruukin entisen patruunan A.H. Falck.

Leineperin edustusrakennukset eivät ole niin suuria kuin Noormarkussa ja Kauttualla. Entinen isännöitsijän asunto ja konttorirakennus, todennäköisesti myös Leineperin kartano, on kaksikerroksinen puurakennus 1860-luvulta. Rakennus on empire-

tyylinen, satulakattoinen, tyyni ja symmetrinen. Rakennus on alunperin ollut valokuvista päätellen kivijulkisivua jäljittelevän ruskean sävyissä valkoisilla listoilla. Toinen hieman samanlaisen statuksen omaava rakennus Ahlströmien omistusaikana oli myöskin 1860-luvulla Henry Gibsonin suunnittelema Meijeri, josta Eva Ahlströmin johdolla ja Wivi Lönnin ammattitaidolla tehtiin emäntäkoulu. Muutos koulutuksi tapahtui kuitenkin vasta Antti Ahlströmin poismentyä.⁶

- 1 Salokorpi (1999), s. 118-119; Laine (1952), s. 436-446.
- 2 Aho (1907), s. 321
- 3 Aho (1907), s. 104
- 4 Salokorpi (1999), s. 100-103; Laine (1952), s. 291-310.
- 5 RKY, Kauttuan ruukki- ja paperiyhdyskunta
- 6 Salokorpi (1999), s. 111-115; Laine (1952), s. 348-399.

Kuva 7. Leineperin ruukin Päärakennus.

3 Rakennushistorialliset vaiheet

3.1 Ruukin aikaisempi päärakennus

Kymijoen läntisen haaran, nykyisen Strömforsin kosken varrelle perustettiin ensimmäinen rautaruukki jo vuonna 1695 vapaaherra Johan Creutzin toimesta. Ruukki nimettiin Petjärven ruukiksi Petjärven kylän mukaan, jonka mailla koski sijaitsi. Petjärven ruukilla ei tiedettävästi ollut päärakennusta tai johtajan asuntoa eikä siitä kasvanut merkittävää työyhdyskuntaa, kuten monista muista aikalaisruukeista. Syyt tähän löytyivät mitä todennäköisimmin Johan Creutzin jo olemassa olevista maaomistuksista, jotka sisälsivät muun muassa Ahvenkosken kartanon ja Petjärven ratsutilan. Rautaruukki oli vain yksi sivutoiminto vapaaherran liiketoiminnassa, johon mielenkiinnon oli synnyttänyt hänen veljensä menestyvä rautaruukki Forsbyssä, nykyisessä Koskenkylässä. Toiminnan toissijaisuus materialisoitui 1700-luvun alussa, kun tulipalossa tuhoutuneen ruukin jälleenrakennus jäi poliittisen uran varjoon.¹

Tarve perustaa korkeamman säädyn asuin-sija ruukille muodostui vasta puolivuosisataa ruukin perustamisen jälkeen, kun rautaruukin laitoksien jäänteet ja Petjärven kartano siirtyivät Creutzin suvulta Nohrströmille ja Forsellille vuonna 1744.² Yhtiökumppanit olivat molemmat päteviä ja kunnianhimoisia ammattimiehiä. Nohrström oli ennestään toiminut ruukinisännöitsijänä Forsbyssä ja kun

Jakob Forsell oli erinomaiset liikesuhteet omaava liikemies valloitetusta Haminaasta. Strömforsin uudelleenrakennus ei kuitenkaan alkanut heti kauppojen jälkeen, vaan Turun rauhassa 1743 jääneet epäselvyydet valtioiden rajan sijainnista aiheuttivat haasteita yritystoiminnan elvyttämiselle. Raja oli määrätty kulkemaan Kymijokea pitkin, mutta oli pitkään epäselvää, kulkiko se joen itä- vai länsirantaa. Strömforsin rakennuskanta sijaitsi joen länsirannalla sekä joen keskellä sijaitsevalla Kortön saarella. Lisäksi väittely rajan taakse jääneen linnoituskaupunki Haminan korvaajan sijainnista hidastivat vuorikollegion toimintalupaa.²

Vuonna 1745 vyyhti alkoi purkaantua ensin uuden linnoituskaupungin paikan valinnalla. Alun perin Degerbyksi, sittemmin Loviisaksi nimetyn kaupungin ensimmäiseksi pormestariksi valittiin Strömforsin toinen omistaja Jakob Forsell, joka myöhemmin aateloitiin nimelle af Forselles. Uuden aseman myötä vastuu Strömforsista siirtyi pääasiassa Nohrströmille. Samoina vuosina myös ymmärrys rajan kulkemisesta Kymijoen itärantaa pitkin syntyi ja Strömforsin toimintalupa hyväksyttiin.³

Kaikkien hidasteiden jälkeen taonta ruukissa alkoi uudelleen vuonna 1746. Seuraavan vuosikymmenen ajan Nohrström ja Forsell

hankkivat uusia maaomistuksia lopulta nelinkertaistaen alkuperäisen maaomaisuutensa. Strömfors ei kuitenkaan saanut johtajan asuntoa heti ensimmäisinä vuosina. Tämän ajan Nohrströmin pariskunta asui mitä todennäköisemmin Petjärven rannalla sijainneella ratsutilalla, kunnes Strömforsin ruukille valmistui säädynmukainen asumus vuonna 1755.⁴

Hirsirakenteinen ja taitekattoinen johtajan asunto valmistui samalle paikalle, jolla nykyinen päärakennuskin sijaitsee: kankivasarapajasta luoteeseen, nykyisen Ruukintien pohjoispuolelle. Vanhasta rakennuksesta on säilynyt ainakin yksi valokuva, piirros sekä sanallisia kuvauksia muun muassa palovakuutusasiakirjoissa vuodelta 1832. Pohjapiirroksia tai tietoa rakennuksen suunnittelijasta ei ole säilynyt.^{5,6}

Valokuvista ja vanhoista kartoista päätellen vanhaan päärakennukseen kuului kaksi osaa: varsinainen asunto ja edustusrakennus sekä jonkinlaisella käytävällä yhdistetty erillinen keittiösiipi pääosan pohjoispuolella. Rakennus oli luonnonkiviperustukselle rakennettu hirsirakennus, joka oli lautaverhoiltu kaikilta julkisivuilta.^{5,6} Päärakennuksen korkeampaa säätytasoa verrattuna muuhun rakennuskantaan oli korostettu ennestään keltaisella öljyväriillä, mistä on merkintä palovakuutusasiakirjassa vuonna 1832. Listat olivat vaalean-

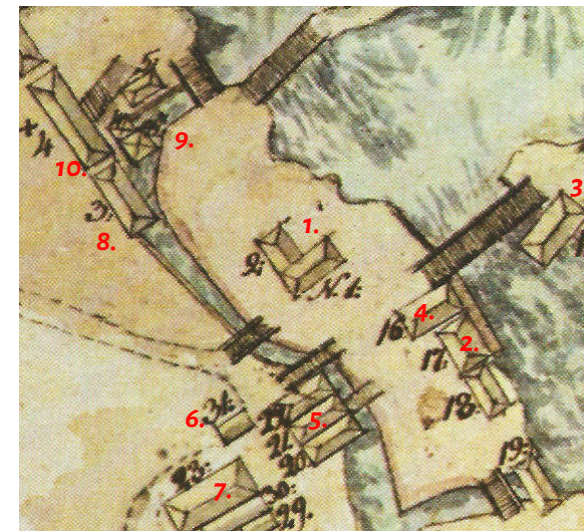
Kuva 8. Strömforsin vanha päärakennus lännestä kuvattuna. Vasemmalla keittiösiipi, oikealla varsinainen edustusasunto. Rakennuksen takana näkyy Letkumakasiinin vanha vellikello.

harmaat.⁶ Kirjassaan Strömfors – Tehdas ja yhdyskunta Siren kirjoittaa päärakennuksen edustusosassa olleen lautainen mansardikatto, mutta tarkastellessa ainoaa rakennuksesta säilynyttä valokuvaa, kate voisi olla myös tiiltä, jota ruukilla tuotettiin omasta takaa jo 1700-luvulla.^{5,7} Kahden rakennusosan katot eroavat muodoltaan: edustusosalla vaikuttaisi olevan mansardi- ja keittiöosalla aumakatto. Valitettavasti valokuvassa näkyy vain edustusosan länsipääty sekä keittiösiipi, eikä rakennuksen varsinaisesta pääjulkisivusta, joka mitä todennäköisimmin oli kohti etelää ja kankivasarapajaa, voida tehdä tulkintoja. Näkyvässä osassa voidaan kuitenkin huomioida ikkunoiden moninaisuutta, joissa esiintyy sekä vanhemman tyylistä kuusitoista ruutuista, että uudempaa neliruutuista ikkunaa. Kartoista voidaan nähdä päärakennusta ympäröineen myös muita talousrakennuksia. Niistä ei ole säilynyt tarkempia mainintoja.

Vanha päärakennus toimi ruukin johtajan asuntona aina 1824 vuoteen asti. Sen jälkeen silloinen ruukin patruuna, Virginia af Forselles, muutti joen rannalle valmistuneeseen sittemmin Armonlinnaksi nimettyyn uudisrakennukseen. Syy muuttoon oli vanhan päärakennuksen rapistuminen ja ajastaan jälkeen jääneet tyylivaatimukset. Yhdessä ne tekivät vanhasta päärakennuksesta epäsäädynmukaisen asuinpaikan. Säätyläisasunnolta olisi vaadittu säädynmukaista kartanon puutarhaa sekä sijainnillaan ja tyyliltä erottautuvuutta

Kuva 9. 1803, kartta isojakoa varten. Karttaan on merkitty huomattavasti enemmän rakennuksia ja maanjakoon liittyviä merkintöjä.

Kuva 10. 1809, Kartta palovakuutusasiakirjoja varten. Kartta esittää mahdollisesti vain vakuutettavat rakennukset.

Kuva 11. Kartta Kymijoenlaaksosta vuodelta 1885. Vanha päärakennus keittiösiipineen on vielä paikallaan.

- Nro. 1 Päärakennus ja keittiösiipi
- Nro. 2 Kankivasarapaja
- Nro. 3 Mylly
- Nro. 4 Vanha naulapaja
- Nro. 5 Hiili ja rautavarastot
- Nro. 6 Ruukin kauppa
- Nro. 7 Krouvinmäki
- Nro. 8 Panimo (nyk. Vaasanlinna)
- Nro. 9 Tiiliruukki (purettu 1950l)
- Nro. 10 Vanha tiilikuivaamo (romahtanut 1950l)

Nro. 11-14 Tuntemattomia talousrakennuksia, jotka on purettu ennen 1900-lukua. Nro. 12 on mahdollisesti nykyisen Letkumakasiinia edeltänyt aitta.

muista asuinrakennuksista. Vanha päärakennus oli vain yksikerroksinen ja ulkoisesti hyvin muiden 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alun työläisasuinrakennusten kaltainen sekä sijaitsi vailla näkymiä patoaltaalle tai sopivaa aluetta edustuspuutarhalle. Virginia af Forselles oli kasvanut Ruotsin kartanokulttuurissa ja osasi nähdä vallitsevat puutteet asuintiloissa. Johtajan muutettua pois päärakennuksesta, sen käyttö on jäänyt tuntemattomaksi. Sen pohjoispuolelle rakennettiin uusi naulapaja vuonna 1846, jota laajennettiin lähes koskettamaan vanhaa päärakennusta vuonna 1857. Rakennusten välillä oli mahdollisesti kulkuyhteys päätellen Yläpajan eteläseinän tiilimuurauksesta, mutta tätä ei tiedetä varmaksi. Seuraavat historian tapahtumat tunnetaan vasta vuosisadan lopulta, kun vanha päärakennus purettiin vuonna 1890-luvulla ja sen tilalle rakennettiin uusi päärakennus vuonna 1892.⁸

- 1 Sirén, 1971, s. 3; Aho, 1907, s. 334
- 2 Sirén, 1971, s. 12–13; Aho, 1907, s. 330–331
- 3 Sirén, 1971, s. 16
- 4 Sirén, 1971, s. 35–36; Koskinen, 1997
- 5 Sirén, 1971, s. 62
- 6 RA, 1832
- 7 Sirén, 1971, s. 33–34
- 8 Sirén, 1971, s. 57–58

Kuva 12. Piirros ruukista 1800-luvun alkupuolella. Vanha päärakennus näkyy eniten oikealla. Sen edessä nykyinen letkumakasiini hieman suurennellun kokoisena. Taustalla kankivasarapajan pääty, kirkko (keskellä) ja verkhuusin harja (vasemmalla).

3.2 Uusi Päärakennus ja muutokset ennen 1960-lukua

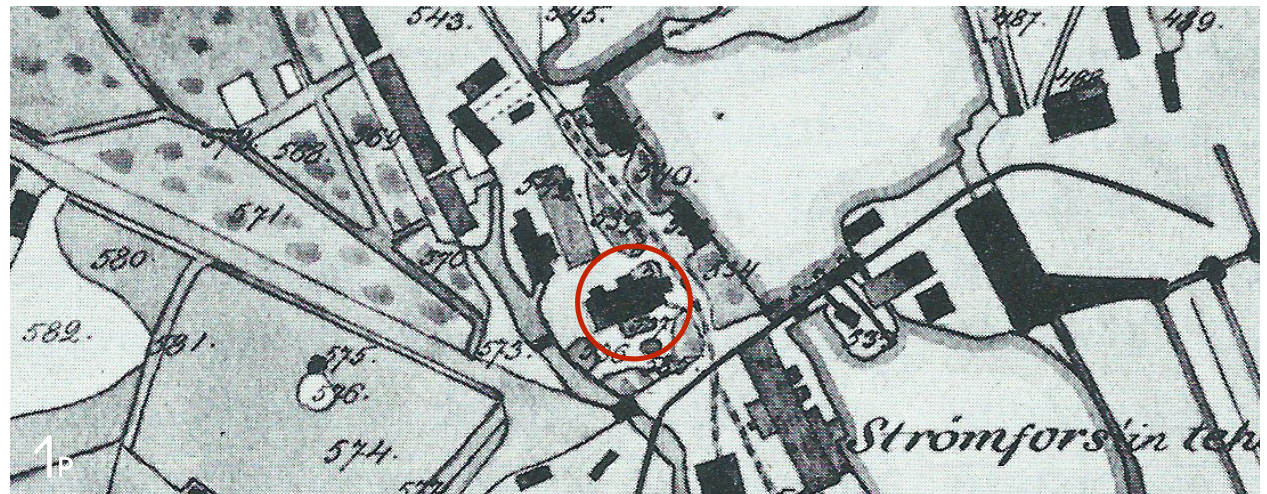
Uuden päärakennuksen rakentaminen sijoittuu aikaan, jolloin af Forsellesien yli sata-vuotinen valtakausi päättyi Strömforsissa. 1800-luvun lopulla raudanviennin alatila, huonot satokaudet, suurieleiset sijoitukset ja toistuvat vesioikeustaistelut ajoivat lopulta Pehr Henrik af Forsellesin taloudellisiin vaikeuksiin, jonka lopputuloksena ruukki luovutettiin hänen velkojilleen vuonna 1876. Ruukki kulki moninaisten ryhmien lävitse, kunnes vuoden 1886 heinäkuussa Antti Ahlström osti Strömforsin, jonka sahateollisuudessa hän näki merkittävää potentiaalia. Kaupat merkitsivät valta-aseman muutosta ruukissa. Se ei ollut enää omistajiensa pääkohde, vaan sivuhaara Ahlströmin useiden ruukkien joukossa.

Antti Ahlström ei siis koskaan itse muuttanut rakennuttamastaan edustuskartanosta Noormarkusta asumaan Strömforsiin. Sen sijaan Strömforsin asioita hoiti ensin hänen veljenpoikansa Johan Ahlström ja pian sen jälkeen ruukin johtoon nimitetty Selim Bäckström. Antti Ahlströmin henkilökohtainen vaikutus ruukilla jäi lyhyeksi, sillä hän menehtyi jo vuonna 1896. Ennen kuolemaansa hän ehti kuitenkin muuttaa ruukin suuntaa korostamaan sahateollisuutta ja rakennuttamaan kylälle uuden päärakennuksen vuonna 1892.¹

Tarkkaa syytä uudishankkeelle ei tunneta,

mutta sitä voidaan pohtia heijastellen Antti Ahlströmin muita omistuksia, rakennusprojekteja sekä Strömforsin ruukin rakennuskantaa sen ostohetkellä. Antti Ahlström oli itse aktiivisesti uusinnut rakennuskantaa erityisesti Noormarkun ruukissa, mutta myös muissa hankinnoissaan. Strömforsissa oli jäljellä kolme rakennusta, joiden voitiin nähdä kilpailevan päärakennuksen paikasta. Ensimmäisenä oli Strömforsin vanha päärakennus, joka oli tyyliään sekä mukavuuksiltaan vanhanaikainen ja rappeutunut. Se oli jäänyt ruukin ytimeen teiden ja laitosten luomaan solmu-kohtaan. Sen lisäksi ruukilla oli Virginia af

Forsellesin rakennuttama kaksikerroksinen asunto ja konttorirakennus, joka oli ilmeisesti kauppojen aikaan vielä pääosin alkuperäisessä käytössä, mutta kenties sen hillitty ja asunto-mainen arkkitehtuuri ei vastannut Antti Ahlströmin ajatuksia edustusrakennuksesta. Kolmantena oli Tallinmäen pohjoispuolelle Pehr Henrik af Forselles aloittama ruukinkartanohanke, josta oli valmistunut vain korkea kivijalka 1850–60-luvulla ennen ruukin konkurssia. Mikäli kartanomainen uudisrakennus olisi haluttu toteuttaa, kivijalka olisi ollut säädynmukaisin paikka, mutta sen sijaan uusi päärakennus päätettiin tehdä vanhan pää-

Kuva 13. 1910, Kartta Strömforsin Ruukista. Uusi päärakennus on vanhan tilalla.

Kuva 14. Strömforsin Päärakennuksen pohjoisjulkisivu. Kuva on otettu mahdollisesti pian rakennuksen valmistumisen jälkeen vuosina 1892-1910. Kattoja ei ole vielä maalattu.

rakennuksen paikalle. Tämä ele itsessään voidaan nähdä osana sitä, ettei uudella päärakennuksella koskaan ollut säädynmukaisen kartanon tarkoitusta, vaan se oli luonteeltaan julkisempi konttorirakennus, isännöitsijän asunto ja kylän hallinnon keskus. Siihen vanhan päärakennuksen solmukohta sopi erinomaisesti. Enää jäljelle jäi arkkitehtuurin tuominen 1890-luvulle.² Vanhan päärakennuksen osat käytettiin osittain hyödyksi uudessa rakennuksessa.¹

Päärakennuksen varhaisten vaiheiden ja alkuperäisyyden selvittäminen tämän tutkimuksen aikana on ollut haasteellista. Arkistotutkimuksesta huolimatta rakennuksesta ei löytynyt palovakuutusasiakirjoja tai alkuperäisiä rakennuspiirustuksia. Ensimmäiset dokumentit rakennuksesta ovat vuoden 1910 kartta (sivulla 15), jossa nähdään Päärakennuksen olevan paikoillaan, sekä vuosisatojen vaiheessa otettu mustavalkoinen valokuva (kuva 14, Sivu 16). Vanhin tässä tutkimuksessa löytynyt piirros (sivulla 19) uudesta Päärakennuksesta on vuonna 1939 Ahlsterömin Karhulan tehtailla tehty julkisivupiirros etelään. Ensimmäisen pohjapiirroksen ovat vasta vuodelta 1960, jolloin arkkitehti Ulla Hjelt teki Päärakennukseen muutossuunnitelmia. Päärakennuksen arkistossa säilyneet piirroksen ovat luonnoksia, joita ei tutkimuksen mukaan kokonaan toteutettu. Niistä ja säilyneistä ulkovalokuvista voidaan kuitenkin jo päätellä, että myös Päärakennuksen sisätiloihin sekä lämmitysjärjestelmiin

oli tehty muutoksia jo ennen 1960-lukua. Ensimmäiset toteutuneeksi tiedetyt suunnitelmat ovat vasta vuoden 1985 peruskorjauksen yhteydestä.

Tässä tutkimuksessa pohditaan näiden löytyneiden varhaisten dokumenttien ja vuoden 1960 pohjapiirrosten avulla Päärakennuksen mahdollista alkuperäistä tilaa, arkkitehtonista tyyliä, tilajakoa, varhaisia muutoksia 1950-luvulle asti sekä rakennuksen alkuperäistä sekä 1900-luvun alun käyttöä. Mikäli alkuperäisiä piirroksia tai vakuutusasiakirjoja löytyy tulevaisuudessa, tulee tämän kappaleen pohdintaa tarkastella niiden tuomassa lisävalossa.

Ensimmäisenä käsitellään vuosisadan vaihteessa otetuksi oletettu tuntemattoman valokuvaajan otos Armonlinnan kulmalta kohti Päärakennuksen pohjoisjulkisivua. Päärakennuksen oletetaan olevan kuvassa valmistumishetken kaltainen. Kuvasta voidaan nopealla havainnoinnilla jo todeta, että Päärakennus on säilynyt 2020-luvulle ulkoisilta pääpiirteiltään hyvin samankaltaisena. Pohjoisjulkisivussa silmään pistävintä on rakennuksen muusta hyvin symmetriaan pyrkivästä massasta erottautuvat pohjoisverannat, joita ei ole sijoitettu julkisivuun samalla huolellisuudella. Tarkemmin katsottuna myös pohjoisfasadin läntisin ikkuna on poissa linjasta ylemmän kerroksen ikkunan kanssa, jotka itäreunalla on huolellisesti päällekkäin aseteltu. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös itäjulkisivun toisen kerroksen keskimäinen ikkuna, joka kokonsa puolesta vaikuttaisi lähes ovelta.

Itäverannan päällä ei tästä huolimatta ole minkäänlaista parvekerakennetta ja verannan kattokatteessa on kaadot.

Julkisivussa näkyvät kertaustyyli, erityisesti uusrenessanssiin viittaavat yksityiskohtaiset ikkunakehykset, mansardimaiset kattomuodot koristeellisine räystäskonsolien ja ikkunoiden vuorikoristeet. Tornimaisesti toisistaan erottuvat rakennusmassat voidaan nähdä nojaavan jo vuosisadan vaihteen kansallisromantiikkaan. Myös kokonaisvaikutelma on kertaustyylien runsauteen verrattuna tyyne ja koristeet on jäsenneilty selkeiksi kentiksi. Julkisivuverhous on saman levyistä vaakasuuntaista höylättyä lautaa, joka rauhoittaa pintaa verrattuna 1800-luvulla sopivampana pidetyn vaihtelevan leveyden sijaan. Aiheet ovat pääosin siroja, eikä edes rakennuksen kulmiin ole tehty uusrenessanssille tyypillisiä pilastereita jäljitteleviä lankutuksia, vaan kulmat on viimeistelty lähes listamaisesti. Kenties ruukin muiden rakennusten vähäeleinen tyyli vaikutti Päärakennuksen julkisivujen suunnitteluun.

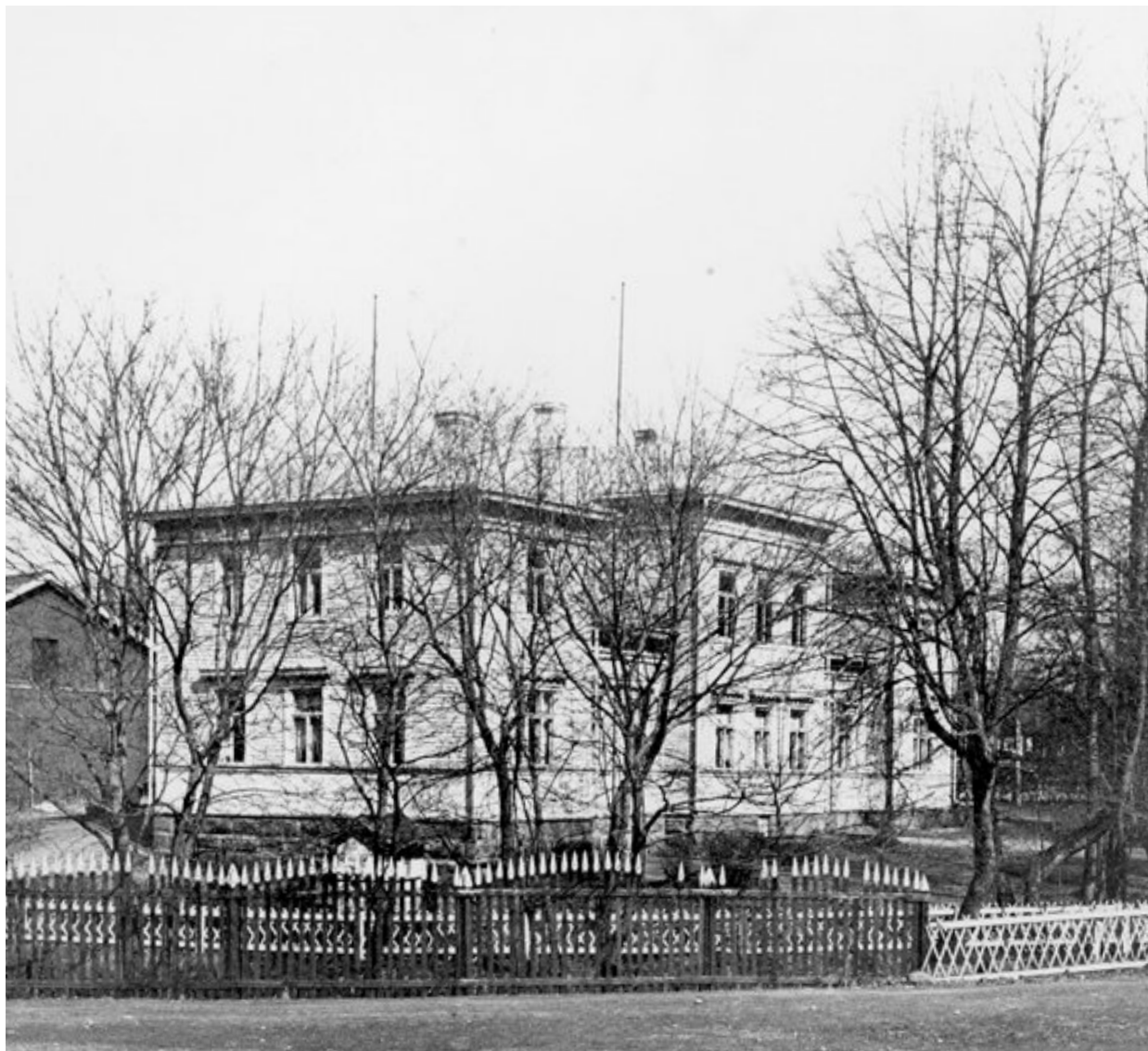
Mustavalkoisesta kuvasta rakennuksen tarkemmasta väristä on vaikea lausua, mutta Museoviraston vuonna 1985 antamassa lausunnossa värin esitetään olevan tummanharmaa valkoisilla listoituksilla. Lausunnossa todetaan sävyjen olevan paljon vuoden 1985 tilaa tummemmat.^{3,4} Säädynmukaisuus edellytti 1800-luvulla vähintään kaksivärisyyttä, johon värityys sopisi. Harmaa sävy maailma on itsessään ollut kenties tulevaan

Kuva 15. Vanhin tutkimuksessa löytynyt piirros päärakennuksesta. Julkisivu etelään vuodelta 1939.

kansallisromantiikkaan nojaava. 1800-luvun jälkipuoliskolla julkisivuväriyksissä leikiteltiin ja esimerkiksi Tukholmassa oli neuvottu 1800-luvun lopulla vastaan silmiä häikäiseviä valkoisia maaleja.^{4,5} Vuosisadan vaihteessa värimaailma yksinkertaistui samalla kuin rehellinen materiaalikäyttö sai enemmän arvostusta. Myös valkoinen listoitus palasi suosioon vuosisadan alussa, mikä sopisi Päärakennuksen ajoitukseen.⁴

Uuden päärakennuksen suunnittelijasta ei ole täysin varmaa tietoa. Museoviraston aikaisemmin mainitussa lausunnossa julkisivuväriyksisestä mainitaan Päärakennuksen suunnittelijaksi arkkitehti Carl Fredrik Rosqvist, mutta muita lausuntoja tai piirroksia, joissa mainittaisiin arkkitehtiä ei ole löytynyt. Kyseisellä nimellä ei myöskään tämän tutkimuksen piirissä löytynyt muita rakennuksia toteuttanutta henkilöä, joten lausunto ei saa tuekseen muita lähteitä.³ Toinen vaihtoehto suunnittelijalle olisi Ahlströmin Noormarkun Isotalon suunnitellut ruotsalainen arkkitehti Ewert Lagerspetz. Rakennuksien yksityiskohdissa on samankaltaisuuksia kuten ikkunoiden päälle tehdyt koristeet ja ajalleen tyypillinen uusrenessanssin ote, mutta Strömforsin Päärakennus on massoitteeltaan raskaampi ja vähemmän koristeltu. Myöskään Lagerspetzin ja Päärakennuksen yhteyteen viittaavia lähteitä ei ole löytynyt, mikä jättää suunnittelijakysymyksen avoimeksi.

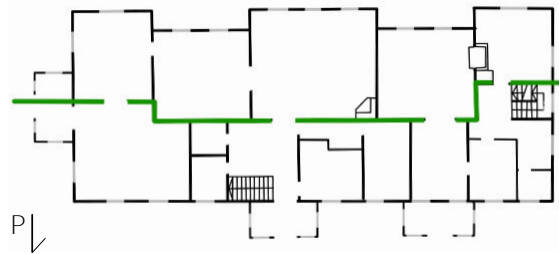
Kuva 16. Valokuva Päärakennuksesta 1900-luvun alkupuolella. Länsipäädyssä tai eteläsivulla ei vielä ole verantoja. Länsipäädyssä ikkunat ovat symmetrisesti aseteltu.

Seuraavaksi vanhimmat lähteet ovat aikaisemmin mainittu Ahlströmin Karhulassa tehty julkisivupiirros etelään vuodelta 1939 sekä 1900-luvun alkupuolella otettu mustavalkoinen valokuva lounaasta, jossa näkyy rakennuksen etelä- sekä länsijulkisivu ja pihaa ympäröivät aidat. Julkisivupiirros on otsikoitu ”disponentsbostaden”, isännöitsijän asunto. Sitä ensin tarkastellessa voidaan huomata pieniä muutoksia verrattuna vuosisadan vaihteen valokuvaan. Piirroksessa itsessään ei ole merkintää siitä, että se esittäisi muutosta, mutta myös vuosiluvusta näin voi päätellä. Rakennuksen julkisivuverhoukseen on lisätty rintapanelointi ja julkisivua kentiksi jäsentelevää listoitusta on aikaisempaa enemmän. Kuvassa esitetään myös sisäänkäynti eteläjulkisivulla, mitä vuoden 1910 kartassa ei ole piirretty. Se yhdistettynä myöhempiin pohjapiirrokseen saa epäilemään, että julkisivupiirros esittää harkittuja muutoksia, mutta niitä kaikkia ei toteutettu. Ilman rakenneavauksia tätä ei kuitenkaan täysin varmaksi voida lausua, sillä vuosisadan alussa tiedetään tapahtuneen muutoksia, joista ei ole juuri dokumentaatiota. Muilta osin piirros noudattelee vuosisatojen vaihteen valokuvan tilaa. Piirroksessa itsessään ei ole merkintöjä, jotka viittaisivat sen olevan muutospirros, mutta rakennuskannan parantaminen 1940-luvulla olisi linjassa myös muiden Strömforsin rakennuskantaan toteutettujen muutosten aikakau-

den kanssa.

Julkisivupiirroksen aikalaisvalokuva (kuva 16, sivu 19) näyttää meille myös viimeisen kuvaamatta jääneen julkisivun länteen. Kuvassa julkisivupiirroksen esittämä rintapanelointi on toteutettu ja se vaikuttaa kiertävän ympäri rakennuksen. Kuvassa näkyvät julkisivut ovat tiukasti symmetrisiä, mikä eroaa pohjoisjulkisivun tilanteesta. Eteläjulkisivu on selkeästi ollut rakennuksen pääjulkisivu kohti Ruukintietä.

Viimeiseksi pohditaan rakennuksen alkuperäistä tilajakoa sekä ennen 1960-lukua tehtyjä tilamuutoksia, joista on seurannut myös aukotusmuutoksia julkisivuissa. Kun tarkastellaan Hjeltin ensimmäisen kerroksen luonnosta vuodelta 1960 suurieleisesti, voidaan hahmottaa pohjapiirroksessa selkeä keskilinja (diagrammissa nr. 17 vihreällä), joka jokseenkin

Kuva 17. Diagrammi Päärakennuksen ensimmäisen kerroksen pohjapiirroksesta valokuvien ja 1960-luvun pohjapiirrosten perusteella. Pohja jakautuu selkeästi kahteen keskiseinälinjan (itä-länsi) avulla.

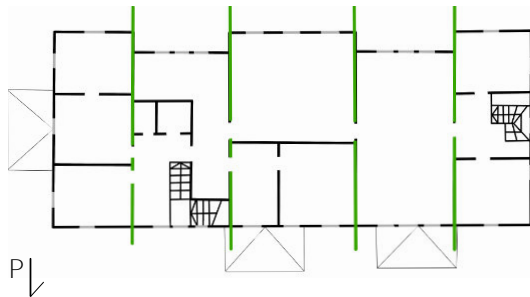
symmetrisesti poikkeaa juuri ennen itä- ja länsipäättyä linjasta siirtyäkseen enemmän etelään. Linjan eteläpuolella voidaan hahmottaa polveileva salitilasarja ja pohjoispuolelta taas suoraviivaisempi pienempien tilojen sarja, joiden seinälinjat eivät tunnu noudattavan mitään selkeää kaavaa. Eteläjulkisivun polveilu on hyvin symmetrinen, siinä missä pohjois-julkisivulla kaksi verantaa asetuvat paikoilleen epäsymmetrisesti.

Kartanoiden ja päärakennusten tilajaot eivät olleet enää täysin symmetriaa kunnioittavia 1800-luvun lopulla ja mitä lähemmäs 1900-luvun alkua ja orgaanisempaan tilajakoon taipuvaa kansallisromantiikkaa tullaan, sen todennäköisempää on ollut, että tilat jossain määrin uppoavat toisiinsa ilman selkeitä päälinjoja. Ensimmäisen kerroksen pohjapiirroksessa on havaittavissa kumpaakin maailmaa: salien luomaa symmetristä sarjaa, että osittain päälinjasta poikkeavia muotoja. Aikakauden huomioon ottaen etelä- ja pohjoispuolen erilaisuus sekä talossa vallitseva epäsymmetrisuus voivat olla alkuperäisiä piirteitä.

Toisessa kerroksessa toisaalta jako vaikuttaa hyvin paljon symmetrisemmältä ja saa kyseenalaistamaan, olisiko alkuperäinen tilakokonaisuus voinut olla etelä-pohjoissuuntaisempi useammassa kohtaa myös ensimmäisessä kerroksessa. Silloin myös kantavat seinät olisivat asettuneet kerroksissa päällekkäin. Löytyneiden lähteiden mukaan toisessa

kerroksessa asuinkäytössä ovet olleet vain itä- ja länsipäädyn kammarit. Vanhoissa valoku- vissa myös suuressa keskimmaisessä tilassa on verhot, mutta tutkimuksessa löytyneissä läh- teissä ei ole annettu mitään viitteitä siitä, että tilat olisivat asuinkäytössä. Vuoden 1960- piirroksissa niitä ei ole edes nimetty. Itsessään on mielenkiintoista, että näin suuret tilat toiseen kerrokseen olisi rakennettu vaille tarkoitusta. Tilan yläpuolelle jää laaja yläpohja, joten yläpohjarakenteetkaan eivät perustele ratkaisua. Alkuperäinen käyttötarkoitus jäi arvoitukseksi.

Viimeiseksi tehdään katsaus vuoden 1960 luonnosten yksityiskohtiin, sekä 1900-luvun valokuviiin, joiden pohjalta voidaan päätellä rakennuksessa tehdyn muutoksia jo ennen 1960-lukua. Pohjapiirustuksia tarkastellessa muutama asia kiinnittää huomion. Ensim-

Kuva 18. Diagrammi Päärakennuksen toisen kerroksen pohjapiirroksista valokuvien ja 1960-luvun pohjapiirrosten perusteella. Tilat jakaantuvat selkeämin pohjois-eteläsuuntaisilla seinillä.

mäinen niistä on tulisijojen puuttuminen. Rakennukseen on merkitty vain kaksi tulisijaa, yksi pääsaliin ja yksi nykyiseen pieneen saliin. Vielä nykypäivänäkin katolla säilyneet piiput kertovat rakennuksessa olleen enemmän tulisijoja. Lämmitykseen liittyviä uudistuksia tehtiin ruukin asuntokannassa pääasiassa 1960–70-luvulla, mutta edustusrakennuksena muutoksia on voitu toteuttaa siihen aiemmin, esimerkiksi juuri 1940-luvulla. Toinen vaihtoehto on, että tulisijojen purku todella toteutettiin vasta 1960-luvulla ja 1960-luvun piirroksista puuttuu tulisijojen purkumerkin- nät.

Seuraavaksi pohjapiirroksessa voidaan pohtia länsipäädyn portaikon sijaintia ja sen suhdetta länsijulkisivun ikkunasyymmetriaan. Tarkastellessa aiempaa valokuvaa 16 (sivulla 19) voidaan todeta päädyn ikkunoiden olleen alun perin symmetrisesti. Epäilyksen portaan alkuperäisyydestä herättää ensimmäisen kerroksen keskimmäisen ikkunan sijainti, sillä porras peittää sen kokonaan. On mahdollista, että kyseessä on valeikkuna, mutta ikkunassa on saranat ja se on varustettu asianmukaisin heloin, mikä voisi viitata sen olleen joskus käytössä. Länsiportaana kohta ei kuitenkaan nouse vain toiseen kerrokseen, vaan tutkimushetkellä siitä on kulku myös kellarikerrokseen, jonne Päärakennuksen hiilet on vielä 1900-luvun alussa varastoitu. Jää arvoitukseksi olisiko länsiportaalla kuljettu alun perin vain kellariin ja ainoa kulku toiseen kerrokseen olisi

ollut vain itäportaan kautta; vai oliko portaikko ollut länsipäädystä jollain muulla paikalla; tai kenties alkuperäisen portaan rakenne mahdollisti ikkunan käytön toisin kuin nykyinen rakenne, joka tyylinkin puolesta on lähempää 1950-lukua.

Hjeltin piirroksista pitää nostaa vielä yksi tekijä, joka saa pohtimaan oliko asumisjärjestelyjä muokattu jo ennen 1960-lukua. Se on rakennuksen sisäisten kulkureittien puuttuminen keskiosista länsipuolelle. Hjeltin luonnos sijoittuu aikaan, jolloin uusi muovitehdas oli juuri perustettu ja Strömforsissa oli kasvava puute asunnoista aina 1970-luvulle asti, jolloin valmistuneet uusiorakennukset alkoivat paikkaamaan tarvetta. Siinä sisäänkäyntiratkaisujakin on muutettu, mitä tarkastelemme seuraavassa kappaleessa, mutta piirroksiin tehtyihin sanallisista toteamuksista päätellen voi olla, että jakoa kohti kahta erillistä asuntokokonaisuutta on tehty jo esimerkiksi 1940-luvulla. Oletus on, että tällöin sisäänkäyntiratkaisut säilyivät vielä ennallaan.

Viimeisenä ensimmäisestä kerroksesta voidaan huomioida 1960-luvun piirroksessa esitetyt kylpyhuoneet, niihin liittyvät väliseinät ja kadonnut pohjoisjulkisivun läntinen ikkuna. Varsinaiset vesivessatilat ja kylpyhuoneet siirtyivät yleisesti rakennusten sisälle vasta 1900-luvun alkupuolella, mikä voisi tukea ajatusta, että Päärakennukseen on tehty elintasoa korottava korjaus esimerkiksi 1920-luvulla. Ottaen huomioon, että kyseessä on

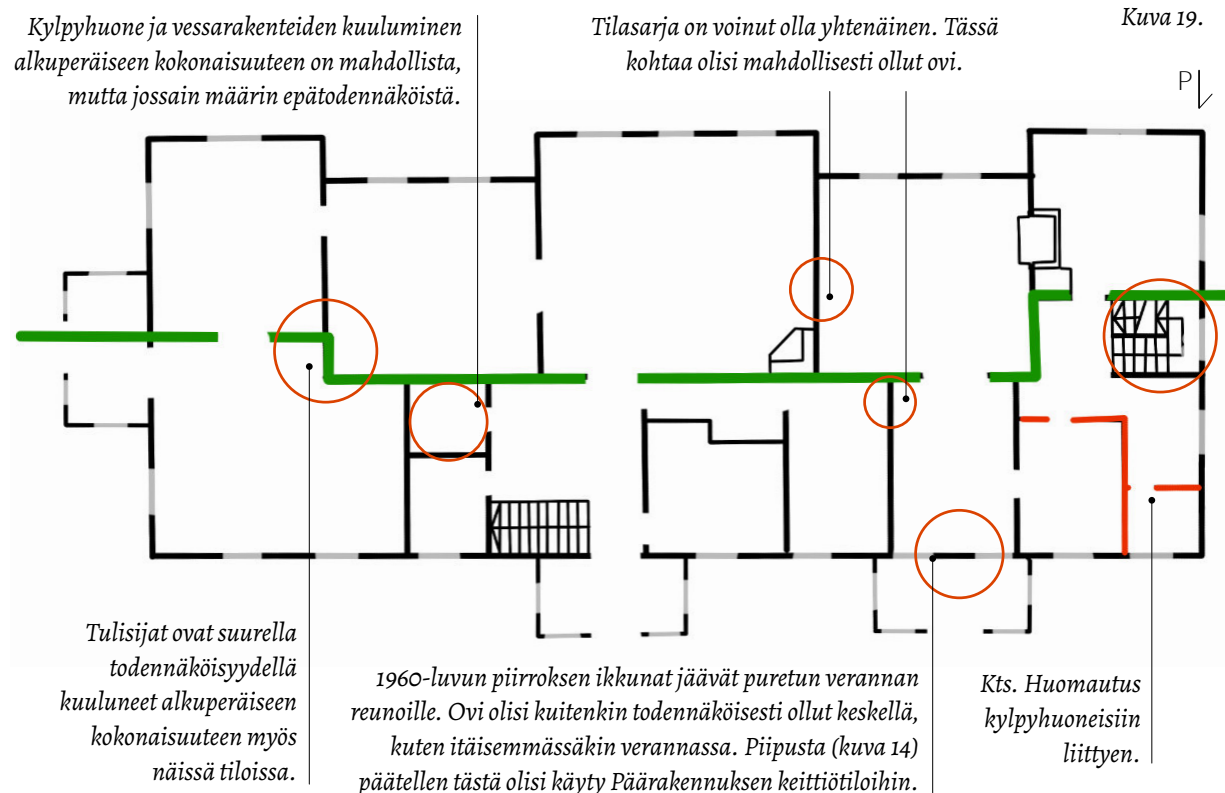

kartanotyyppinen rakennus, on tästä huolimatta voinut olla mahdollista, että rakennuksessa on ollut kuivia sisävessatiloja sen rakennushetkellä. Mikäli luoteiskulmassa sijaitseva kylpyhuone on ollut olemassa jo ennen 1960-lukua, on mahdollista, että pohjoisjulkisivun läntisin ikkuna on muutettu valeikkunaksi jo 1900-luvun alussa. Vuosisadan vaihteen valokuvasta voidaan todeta ikkunan olleen paikoillaan alkuperäisessä kokonaisuudessa. Siinä voisi kuvitella näke-

vänsä myös verhot, mikä vahvistaa ajatusta, että ikkuna ei aina ole ollut valeikkuna.

Yleisesti 1900-luvun alussa Strömforsin rakennuskantaan on tehty asumismukavuuteen liittyviä muutoksia noin 1920-luvulta lähtien. Koska aikaisemmin esitetty julkisivupiirros on tehty vuonna 1939, olisi hyvin mahdollista, että rakennukseen toteutettiin muitakin muutoksia ja korjauksia 1940-luvulla. Nämä aikaisemmin pohditut muutoskohdat on merkitty diagrammiin nro. 19 punaisella.

Yhteenvetona tästä kappaleesta voidaan lausua, että Päärakennuksen ulkoinen olemus on lähteiden valossa säilynyt hallittuja verhouksmuutoksia lukuun ottamatta hyvin samanlaisena aina 1960-luvun alkuun asti. Rakennuksen alkuperäinen tilajako on todennäköisesti noudattanut nykyistä ja 1960-luvun piirroksessa esitettyä tilannetta ensimmäisen kerroksen eteläpuolella, sekä toisen kerroksen itä- ja länsipäädyissä. Nykytilan tavoin rakennuksen kaikki sisätilat ovat alun perin saattaneet olla toisiinsa yhteydessä ja jaettu erillisiin huoneistokokonaisuuksiin vasta 1900-luvun alkupuolella. Sisäänkäyntejä on ollut alun perin kolme: kaksi pohjoisjulkisivulla ja yksi itäjulkisivulla. Kylpyhuone- ja käymäläratkaisut on lisätty todennäköisesti 1920-luvulla. Rakennukseen lämmitysratkaisujen muutoksia 1920–50-luvulla, mihin viittaavat erityisesti piippujen väheneminen ja tulisijojen puuttuminen.

- 1 Sirén, 1971, s. 66–71; Aho, 1907, s. 346–352
- 2 Härö, 2000a
- 3 Päärakennuksen yksityinen arkisto, Museoviraston lausunto rakennuksen julkisivuväriytyksestä, 11.11.1985, Joakim Hansson.
- 4 Kaila, Pietarila, Tomminen, 1987, s. 51–55.
- 5 Kaila, Pietarila, Tomminen, Talo kautta aikojen, Julkisivujen historia, 1987, s. 53–55; Alfred Sjöström, Maatalousrakennukset, 1891.

Kuva 20. Ahlströmin konttori Päärakennuksessa. Kuva on otettu ennen 1950-lukua. Konttorissa vierailevan paikka oli tilaa jakavan puisen kaiteen takana, josta kuvakin on otettu. Vasemmalla näkyy tehtaan taontatuotteiden esittelytaulu, joka on museoitu Alapajaan. Huoneen tapetit ovat hyvin tumman sävyiset.

3.3 A. Ahlströmin konttori ja Päärakennuksen asukkaat

Antti Ahlström menehdyttyä vuonna 1896 yhtiön johtoon siirtyi ensin Ahlströmin leski Eva Ahlström ja lopulta vuonna 1907 se rekisteröitiin A. Ahlström Osakeyhtiöksi. Vuonna 1916 Strömforsin ruukki siirrettiin johtohierarkiassa A. Ahlström osakeyhtiön 1900-luvun alussa ostaman Karhulan tehtaan alle. Yrityksen johtohenkilöt vierailivat Strömforsissa vain harvoin ja suuri valta oli ruukin-isännöitsijällä. Hän oli vastuussa sekä Strömforsin maataloustuotannosta, puutarhoista, että saha ja rautateollisuuden toiminnasta. Isännöitsijä asui Päärakennuksessa, jonka itäpäädyssä oli konttori ja johtajan työtilat.¹

Strömforsin ensimmäiset isännät vuosisadan vaihteesta olivat Axel Wallin, Paul Pettersson (1903–1913), Herman Lindgren (1913–1939) ja Lars Schyberson. 1940-luvulle tultaessa konttorin työväkeen kuului kolmesta neljään konttorinhoitajaa johtajan lisäksi. Konttorinhoitajat pitivät yllä ruukin taloutta, sekä hoitivat erilaisia työntekijöihin liittyviä velvollisuuksia.^{1,2}

Vuoden 1947 jälkeen Strömforsiin Karhulasta siirretty muovitehdas toi ruukille uudenlaisen aseman konsernissa. Vanha ruukinteollisuus toimi ensin muovitehtaan rinnalla, mutta vuoteen 1950 mennessä vanha teollisuus lakkautettiin raudantaontaa myöten. Muovitehtaan teknillisenä ja kaupallisena johtajana

toimi ensin Mikko Tiitola 1947–1955, sitten diplomi-insinööri Alpo Penttinen. Yhteensä vuonna 1947 Karhulasta Strömforsiin siirtyi yhteensä 22 johtohenkilöä, konttorintyöntekijää ja ammattimiestä. Näinä aikoina Päärakennus alkoi vähitellen majoittaa useampaa kuin yhtä johtajaperhettä.^{1,2}

Ruukin-isännöitsijän virka toimi muovitehtaan johtajan rinnalla, kunnes viimeinen ruukin-isännöitsijä Lars Schyberson siirtyi eläkkeelle vuonna 1960. Silloin Strömforsin maatalousosasto erotettiin omaksi osastokseen ja isännöitsijän velvollisuudet siirtyivät tehtaan johtajalle. Päärakennuksen konttori palveli tehtaan johtajan työtilana vielä Schybersonin eläköitymisen jälkeen. Tehtaanjohtajan rinnalle luotiin konttoripäällikön titteli. Johtaja Alpo Penttisen rinnalla konttorissa työskentelivät konttoripäällikkö Gunnar Toivonen (vuoteen 1965 asti), sitten konttoripäällikkö Åke Palmén ja sihteeri Stenström. Päärakennuksen länsiverannan seinällä on yhä tieviitta, joka on ohjannut konttorille nimillä Penttinen - Palmén - Stenström.^{1,2}

Päärakennuksessa on asunut lähes läpi sen historian erilaisia ruukin toimijoita ja työntekijöitä. Excellit muistelevat länsipäädyssä asuneen Nybergien perhe ja viimeiseksi konttoripäällikkö Seppälä (1970-luku) ennen asumiskäytön loppumista. He muistavat Pää-

rakennuksessa asuneen myös maatalousosaston johtajan Jakas Enrstin. Johtohenkilökunnan lisäksi loppuaikoina itäpäädyn yläkerran huoneissa asui myös työntekijöitä. 1970-luvulla Päärakennuksessa myös työskenteli piirtäjiä, sillä tehtaan toiminta kasvoi nopeampana kuin tehtaan laajennuksia ehdittiin tehdä. Piirtäjät käyttivät työtilana suurta ruokasalia ja kopiokone sijaitsi nykyisessä keittiössä.²

Ruukkilaisille ja vierailijoille suurimmassa osassa Päärakennuksesta näyttäytyi itäpäädyn konttoritila. Sieltä haettiin muun muassa maitoliput ja maksettiin vuokra. Suuremmassa konttorihuoneessa (pohjoispuoli) oli keskellä kaide, jonka takana työntekijät hoitivat asioitaan. Konttorissa vierailevan paikka oli kaiteen itäpuolella. Konttorin eteläpuolella oli entinen ruukin-isännän työhuone, joka myöhemmin oli konttoripäällikön käytössä.²

1 *Sirén, 1971, s. 100–110*

2 *Haastattelu, J. ja S. Excell (2021).*

3.3 Muutokset 1960-luvulla

Ensimmäiset tässä tutkimuksessa löytyneet pohjapiirroksiset ovat vuonna 1960 tehdyt luonnospiirroksiset muutoksista, jotka on allekirjoittanut arkkitehti Ulla Hjelt Kotkan Karhulassa. Karhulassa sijaitsi A. Ahlströmin Karhulan tehdas, jonka alapuolelle Strömfors kuului hallintahierarkiassa. Piirroksia on säilynyt Päärakennuksen arkistossa kolme kappaletta: kaksi ensimmäisen kerroksen piirrosta ja yksi toisen kerroksen piirros. Kuvissa on kopioidun piirtimellä piirretyn pohjapiirroksen päälle tehty merkintöjä vapaalla kädellä. Aikaisemman pohdinnan perusteella voidaan todeta, että osa piirtimellä tehtyjä selkeämpiä viivoja edustaa vuonna 1960 aiottuja muutoksia, joten suunnitteluprosessi on näiden luonnosten kohdalla ollut mahdollisesti kokonaisuus jo päätettyjä muutoksia sekä vielä tarkentuvia ajatuksia.

Suunnitelmien todellinen toteutuneisuus selviää, kun niitä verrataan vuoden 1985 peruskorjauksissa tehtyihin toteutuspiirustuksiin, joihin on merkitty myös purkumerkinnot. Myöhemmistä piirroksista voidaan päätellä, että osa vuoden 1960 ajatuksista ei toteutunut niiden suunnitteluhetkellä, mutta ne vietiin lävitse vuonna 1985. Vuoden 1960 piirrosten luonnosmaisuuksien ja muiden lähteiden puutteen vuoksi ei kaikista muutoksista ei voida täysin varmaksi sanoa onko ne toteutettu 1960

Kuva 21. Vuoden 1960 luonnokset maantasokerroksesta. Vihreällä lisäykset, punaisella purut ja sinisellä toteutumattomiksi oletetut muutokset.

vai 1980-luvulla. Tässä kappaleessa esitetään kohdat, sekä ruukkilaisten muistelmiin pohjautuvat havainnot, joissa muutos oletetaan tapahtuneen jo 1960-luvulla.

Ensimmäinen käsiteltävä huomio liittyy ensimmäisen kerroksen pohjoisverannan katoamiseen ja länsiverannan lisäämiseen, joka liittyy huoneistokokonaisuuksien muutoksiin, mitä edellisessä luvussa jo sivuttiinkin. Läntisen pohjoisverannan taakse jäävällä vesikaton lappeella sijainneesta, nykytilassa poistetusta savupiipusta päätellen läntinen pohjoisisäänkäynti on vienyt alun perin Päärakennuksen keittotiloihin, joihin on mahdollisesti kuulunut myös palvelijoiden tiloja. Kaksi eriteltyä sisäänkäyntiä johtajaperheelle ja palvelijoille on ollut hyvin yleinen ratkaisu säätyläisasumuksissa. Haastateltujen ruukkilaisten muistikuvissa verantaa ei enää ole ollut olemassa, mikä ajoittaisi sen poiston viimeistään 1950-luvulle. Hjeltin piirroksessa verantaa ei ole merkitty millään tavalla. Sen sijaan piirroksessa rakennuksen länsipuolelle on lisätty muista kooltaan poikkeava veranta, joka mahdollisesti korvasi pohjoispuolen poistetun sisäänkäynnin. Hjeltin piirroksessa veranta on piirretty erilaisena kuin minä se näkyy 1980-luvun valokuvissa, mikä vahvistaisi ajatusta, että luonnoksessa sen paikka on ollut vasta pohdinnassa ja lopullinen toteutus hieman erosi suunnitelmasta.¹

Länsiverannan lisääminen aiheutti myös ikkunoiden siirtymistä länsifasadissa. Aikai-

semma 1900-luvun alun kuvasta voidaan todeta ikkunoiden olleen alun perin olleen sijoitettuna kahteen riviin suorassa suhteessa toisiinsa. Sisäänkäynnin lisääminen aiheutti maantasokerroksen pohjoisimman ikkunan siirtämisen pois linjasta lähemmäs pohjoisreunaa. Ikkunan siirtäminen taas aiheutti tarpeen suurentaa luoteiskulman kylpyhuonetta. Viimeistään tässä vaiheessa myös pohjoisjulkisivun läntisin ikkuna on todennäköisesti muutettu valeikkunaksi, sillä sitä ei ole merkitty enää paikoilleen. Vuoden 1980 piirros vahvistaa edelliset muutokset tapahtuneiksi.

Lyhyt katsaus länsipäädyn portaan merkintöihin, johon on ilmeisesti suunniteltu ovea yläkertaa kohden, mutta peräännytty ajatuksesta. Sen sijaan piirroksessa on vahvistettu portaan keskilinjaa ja piirretty viitteitä kellariin vievästä ovikarmista. Mielenkiintoinen ero on, että portaan muoto eroaa toisistaan maantasopiirrosten ja ullakkopiirroksen välillä. Nykytilan porrass on enemmän ullakkopiirroksen esittämän mukainen, mutta askelia on sitäkin enemmän.

Pohjoisverannan poistosta seuranneet sisätilamuutokset keskittyvät länsipäätyyn. Luonnoksista välittyy tilakokonaisuuden pohtiminen ja erityisesti keittiökokonaisuuden muutokset. Mielenkiintoista maantasokerroksen pohjapiirroksissa on, että siinä missä toisessa luonnoksessa toiseen kerrokseen on harkittu ovea kenties erottamaan yläkerrokset omiksi huoneistoikseen, erityisesti toisessa luonnok-

sessä esitetään selkeästä maantasokerroksen tilojen yhdistämisestä uudelleen yhdeksi kokonaisuudeksi. Vuoden 1985 piirroksessa voidaan todeta, että tätä muutosta ei kuitenkaan 1960-luvulla toteutettu, sillä tarvittavat purkumerkinnät löytyvät vasta 1980-luvun kuvista. Mahdollisesti pienempiä muutoksia, kuten keittiökalusteiden päivytystä ja länsiasunnon sisäisten kulkuyhteyksien muutoksia silti toteutettiin.

Länsipäädyn puolella voidaan kiinnittää vielä huomiota eteläjulkisivulle ilmestyneeseen tasanteeseen, joka on olemassa sekä ruukkilaisten muistelmissa 1960-luvulla sekä näkyy valokuvissa ennen 1980-lukua. Hjeltin piirroksessa tosin ajatus on hyvin luonnosmainen, eikä tasanteelle ole vielä piirretty edes ovea. Muiden lähteiden perusteella lisäys kuitenkin tapahtui tässä muutosvaiheessa. Vuoden 1985 piirroksessa käy ilmi, että portaat todella nousivat alun perin länsipuolelta, mutta jo aikaisemmissa valokuvissa voidaan nähdä myös kaartavat portaat itäpuolella. Terassille kuului pergolamainen kaiderakenne, joka poistettiin viimeistään 1980-luvulla.

Myös itäpäätyyn on esitetty konttorista luopumisen visio, joka ilmeisesti tästä huolimatta toteutui vasta 1980-luvulla. Hjeltin luonnoksista käy ilmi samaan aikaan useiden ajatusten kokeilu, missä itäpäätyyn on koetettu sovittaa myös makuu- tai askarteluhuonetta. Luonnoksessa on esitetty myös saunaa liitettäväksi kylpyhuoneeseen. Tämäkin idea omalla

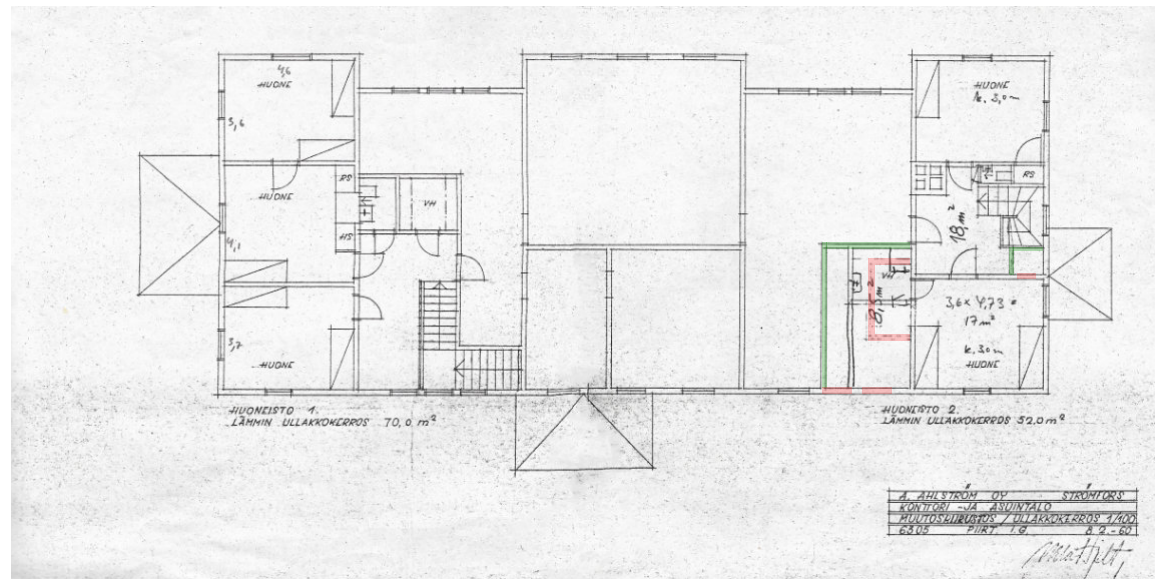
Kuva 22. Valokuva Päärakennuksesta noin 1980-luvulta. Eteläpuolella on veranta, jonne johtaa portaat idästä. Veranta on korkeammalla kuin vuonna 2021. Julkisivuverhouksessa ikkunoiden koristekonsoleista on hävinnyt kruunumainen aihe.

tavallaan toteutettiin hieman erilaisena 1980-luvulla. Hjeltnin ajatukset silti sopivat aikaan, sillä uuden muovitehtaan laajennuksia tehtiin aina 1970-luvun alkuun saakka ja Päärakennuksen konttoritoiminnot siirtyivät lopulta täysin uuteen rakennukseen.

Viimeisenä maantasokerroksista voidaan tehdä havainto merkinnöistä, joissa lattiat ehdotetaan höylättäviksi. Ilmeisesti vielä tässä vaiheessa rakennuksessa on ollut laulalattiat.

Kun siirrytään tarkastelemaan toisen kerroksen piirrosta, voidaan huomata siellä vähemmän merkintöjä. Oikeastaan ainoa selkeä ajatus, joka piirroksessa on vielä kesken, liittyy itäpäädyn kylpyhuonetiloihin, joita on suunniteltu entisen vaatehuoneen paikalle. Suunnitelmassa oleva laajennus on toteutunut 1960-luvulla, sillä sitä on merkitty puretuksi vuonna 1985. Kuten aiemminkin, toisen kerroksen keskimmäiset tilat herättävät kysymyksiä, sillä niitä on jaettu selkeästi kolmeksi huoneeksi. Ovillehtiä ei ole piirretty paikoilleen, joten on mahdollista, että tilasta toiseen on johtanut vain aukot.

Viimeisenä lyhyt katsaus Päärakennuksen julkisivuväreihin ennen peruskorjausta vuonna 1985. Väreistä voidaan tehdä päätelmiä lähinnä ruukkilaisten 1980-luvun alussa ottamien valokuvien avulla. Kuvissa Päärakennuksen julkisivuverhoisuus vaikuttaa valkoiselta, sisäänkäyntien ovet sekä joitakin ikkunapuitteita on maalattu vaaleanvihreällä värillä. 1950–60-luvulla otetus-

Kuva 23. 1960-luvun luonnos ullakkokerroksen muutoksista.

Kuva 24a. Valokuva, joka on otettu todennäköisesti 1950-60-luvulla päätellen Letkumakasiinin tornista (lisätty 1946/47). Päärakennus vaikuttaisi olevan väreiltään kokovalkoinen ja katto on maalattu punaiseksi.

Kuva 24b. Päärakennuksen säilynyt pohjoissisäänkäynti vuonna 1980.

sa kuvassa (kuva 24a) katto on saumapellistä ja maalattu punaiseksi. Verrattuna Museoviraston lausuntoon, väritys on siis muuttunut huomattavasti vaaleammaksi ja hillitymmäksi. Julkisivukoristeluun on myös tehty pieni muutos ikkunoiden vuorilautakoristeiden yksinkertaistamisessa aikavälillä, mahdollisesti juuri 1960-luvulla.

Kuva 25. Ilmakuva Strömforsista 1950-80-luvulta. Päärakennuksen katto on punainen.

Kuva 26. Kuva Yläpajan poistovesirännin länsipuolelta kohti itää. Verannan ovi on vihreä.

1 Haastattelu Sirpa ja Jari Excell

3.4 Vuoden 1985 perusparannus ja käyttötarkoituksen muutos

Strömforsin ruukin tehtaan uusi asuntokanta alkoi valmistumaan 1960–70-luvulla helpottaen ruukissa vaivannutta asuttopulaa. Kansainvälisten vierailijoiden määrä oli lisääntynyt tehdastoiminnan vuoksi ja ruukkiyhteisö kukoisti. Vanhoja teollisuusrakennuksia oli muutettu varastoiksi, asunnoiksi tai museoiksi vanhalle teollisuudelle. Näihin aikoihin, vuonna 1885 Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky teki perusparannussuunnitelmat Päärakennukseen.¹ Piirrossarja on tarkin tutkimuksen aikana löytynyt dokumentointi rakennuksesta, jossa esitetään pohjapiirrosten lisäksi kaikki julkisivut ja kaksi leikkausta. Kaikki muut piirrokset ovat vailla lisämerkintöjä, mutta ensimmäisen kerroksen pohjassa on muutosmerkintä vuodelta 1999, jossa viitataan vain ”Keittiö ja saunaosastoon” ilman tarkempaa selitystä mitä muutoksia on tehty. Käsittelemme nämä tilat osana 1980-luvun peruskorjausta puutteellisten tietojen vuoksi.

Vuoden 1985 piirustuksista käy ensimmäisenä ilmi, että rakennus siirtyy pois asumiskäytöstä kohti eräänlaista edustus- ja vieraiden majoitusrakennusta. Ensimmäiseen kerrokseen vanhan konttorin paikalle on nyt toteutettu Hjeltin suunnitelmissa pohdittu sauna ja pukuhuone, jonka vilpolana itäinen veranta toimii. Pohjoissivun sisäänkäynti on

saanut pääsisäänkäynnin tarkoituksen itäisen sisäänkäynnin poistuttua käytöstä. Kaikki tilat on yhdistetty toisiinsa sisäisellä kulkuyhteydellä. Länsipuolelle jäänyt 1960-luvulla lisätty veranta ja sisäänkäynti on jätetty toissijaiseksi kuluksi itäpäädyn majoitustiloihin ja keittiöön. Läntinen veranta on näissä piirroksissa esitetty kuten se näkyy valokuvissa, Hjeltin piirroksista poiketen. Entiset eteläpuolen salit on merkitty kirjastoksi, olohuoneeksi ja ruokailutilaksi. Toisen kerroksen makuuhuoneet on merkitty majoitushuoneiksi molemmissa päädyissä. Niiden välillä on yhä kylmät ullakkotilat.

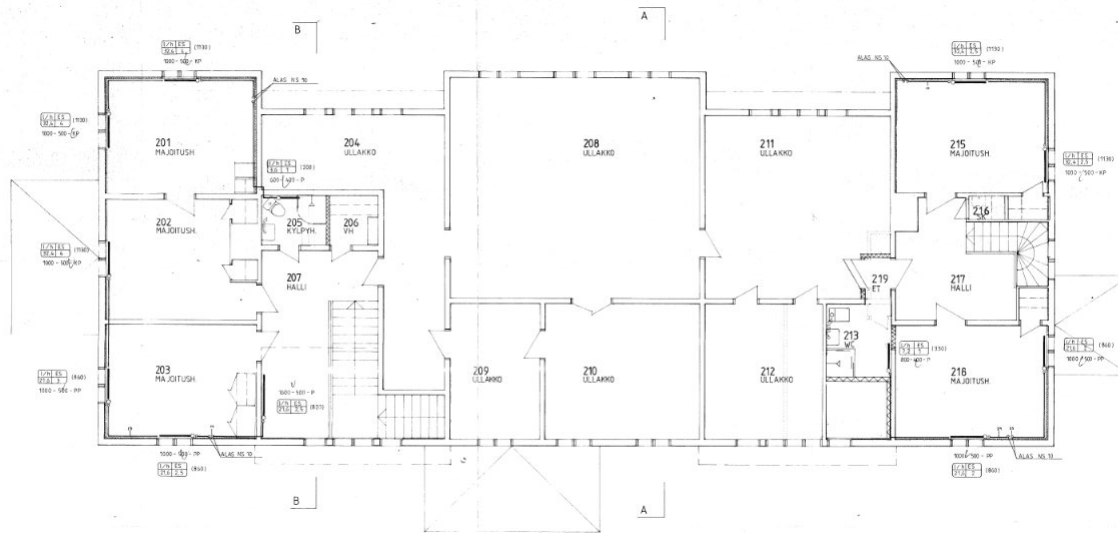
Julkisivut vastaavat pääosin vanhimpia lähteitä muutamalla erolla. Jo aikaisemmin valokuvassa kadonneeksi todettu ikkunoiden kehyksien kruunuaihe on poistettu kaikilta julkisivusivulta. Julkisivun kiertää ympäri vuoden 1939 piirroksen mukaisesti pystysuuntainen rintapaneeli ja eteläsivulla vuoden 1939 piirroksessa lisätyt listoitukset aiemman mukaisesti. Pohjoisjulkisivulle vuosisatojen vaihteen kuvasta eroavia listalisäyksiä ei ole tehty. Eteläsivulle on piirretty vuoden 1960 pohjissa luonnosmaisesti esitetty terassitasanne läntisimmän ja keskimmäisen tornin syvennykseen, johon on esitetty myös pergolamainen kaiderakenne. Piirroksessa portaat laskevat tasanteelta sekä itään että länteen.

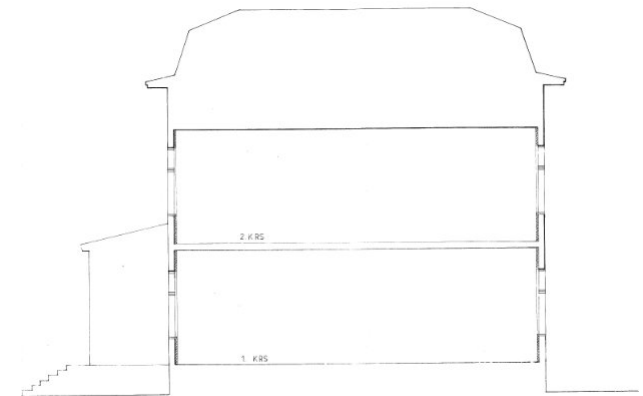
Kuva 27. Hetki elokuvasta *Vihreän Kullan Maa*. Päärakennuksen pohjoisverranna ovi 1985–87.

Itään olevat portaat esitetään tässä kuvassa ensimmäistä kertaa. Ulkoväriohjeessa katto on määrätty maalattavan mustaksi ja seinäpinnat antiikinharmaalla sävyllä, listat valkoisella ja tehostevärinä on toiminut tummanharmaa. Väristyksestä ei tämän tutkimuksen piirissä ole juuri löydetty valokuvia, mutta vuosina 1985–87 Strömforsissa kuvatussa tv-sarjassa *Vihreän kullan maa* Päärakennusta käytetään rekvisiittana. Kuvauksissa nähdään muun muassa lähiote sisäänkäynnin ovien väristä. Väritys vastaa arkkitehtitoimiston suunnitelmia.

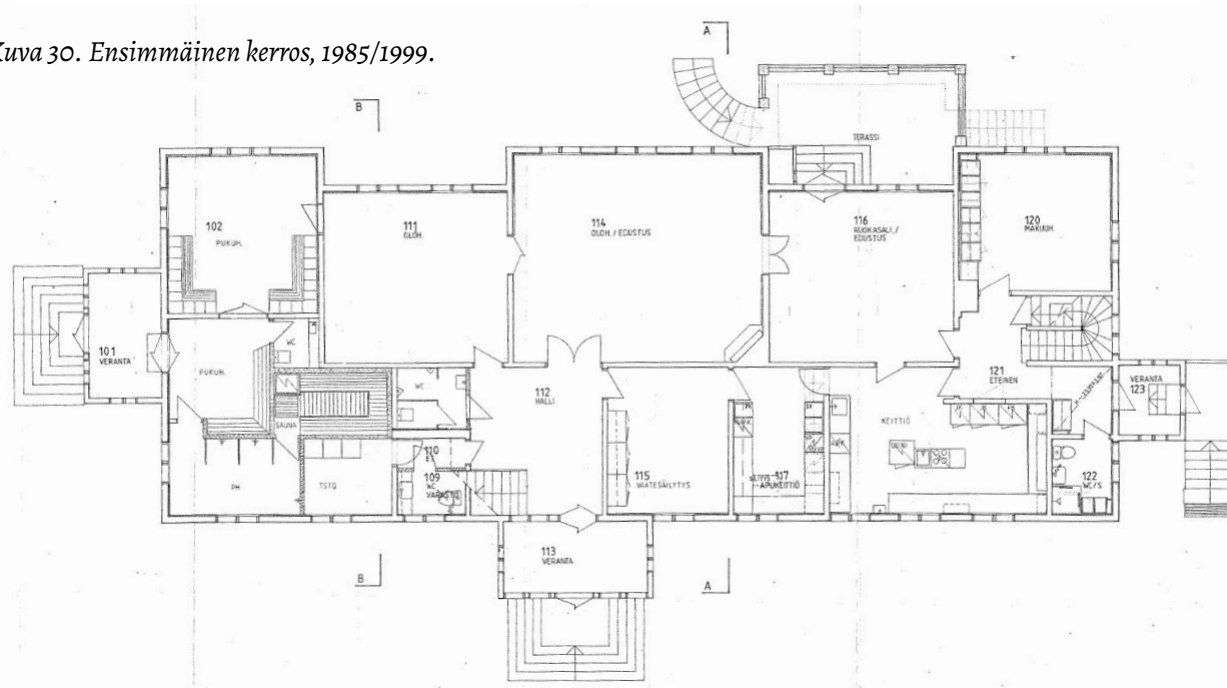
Kuva 28. Toinen kerros, 1985.

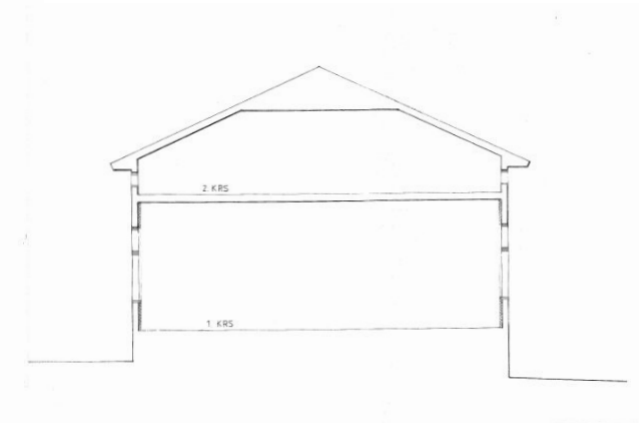
Kuva 29. Leikkasu A-A, 1985.

Kuva 30. Ensimmäinen kerros, 1985/1999.

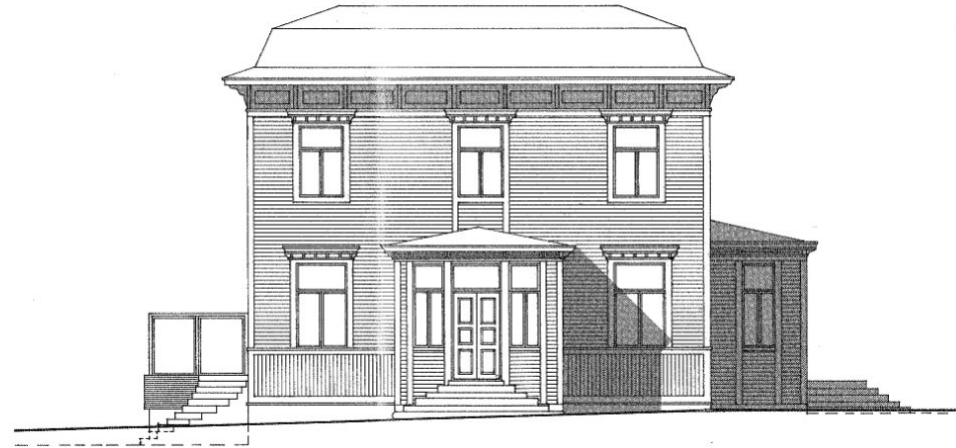
Kuva 31. Leikkaus B-B, 1985.

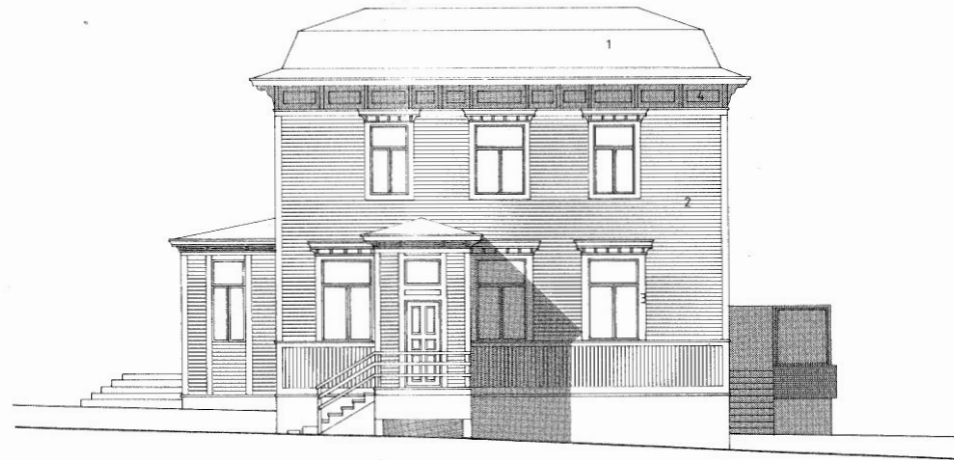
Rakennusselvityksestä käy ilmi, että rakennukseen lisättiin eristeitä sekä ilmastointilaitteita. Aikaisempaan painovoimaiseen ilmanvaihtoon liittyneet venttiilit on merkitty täytettäväksi. Sahajauhotaite on korvattu osittain mineraalivillalla. Kaikki vanhat ikkunat on kunnostettu ja osa sisäovista purettu ja siirretty rakennuksen sisällä uusiin paikkoihin. Uudet ovet on teetetty vanhojen peiliovien mallin mukaisesti. Sisätilojen jalka- ja lakilistoja uusittiin vanhojen mallien mukaan. Terrassille mainitaan teetettäväksi puurakenteinen kaide erikoispiirroksen mukaan vanhan rakenteen tilalle. Olemassa olevat tiilihormistot on merkitty kunnostettavaksi.

Klubirakennuksen peruskorjauksen toteutus on sijoittunut piirustusten, lisäohjeiden ja rakennussopimusten perusteella vuotta 1985 seuranneisiin vuosiin, mutta mielenkiintoista on, että ensimmäinen asiakirja liittyen Päärakennuksen käyttötarkoituksen muutokseen asunnoista tehdään klubirakennukseksi on vasta keväältä 1998. Kyseessä on Loviisan seudun terveydenhuollon kuntayhtymän vastaavan hygieenikon päätöspöytäkirja, jossa kerrotaan huoneistossa olevan asialliset oleskelu- ja ruokailutilat, asianmukaisesti varustettu keittiötila, saunaosasto, erilliset pukuhuoneet sekä asiakkaille ja henkilökunnalle erilliset wc-tilat.² Vuosiluku on erikoinen myös siksi, että se on todella lähellä vuotta 1999, jolloin alkoi A. Ahlström Osakeyhtiön vetäytyminen Ström-

Kuva 32. Julkisivu itään, 1985.

Kuva 33. Julkisivu länteen, 1985.

Kuva 34. Julkisivu etelään, 1985.

Kuva 35. Julkisivu pohjoiseen, 1985.

forsista yhtiön päädyttyä myymään sähkötarvikkeita valmistavan Strömforsin tehtaantalon ranskalaiselle Scheiderille. Seuraava asiakirja muutokseen liittyen on kauppavuoden syksyltä, kun Rakennus- ja Ympäristölautakunta myönsivät toimenpideluvan käyttötarkoituksen muutokseen sillä ehdolla, että tiloissa majoitetaan kerrallaan enintään kymmenen henkilöä.^{1,3} Syy henkilömäärän rajoitukselle selviää Loviisan pelastuslaitoksen Ruotsinpyhtään palotoimen lausunnosta, jossa kerrotaan syyksi rakennuksen kaksikerroksisuus ja osa majoitustiloista sijaitsee toisessa kerroksessa.⁵

Yhteenvetona 1980-luvun peruskorjauksessa voidaan todeta sen käytön osittain palanneen lähemmäs sen alkuperäistä edustus- ja majoitusrakennuksen kokonaisuutta. Korjaus tehtiin pääosin rakennuksen alkuperäistä tyyliä kunnioittaen, mutta Päärakennuksen sisätiloihin tuotiin myös viimeistään tässä vaiheessa uusia materiaaleja kuten mineraalivillaa, muovimattoja ja vinyylitapetteja. Sisustusten väristystä uusittiin kokonaisuudessaan ja muun muassa ovien väritys on ilmeisesti muuttunut merkittävästi. Kiintokalusteita uusittiin runsaasti. Julkisivumuutokset ovat pääasiassa liittyneet väriytykseen.

1 PA, 13.09.1999a

2 PA, 27.04.1998

3 Taloussanomien, 12.1.1999

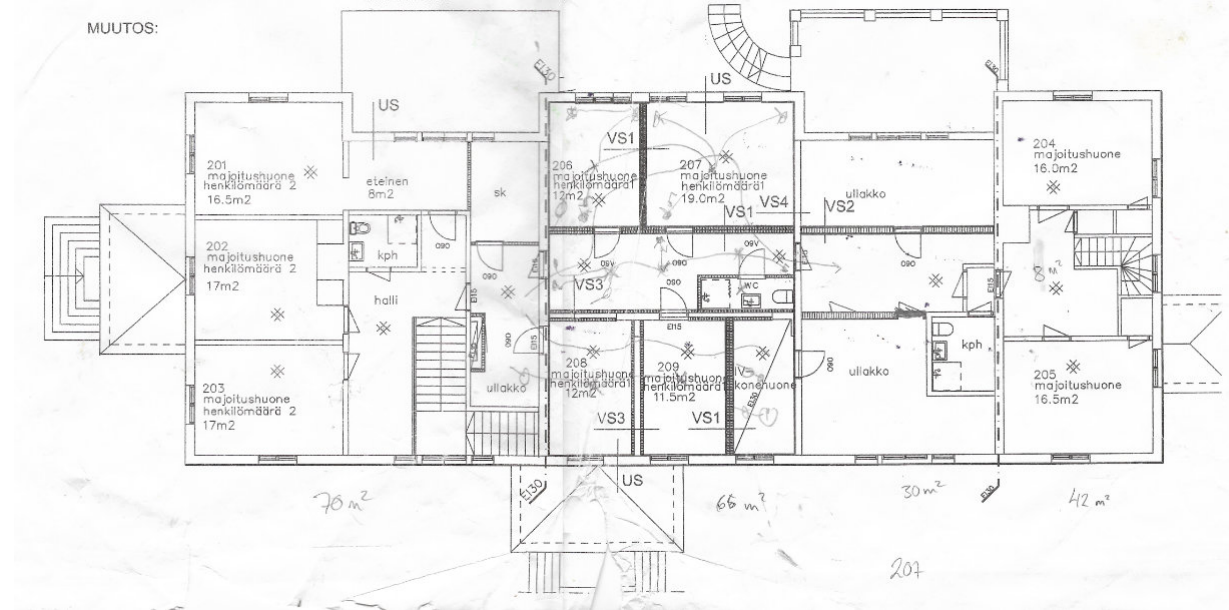
4 PA, 09.09.1985a

5 PA, 13.09.1999b

3.5 2000-luvun muutokset ja käyttö

A. Ahlström Oy:n myytyä muovitehtaan Schneiderille vuonna 1999, elämä ruukilla jatkui ensin varsin muuttumattomana. Myös Päärakennus myytiin osana tehtaan kokonaisuutta ja se jatkoi toimimista edustus- ja majoitustilana Schneiderin käytössä. Päätellen aikaisemmin mainitusta ensimmäisen kerroksen pohjapiirroksen muutosmerkinnästä, on mahdollista, että vuonna 1999 tiloihin tehtiin pieniä muutoksia kauppojen jälkeen. Tästä ei ole säilynyt tarkempia merkintöjä. Ilmeisesti tiloihin ei tehty suurempia muutoksia ennen kuin Scheider luopui tehtaasta ja Päärakennuksesta vuonna 2014.¹

Vuonna 2015 tehtaan ja Päärakennuksen osti pyhtäläinen sijoitus- ja kehitysyritys Helmiryhmä Oy, joka perusti Strömforsin yrityspuisto Oy:n hallinnoimaan rakennusten toimintaa.² Seuraavana vuonna Jukka ja Hilkka Liponkoski vuokrasivat tilan perustaakseen Päärakennukseen majatalon ja ravintolan.³ Rakennuksen sisätilojen pintamateriaaleja uusittiin ja lisäksi toisen kerroksen tilakokonaisuutta muutettiin. Kylmäullakko keskimäisen tornin kohdalla eristettiin ja sinne perustettiin neljä uutta majoitushuonetta, kylpyhuone sekä IV-konehuone. Remontin yhteydessä keskimäisen tornin ikkunat uusittiin. Itäpäädyn vanhat majoitushuoneet erotettiin toisistaan muodostaen kahden huoneiston sijasta kolme erillistä huonetta. Ensimmäisessä kerroksessa päivitettiin myös keittiötilojen varustelua ja entisen vaatesäilytyksen tilaan perustettiin vastaanotto, josta avattiin palveluikkuna halliin. Lisäksi keittiötiloista on avattu uusi ovi pääruokasaliin.^{3,4}

Kuva 36. Toisen kerroksen nimeämätön luonnospiirros uusien majoitushuoneiden lisäyksestä.

neiston sijasta kolme erillistä huonetta. Ensimmäisessä kerroksessa päivitettiin myös keittiötilojen varustelua ja entisen vaatesäilytyksen tilaan perustettiin vastaanotto, josta avattiin palveluikkuna halliin. Lisäksi keittiötiloista on avattu uusi ovi pääruokasaliin.^{3,4}

Bed&Bistro nimisen yrityksen toiminta on jatkunut perustushetkestä tutkimuspäivään. Alkuperäisen remontin jälkeen rakennusta on korjattu pienemmissä osissa muun muassa katon maalauksen (2021) ja ikkunoiden kun-

nostuksen osalta. Yläpajan kulmalle rakennuksen pohjoispuolelle on perustettu kasvihuone ravintolan yrtyviljelmiä varten.⁴

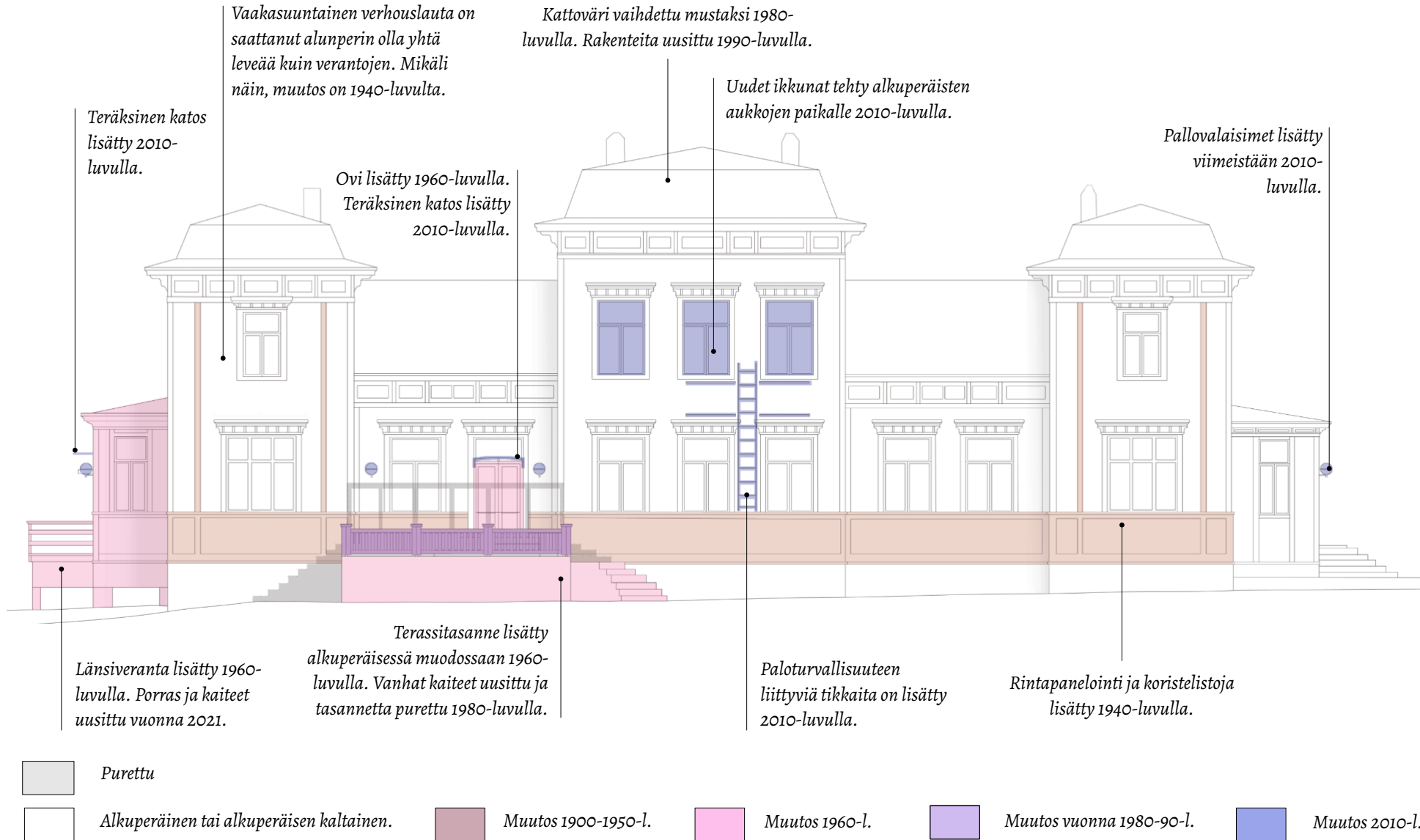
- 1 Kauppalehti, 6.5.2014; Taloussanomat, 12.1.1999
- 2 YLE Uutiset, 3.11.2015; Loviisan Sanomat, 20.2.2020
- 3 Loviisan Sanomat, 19.1.2016
- 4 Haastattelu, Liponkoski, J. 7.9.2021.

4 Säilyneisyys ja kerrostumat

4.1 Julkisivut ja rakennusosat

Kuva 37. Julkisivu etelään.

4.1.1 Etelään

38.

Tämän tutkimuksen valossa eteläfasadi on massoitte- ltu ja aukotuksien osalta hyvin säilynyt. Julkisivuverhoukseen vaikuttaa lähinnä rintapaneloinnin ja neljän pystysuuntaisen listan lisäys 1940-luvulta sekä julkisivuväri- muuttuminen vaaleampaan alkuperäiseksi kuvatu- tummanharmaasta. Suurin muutos on 1960-luvulla lisätty terassitasanne ja sille

avautuva uloskäynti. Terassin rakenteissa on tapahtunut muutoksia sen rakentamisesta, kun 1980-luvulla tasoa madallettiin ja pergolamaiset kaidarakenteen poistettiin.

Huomaamattomampia muutoksia ovat 2010-luvulla tehty keskitornin ikkunakorjaus, jossa vanhat puuikkunat on korvattu nykyaikaisem- millä vanhojen puitejaon mukaan. Palo-

turvallisuuden lisäämiseksi julkisivuun on kiinnitetty valkoiseksi maa- latut tikkaat. 2010-luvulla terassin luo on myös lisätty valaisimia, sekä teräksinen katos oven yläpuolelle.

Kesäaikaan eteläjulkisivun eteen levittäytyy nykytilassa ravintolan terassi.

4.1.2 Pohjoiseen

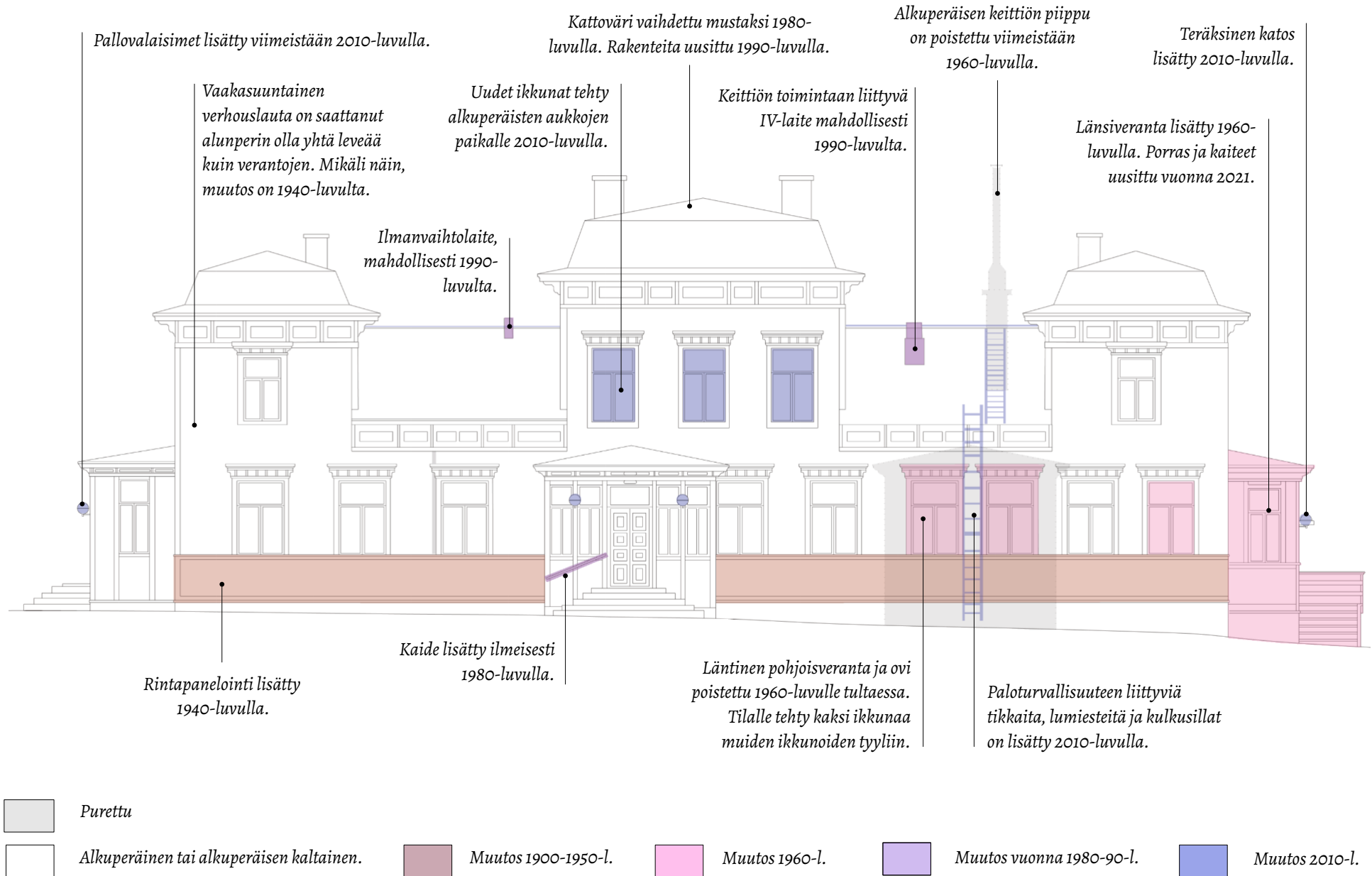
Pohjoisjulkisivu on säilynyt vuoteen 2021 asti hyvin lähellä vuosisadan vaihteesta otettua valokuvaa, joka on vanhin rakennuksesta otettu valokuva. Merkittävimmät muutokset ovat olleet julkisivuverhouksen rintapaneloinnin lisääminen 1940-luvulla, sekä läntisemmän sisäänkäyntiverannan poistaminen 1960-luvulla. Sisäänkäynti on korvattu kahdella ikkunalla, jotka on teetetty länsipäädyn muiden

ikkunoiden rytmiin samalla tyylillä.

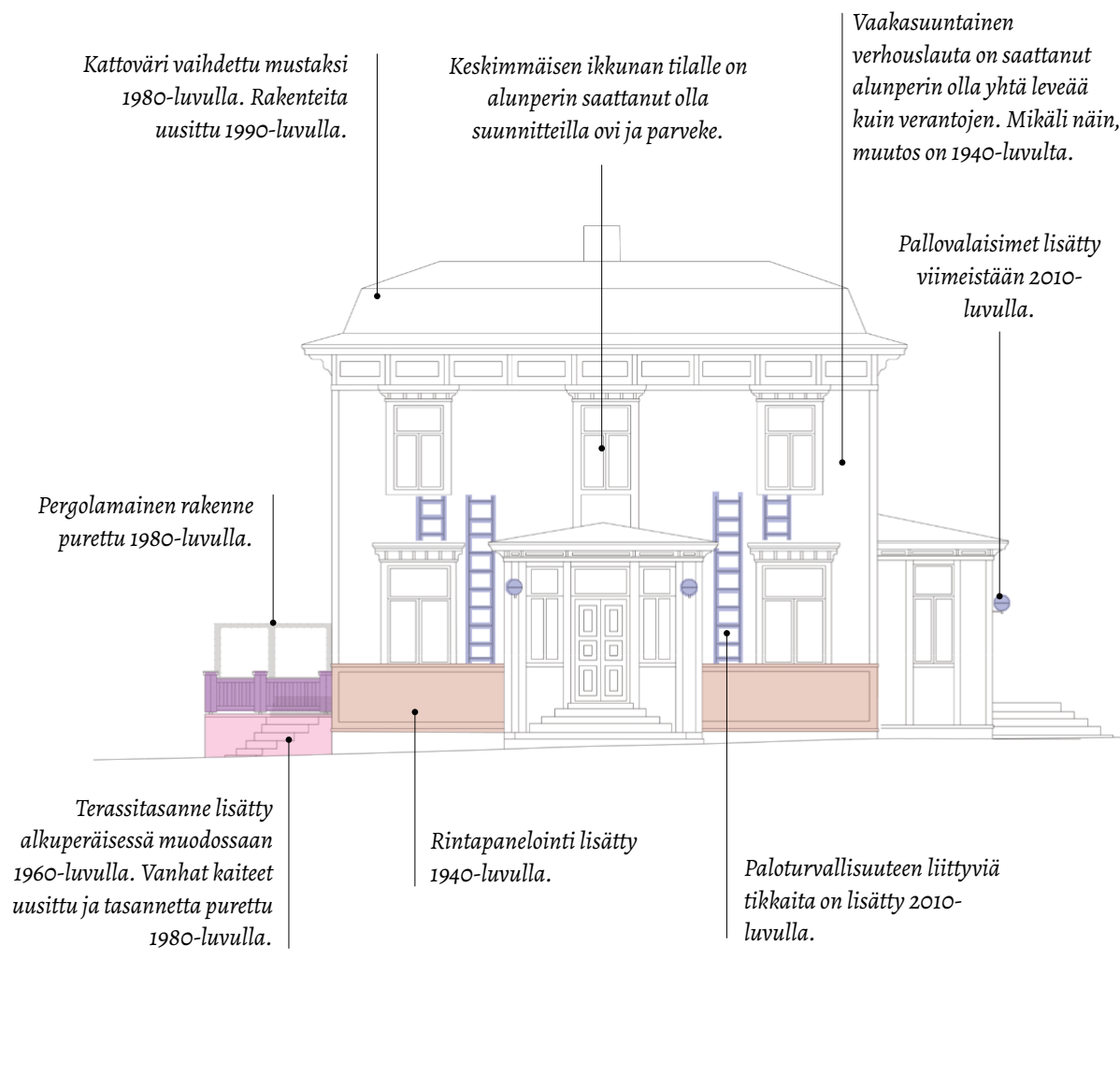
Muut muutokset ovat huomaamattomia. 2010-luvulla tehty ikkunakorjaus, jossa keskimmäisen tornin vanhat puuikkunat on korvattu nykyaikaisemmilla vanhojen puitejaon mukaan. Julkisivun kaksi ikkunaa ovat nykyään enää valeikkunoita tilamuutoksista johtuen. Ne ovat ensimmäisen kerroksen läntinen sekä jäljelle jäänen verannan itäpuo-

lulle jäävä ikkuna. Satulakatto-osan piippumaailmassa on tapahtunut muutamia muutoksia erityisesti läntisellä puolella. Sieltä vanha korkea keittiönpippu on purettu. Pienempiä muutoksia ovat mm. kaiteen ja pallovalaisimien lisääminen pääsisäänkäynnille. Rakennuksen vesikattovarusteet ovat pääosin alkuperäisen kaltaiset.

Kuva 40. Julkisivu pohjoiseen.

Kuva 41.

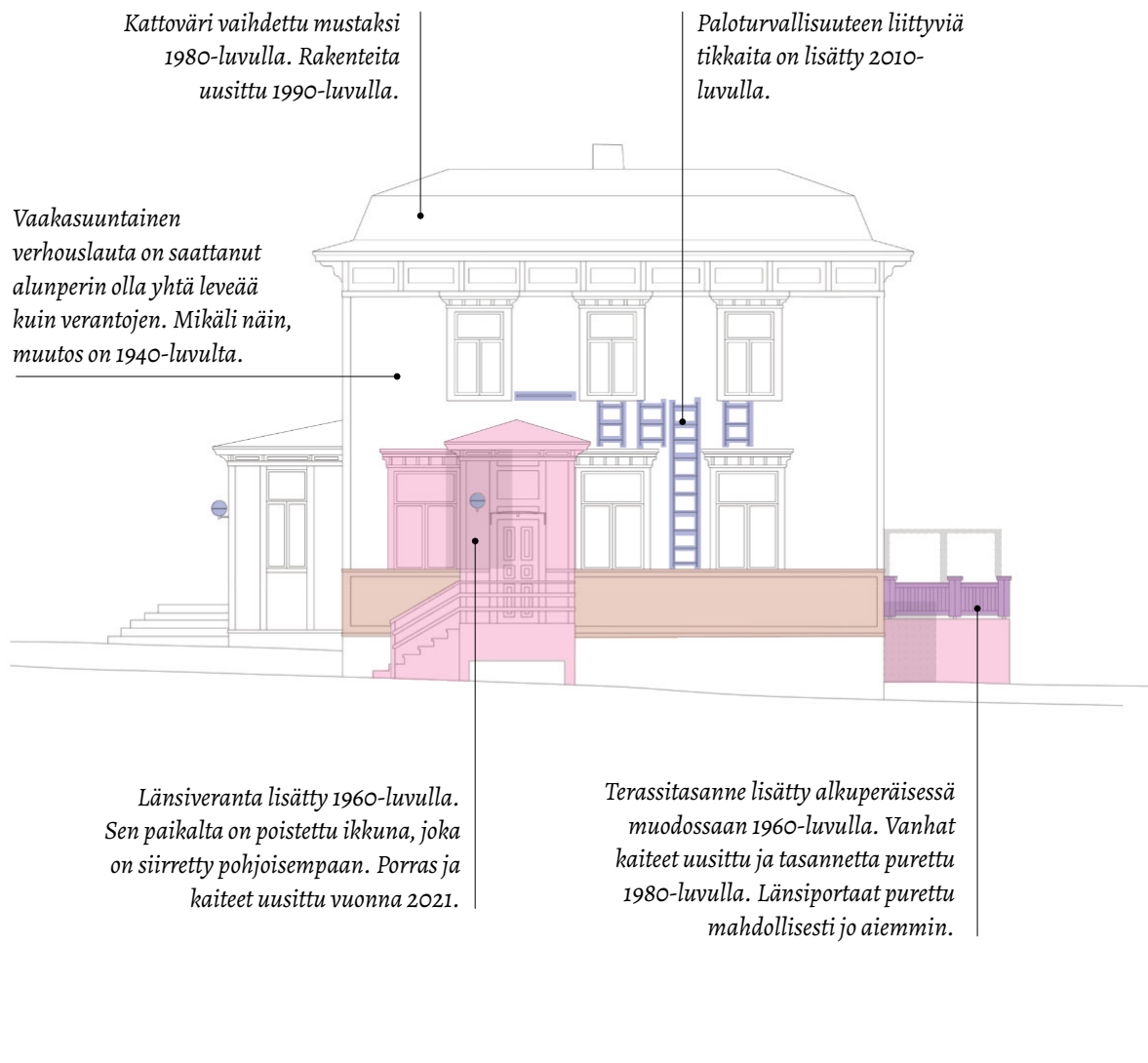
4.1.3 Itään

Päärakennuksen itäfasadi on lähes alkuperäisen kaltainen. Ainoat selkeät muutokset ovat värityksen muutos, rintapaneloinnin lisäys 1940-luvulla sekä palotikkaiden lisääminen 2010-luvulla. Itäverannan reunoille on lisätty kaksi pallovalaisinta 2010-luvulla.

Julkisivussa mielenkiintoinen kohta on toisen kerroksen keskimmäisen ikkunan paikka. Verrattuna muihin ikkunoiden vuorilautoihin, tämän ikkunan vuorilaudat ovat merkittävästi pidemmät. 1800–1900-lukujen vaihteessa otetussa valokuvassa näyttäisi melkein siltä, että ikkunan paikalla on ollut ovi. On mahdollista, että kohdalle oli suunniteltu parvekettä, jota ei koskaan toteutettu.

42.

4.1.4 Länteen

Länsijulkisivu on alun perin ollut aukoksestaan symmetrinen ja sen koristeet ovat rajoittuneet räystäskonsoleihin ja ikkunoiden koristeaiheisiin. Väritys on alun perin ollut tummempi. 1940-luvulla rakennukseen on lisätty rintanelointi, joka kiertää myös länsijulkisivua. Suurin muutos on 1960-luvulla lisätty länsiveranta, joka eroaa kooltaan muista sisäänkäyntiverannoista, mutta on viimeistelty samoin yksityiskohdin. Verannan tieltä on poistettu ikkuna, joka on siirretty muutoksessa pohjoisemmaksi rikkoen aukoksesta symmetrian.

Ulko-oven viereen on 2010-luvulla lisätty pallovalaisin, sekä oven yläpuolelle teräksinen katosrakenne. Seinälle on lisätty paloturvallisuuden vuoksi valkoiseksi maalattuja tikkaita. Länsiverannan porrasrakenne ja kaiteet uusittiin syksyllä 2021.

4.1.5 Kellari, perustukset ja lattiat

Tutkimuksen aikana Päärakennuksen perustuksia ja lattiarakenteita päästiin tarkastelemaan lähinnä ulkoa sekä kellarista. Ulkopuolelta rakennusta kiertää lohkotusta kivistä muurattu perustus, jonka korkeus vaihtelee muutamista kymmenistä noin metriin tontin viettäessä länteen. Rakennuksella on tuulettuva puurakenteinen alapohja, jonka alle jää kapea ryömintätila.

Päärakennuksen kellari sijaitsee rakennuksen länsipäädyssä. Sinne käydään läntistä portaikkoa pitkin. Alun perin kellariin on johtanut myös hiilikuilu, jonka avulla Päärakennuksen hiilet pudotettiin kellariin rakennuksen pohjoispuolelta. Nykyään samassa kohtaa on keittiön rasvanerotuskaivo.¹ Samassa osassa kellari (nimetty pohjapiirroksessa varastoksi) lattianrajassa on myös betonisia rakenteita. Muuten kellarin seinät sisäpuolelta ovat tiilestä muuratut.

Varaston alakatossa on näkyvissä laipion jykevät hirsivasat. Niin kutsutussa perunakellarissa on rapattu kevyitä holvikaaria muodostava katto. Erikoisen kohta on kellariin laskeuduttaessa lautarakenteinen ”kylmäkaappi”, joka seisoo ilmeisesti koko perustuksen päällä.

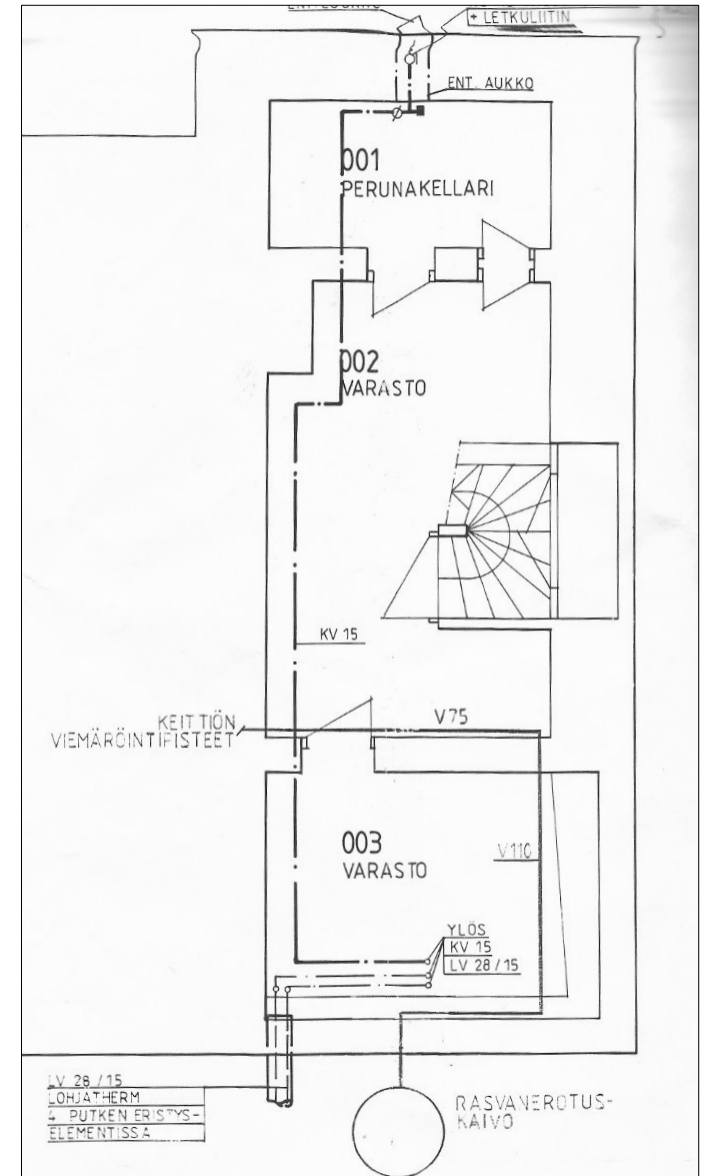
¹ Haastattelu, Liponkoski, J. (7.9.2021)

Kuva 45. Tiilimuurauksen päälle on tehty rankarakenteinen kaappi.

Kuva 46. Eteläisessä perunakellarissa katto muodostaa kevyitä holvikaaria.

Kuva 47. Päärakennuksen kellarin pohjapiirros. Viemäröintimerkinnät.

Kuva 48. Kellarin pohjoisimmassa seinässä on alkujaankin ollut aukko. Maanpinnalta on tätä kautta pudotettu Päärakennuksen hiilet varastoon. Nykyään eristeiden takana on rasvanerotuskaivo.

Kuva 49. Sama pohjoisseinämä ulkoa päin. Rakenteen muutos erottuu perustuskivissä.

4.1.6 Seinärakenteet

Tutkimuksen aikana Päärakennuksen seinärakenteita voitiin tarkastella pintapuolisesti. Lähes kaikki rakennuksen seinäpinnat on verhottu tapetein tai puupaneloinnilla, jonka vuoksi seinärakenteista ei voida lausua kovin laajasti. Nykyiset seinäpinnat ovat pääosin 2010-luvun korjauksesta, mutta muutamissa tiloissa on myös vuoden 1985 tapetoiteja.

Päärakennuksella on kantava hirsirunko, jonka kerrotaan sisältävän edellisen, puretun päärakennuksen hirsiosia. Hirsiseiniä voidaan tarkastella muutamasta kohdasta rakennusta ilman pintaverhoilujen purkuja. Nämä ovat lyhyitä seinän pätkiä ullakolla, toisen kerroksen siivouskomoissa sekä yhdessä 2010-luvulla lisätyssä majoitushuoneessa. Huoneessa koko hirsiseinä on jätetty vaille verhousta.

Peruskorjauksen rakenneselvitykseen on kirjattu, että ulkoseiniin on lisätty lämmöneristystä asentamalla vanhan rakenteen sisäpuolelle 50x50 mm puukoolaus, 50 mm mineraalivillaa ja 13 mm reunaohennettu Gyproc pintaverhouslevy. Ulkoseinien alaosaan on myös tehty asennustila patteriputkistolle.¹

Väliseinärakenteita ei päästy tutkimaan tarkemmin.

¹ PA, 9.9.185a

Kuva 50, Seinässä näkyy itä-länsisuuntaisen matalamman ulkoseinärakenteen hirsien päät. Eristeenä vaikuttaisi olevan jonkinlaista rivettä.

4.1.7 Vesikattorakenne ja yläpohja

Päärakennuksen katto on massoitteeltaan vanhimpien valokuvien mukainen. Katto on konesaumattua peltiä ja koostuu kolmesta tornimaisesta osasta, joilla on hyvin matalaksi tyylytelty mansardikatto ja niiden väliin jäävistä satulakattoisista osista. Maltillisten räystäiden alla on koristekonsolit. Suurimmat muutokset ovat koskeneet katon tulisijoihin ja ilmanvaihtoon liittyviä varusteita sekä väriä. Vesikattovarusteet ovat pääasiassa vanhimpien valokuvien mukaiset.

Tutkimuksen aikana vesikaton rakennetta tai yläpohjaa ei pystytty tarkastelemaan kovin hyvin. Ullakolla satulakattojen rakenteet ovat osin näkyvillä, mutta mansardiosien rakenteet jäävät yläpohjan tavoin pääasiassa piiloon. Siivouskomoissa ja lähellä rakennuksen etelä- ja pohjoisreunoja selkäpuita ja kattotuolien osia on paikoitellen näkyvillä.

Suurin tiedetty korjaus vesikattoon on tehty vuonna 1997. Silloin koko vesikattokate uusittiin sinkityllä konesaumattulla pellillä ja uusi ruodelaudoitus asennettiin vanhan, osittain painuneen vesikatteen päälle.¹ Katot pinnoitettiin Permaroof -pinnoitteella syksyllä 2005, joka uusittiin kesällä 2021.

¹ PA, 09.09.1985; PA, 09.09.1997; PA, 25.09.2005

4.1.8 Verannat

Päärakennuksella on kolme sisäänkäyntiverantaa, jotka kaikki sijaitsevat eri julkisivuilla. Tutkimuksen mukaan alkuperäisellä paikallaan ovat itäinen ja pohjoinen veranta. Läntinen on lisätty 1960-luvulla, kun pohjoisen läntinen veranta purettiin. Purettuja osia on mahdollisesti käytetty uudessa läntisessä verannassa. Vähintäänkin veranta on pyritty toteuttamaan samoin tyylipiirtein, vaikka se on vanhempia verantoja merkittävästi pienempi.

Kaikki verannat ovat rankorakenteisia, eristämättömiä ja noudattavat muun rakennuksen tyylipiirteitä vaakasuuntaisen paneeloinnilla, pystysuuntaisilla valkoisilla listoilla, T-jakoisten ikkunoin ja peiliovin. Rungon ver-

Kuva 51. Ote 1900-800-luvun taitteesta otetusta valokuvasta. Pohjoisjulkisivu, säilynyt veranta.

Kuva 52. Julkisivu pohjoiseen, säilynyt pohjoisveranta koillisesta kuvattuna.

hoilusta poikkeavaa on vaakapaneloinnin leveys, joka on hieman suurempi kuin rungon julkisivuverhouksen. Alkuperäisissä verannoissa ei myöskään ole 1940-luvulla lisättyä rintapanelointia. On mahdollista, että verannoissa käytetty leveys on Päärakennuksen alkuperäisen verhouslaudun leveys, joka olisi korvattu nykyisellä hieman kapeammalla laudalla 1940-luvulla. Kaikkien verantojen julkisivut on käsitelty yhteneväisin värein Päärakennuksen rungon kanssa, mutta sisävärit vaihtelevat vihreästä keltaiseen.

Pohjoinen veranta on nykyinen pääsisäänkäynti. Se on verannoista suurin, sisämitta noin 4,5 x 2,2 metriä. Se on alun perin johtanut ilmeisesti johtajan asunnon edustustiloihin. Sen julkisivuja jäsentää pystysuuntaisten ikkunoiden vuorilaudoista jatkettu listoitus, jonka päät on muotoiltu lähes huomaamattomasti pylväspäätteiden tavoin. Verannassa on yhteensä neljä ikkunaa: yksi etelään, yksi pohjoiseen sekä kaksi itään. Tyyllillisesti ikkunat ovat samoja T-karmisia ikkunoita kuten julkisivunkin, mutta leveydeltään kapeampia. Verannan ikkunat eivät ole aukeavia. Verannan katto on hieman julkisivua kohden nouseva saumattu peltikatto, jonka räystästä kannattelee koko rakennuksen räystäään tavoin muotoillut räystäskonsolit, jotka istuvat ikkunoiden vuorilistojen rytmiin. Pohjoisverannan portaikko

Kuva 53. Pohjoisveranta sisältä. Kuva otettu kohti itää.

on osittain laudoitettu. Alin askelma on kivinen. Julkisivuun on lisätty kaide 1980-luvulla ja valaisimet 2010-luvulla.

Pohjoisveranta ei sijoitu aivan julkisivun keskelle ja sen sisään jää yksi julkisivun ikkunoista. Verannalle käydään peilirakenteisten kaksoisovien kautta, joiden jälkeen halliin johtaa vielä toiset kaksiosaiset pariovet. Oviparit eivät ole täysin kohdakkain, vaan halliin johtava ovi on hieman enemmän lännessä tehden tilaa ikkunalle. Verannan sisäseinät ovat itäverannan tavoin paneloitu vaakasuuntaisella ponttilaudalla, mutta poiketen itäinen sisäväri on keltainen. Väri on rakennustapaselvityksen mukaan peräisin vuoden 1985 peruskorjauksesta. Sisältä ikkunakarmit, listat ja hallinovat on maalattu valkoiseksi, samoin kuin lautainen alakatto. Ulkoovien värit on sävyjen perusteella kuin vastavärikuva 1800–1900-luvun vaihteessa otettuun valokuvan verrattuna.

Itäinen veranta on entinen konttorin pääsisäänkäynti. Verannan julkisivu ja rakenne on hyvin samankaltaiset kuin pohjoisen verannan, ainoastaan pitkässä sivussa on hieman enemmän ahtautta puolen metrin pituuseron vuoksi. Verannalle johtaa kolmeen suuntaan levenvä viisi askelinen luonnonkiviportaikko, jonka alin porras on osittain hautautunut maan alle.

Kuva 54. Itäveranta sisältä. Kuva kohti etelää.

Sisältä veranta on noin 4 x 2,2 metriä. Se on verhottu myös sisältä samalla lautapaneelilla kuin ulkoa ja rakenteiden kohtaamiskohdat on viimeistelty muotoillulla listalla. Verannalla on vaaleanharmaaksi maalattu lautainen lattia ja alakatto. Seinät ja osittain ovi on maalattu Päärakennuksen pienessä ruokasalissa käytetyllä mintunvihreällä maalilla vuoden 2015 remontissa. Joissakin kohdissa maalin alta näkyy myös vaaleankeltaisia kerroksia. Verannan alkuperäinen väri on voinut olla vaaleanharmaa tai keltainen. Verannalle on lisätty muutamia pistorasioita sekä ilmanvaihrolaitteita, jotka on maalattu seinän sävyyn.

Viimeisenä on länsiveranta, joka on lisätty 1960-luvulla läntisen pohjoisverannan purun vuoksi. Uudessa rakenteessa on mahdollisesti käytetty vanhoja osia. Länsiverannan julkisivut noudattelevat selkeästi samaa tyyliä kuin vanhempien verantojen. Verannalla on etelä- ja pohjoispuolella samanlainen kapea T-puitteinen ikkuna, kuin suurempien verantojen lyhyillä julkisivuilla. Selkein ero on peilioven yläpuolelle jäävä yksiruutuinen ikkuna, joka jättää oven ja ikkunan väliin merkittävän raon, mitä muissa verannoissa ei ole. Julkisivuverhouksessa on 1940-luvun mukainen rintapanelointi toisin kuin vanhoissa verannoissa. Verrattuna kahteen muuhun länsiveranta on myös merkittävästi pienempi, sisämitoiltaan vain noin 2 x 2 metriä. Länsipäädyn korosta johtuen sisäänkäyntiin liittyy myös mittavat

portaat, jotka nousevat vielä muutaman askeleen verannan sisällä.

Sisäväreiltään länsiveranta on keltainen. Väri on merkitty vuoden 1985 väriselosteeseen, mutta nykyisten maalarappautumien alta ei näy jäämiä muista väreistä. Voi olla, että verannan alkuperäinen sisäväri on ollut keltainen. Lattia on vaalean harmaa lautalattia ja ovet, ikkunapuitteet sekä vuorilaudat ovat valkoiset sisältä. Ulkopuolelta uloimman oven värit noudattaa pohjoisen sisäänkäynnin ulko-oven harmaan ja valkoisen vaihtelua. Verannan oven yläpuolella oleva katos eroaa alkuperäisten verantojen katoksista.

Kuva 55. Länsijulkisivu, länsiveranta. Oven päällä on siro katos, joka on tehty 2010-luvulla. Katos on suurempi kuin pohjois- ja itäverannan sekä muodoltaan kaareva.

Kuva 56. Länsiverannan länsiseinä. Oven ja yläikkunan väliin ja merkittävä väli. Seinällä on vanha katukyltti, jossa ilmoitetaan Päärakennuksessa työskennelleiden sukunimet.

4.1.9 Ikkunat

Päärakennuksen ikkunat ovat pääosin valkoiseksi maalattuja T-puitteisia puuikkunoita, joiden vuorilaudat seuraavat samaa tyyliä ympäri rakennuksen. Suurin osa ikkunoista on sisään-ulos aukeavia. Puitteet on alun perin koottu ilman kulmarautoja, mutta erityisesti vanhoihin ikkunoihin liitä on lisätty mahdollisesti 1980-luvun korjauksen jälkeen. Peruskorjauksen rakennustapaohjeessa kirjoitetaan seuraavasti:

”Puitteet irrotetaan, niiden kunto tarkistetaan ja ne tarvittaessa uusitaan. Uusimistyössä käytetään ns. sydänpuuta. Karmien kiinnitys tarkistetaan ja vahvistetaan kiilaamalla ja naulaamalla upotetuin nauloin. Karmien ja seinän välinen tilkitseminen suoritetaan polyuretaanisaumausvaahtoa käyttäen. Lohkeilleet karmit ja puitteet sekä lahonneet kohdat korjataan sydänpuulla.”

Peruskorjauksessa tarkistettiin myös ikkunoiden helat, jotka on kirjoitettu yhteneväistettäväksi koko rakennuksessa. Vanhoissa ikkunoissa onkin paljon sormihakoja, siipisäppejä ja myös muutamissa ikkunoissa pitkiä tuulihakoja.

Kun Päärakennuksen toisen kerroksen keskimmäisen tornin tiloista tehtiin lisähuoneita majoitustalotoiminnalle 2010-luvulla, keskim-

Kuva 57. Eteläjulkisivun itäisin ikkuna edustaa kuusipuitteista ikkunatyyppeä, joita rakennuksessa on vain kaksi. Kaikki ikkunan ruudut aukeavat sisään-ulos.

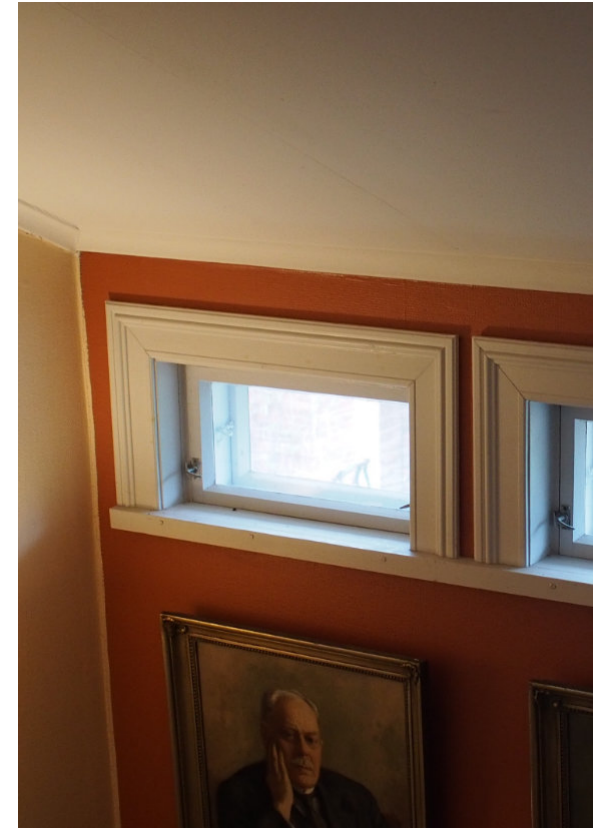
Kuva 58. Itäpäädyn pohjoisin ikkuna edustaa rakennuksen yleisintä ikkunatyyppeä. Se on kolmeen jaettu T-puitteinen ikkuna, jonka kaikki ruudut ovat sisään-ulos aukeavia.

Kuva 59. Eteläjulkisivun itäisin ikkuna. Puitetta on vahvistettu kulmaraudoin ulkopuolelta, jolloin lisäys ei näy sisällepäin.

Kuva 60. Eteläjulkisivu, 2010-luvulla lisätty uusi ikkuna.

Kuva 61. Rakennuksessa on myös yhä noin 17 ruutua pieniä kaksilasisia haukkaikkunoita, jotka sijoittuvat satulakattojen räystäiden alle. Ikkunat koostuvat yhdestä, kahdesta tai kolmesta ruudusta. Osa ikkunoista on avattavia, mutta osa on jäänyt erilaisten korjausvaiheiden jälkeen kiinteiksi, vaille vuorilautoja tai puitteiden maalausta. Osa on saattanut olla yksilasisia ja varsin viimeistelemättömiä myös alunperin, erityisesti toisen kerroksen keskimmaisissa osissa, jotka ovat olleet kylmää ullakkoa.

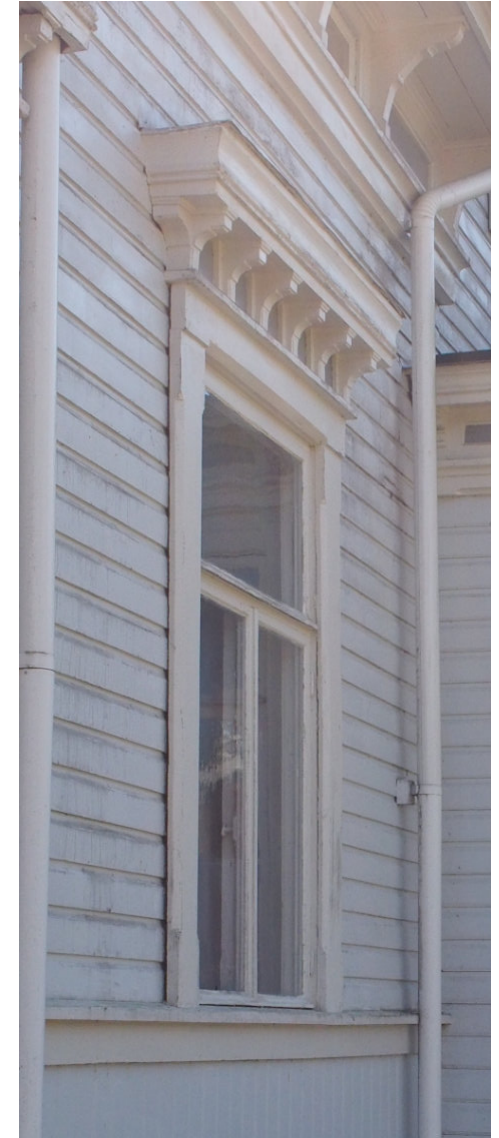

mäiset kolme ikkunaa sekä pohjoiseen että etelään on uusittu kokokaan. Ikkunat on teetetty vanhojen ikkunoiden puitejaon mukaan ja vuorilaudat ulkopuolella ovat ennallaan. Sisäpuolella listoitus on 2010-luvun mukainen kuten myös ikkunoiden helat ja kahvat.

Päärakennuksessa on edellä mainittujen käyttö olevien ikkunoiden lisäksi kolme valeikkunaksi muuttunutta ikkunaa. Kaikki kolme ovat tutkimuksen mukaan olleet vähintään osittain käytössä jossain rakennuksen käyttövaiheessa. Nykytilanteessa ikkunoista kaksi on kokonaan poissa käytöstä ja yhdestä on käytössä kolmesta puitteesta ylin. Kokonaan pois käytöstä jääneet ikkunat sijaitsevat pohjoisjulkisivulla ja molemmat on suljettu samasta syystä. Ensin läntisimmän ikkunan kohdalle on viimeistään 1960-luvulla tehty kylpyhuone ja vesieristykset. Sen jälkeen, vasta 1980-luvulla pohjoisen verannan itäpuolelle jäävä ikkuna on jäänyt pois käytöstä, kun varastotilasta muutettiin vessa. Viimeinen, osittainen valeikkuna, löytyy länsijulkisivulta. Se on maantasokerroksen keskimmäinen ikkuna, joka jää osittain länsiportaan taakse.

Kuva 62. Pohjoisjulkisivun läntisin ikkuna, joka on muutettu valeikkunaksi viimeistään 1960-luvulla. Ikkunassa on yhä saranat ja helat, mutta sisempi ikkuna vaikuttaa puuttuvan.

Kuva 63. Pohjoisjulkisivun toinen valeikkuna, verannan itäpuolella. Tästä ikkunasta on säästetty enemmän osia.

4.1.10 Ulko-ovet

Sisäänkäyntien ovet ovat osa sisäänkäyntiverantoja lukuun ottamatta eteläisen terassitasanteen ovea, joka on lisätty 1960-luvulla. Terassitasanteen ovi eroaa muista tyyllillisesti. Se on muiden tapaan kaksilehtinen, mutta myös kaksinkertainen ja aukeaa siis sisäänulos. Ovi-lehdissä on kaikissa yksi suuri ikkuna ja sormipaneelista tehty alaosa. Oven yläpuolella on 2010-luvulla lisätty katos, joka on rakenteellisesti ratkaistu samalla tavalla kuin vanhempien verantojen katokset.

Muut ulko-ovet ovat tyylliltään lähempänä empiretyyliä ja kustavilaisuutta. Ovet ovat kaksilehtisiä ja väriltään harmaita ja peilejä on korostettu valkoisella. Ovi-lehtien peilijako on neljään suhteella kolmasosa, neljäsosa, neljäsosa ja kolmasosa. Yksityiskohdat ovat minimalistisia verrattuna uusrenessanssin runsaaseen koristeluun eikä ovissa ole käytetty lasia. Osa verantojen ovista on maalattu sisältä kokonaan valkoisiksi. Joissakin sisemmissä verantojen ovissa on jäänteitä aikaisemmista lukkomekanismeista.

Ovet on korjattu sekä maalattu 1985-luvun peruskorjauksessa.

Kuva 64. Pohjoisen verannan ulko-ovi. Uloin ovi on maalattu sekä sisältä että ulkoa samoin värein.

Kuva 65. Eteläisen terassitasanteen ovi poikkeaa tyylliltään muista ulko-ovista. Se on lisätty 1960-luvulla.

4.1.11 Sisäovet

Päärakennuksen sisäovet ovat kerroksellisuudessaan monipuolisempi kokoelma. Rakennukseen on tehty sisätilamuutoksia arviolta 1920-luvusta lähtien, mikä on vaikuttanut sisätilojen ovien kerrostumiin. Hjelmin piirroksen perusteella rakennuksessa on saattanut 1960-lukua ennen myös kankaisia haitari-liukuovia, joita ei enää ole. Vuoden 1985 rakennustapaselvityksen perusteella tiedetään, että ovia on silloin purettu sekä myös siirretty uusiin paikkoihin. Paikoillaan säilyneet ovet on korjattu ja maalattu.

Ensimmäisen kerroksen päätilojen ovet ovat pääasiassa kaksi- tai yksiosaisia puuovia, jotka ovat jaettu neljästä kuuteen peiliin. Ovien koko vaihtelee tilan ja käytön mukaan. Takatiloissa on myös 2000-luvun lastulevyovia ja saunatiloissa maalaamattomia sormipaneloituja ovia. Väriykseltään ovet ovat pääasiassa puhtaan valkoisia. Ovien sijainnista riippuen niillä on uurretut vuorilaudat tai yksinkertaisemmat nykyaikaiset suorat vuorilistat.

Ovien yhdestä aikaisemmasta väriykseltä antaa viitteitä ullakolla oleva kuusipeilinen yksilehtinen ovi, joka on asiakkaiden puolelta maalattu valkoiseksi, mutta työntekijöiden puolelta se on viimeistelty kahdella eri ruskean sävyllä.

Kuva 66. Toinen kerros, ovi työntekijöiden tiloihin. Kuusipeilinen ovi joka on mahdollisesti ollut täällä paikalla 1980-luvusta lähtien.

Kuva 67. Viereisen kuvan ovi toiselta puolelta kuvattuna. Kyseessä saattaa olla 1980-lukua edeltänyt väriyks, joka on haluttu jättää kerrostumaksi.

Kuva 68. Kaksiosainen korkea ovi kaakon kulmasaliin sekä tavallisen korkuinen yksilehtinen ovi pukeutumistilojen vessaan.

Kuva 69. 2010-luvulla lisätyn majoitushuoneen uusi ovi on nelipeilinen ja noudattelee rakennuksen tyyliä.

Kuva 70. Laakarakenteinen heiluri-ovi on lisätty keittiötilojen ja suuren salin välille 2010-luvulla.

4.1.12 Portaat

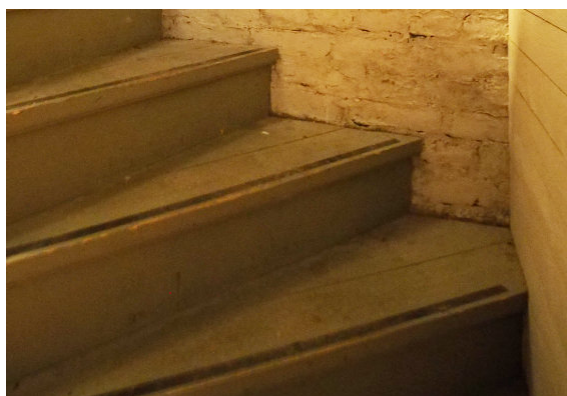
Päärakennuksessa on kaksi sisäportaikkoo, joiden tarkka ajoitus ei selvinnyt tämän tutkimuksen aikana. Molemmat sijaitsevat mahdollisesti alkuperäisillä paikoillaan, mutta rakenteita on saatettu uusia Päärakennuksen elinkaaren aikana. Portaikat ovat hyvin eriluonteiset ja poikkeavat toisistaan myös kaiteiden puolesta.

Tämän tutkimuksen valossa portaista todennäköisimmin alkuperäisenä pidetään itäistä porrasta, joka sijoittuu nykyisen pääsisäänkäynnin eteis-/hallitilaan (kuvat seuraavalla sivulla). Hallin porras on ensimmäisen juoksun kohdalta 130 cm ja toisen juoksun kohdalta 140 cm leveä L-porras, joka nousee toisen kerroksen pienempään halliin, josta käydään itäpäädyn alkuperäisellä paikalla oleviin huoneisiin sekä uusiin 2010-luvun majoitustiloihin kerroksen keskiosassa. Portaat ovat puurakenteiset ja maalattu valkoiseksi. Niihin on kiinnitetty messingin sävyiset porrasmattotangot, jotka pitävät paikoillaan pitkää ja kapea porrasmattoa. Valkoiseksi maalattu puukaide seuraa porrasta toiseen kerrokseen asti portaan etelä-länsireunalla. Kaide vaikuttaa osittain uudemmalta kuin muu porrarakenne.

Toinen porras sijoittuu länsipäättyyn. Porras alkaa nykyisestä työntekijöiden eteishallitilasta ja nousee toisen kerroksen työntekijöiden

Kuva 71. Länsiporras toisesta kerroksesta kuvattuna.

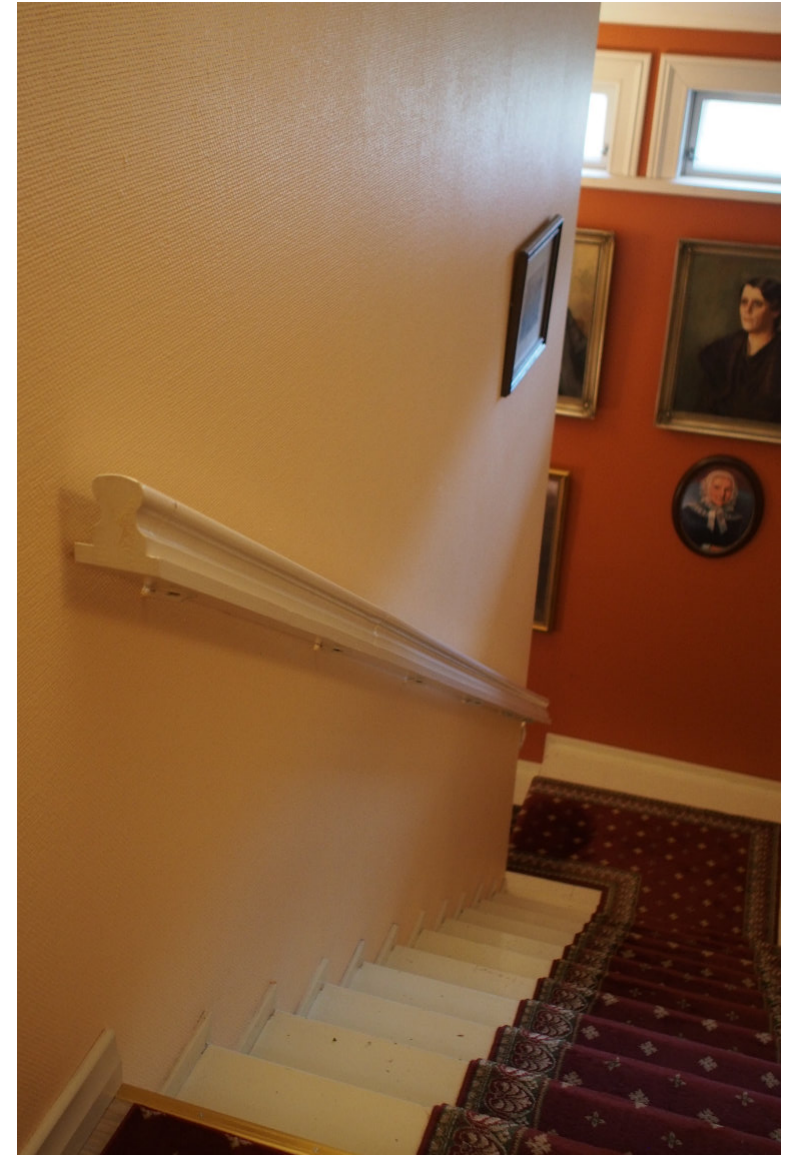
Kuva 72. Länsiporras kellarista kuvattuna. Porras on selkeästi lautarakenteinen.

asuutiloihin sekä laskee kellarikerrokseen. Se on noin 94–98 cm leveä puurakenteinen u-porras, jonka askelmat on päällystetty samalla muovimatolla, kun länsipäädyn ensimmäisen kerroksen eteisen ja toisen kerroksen hallin lattia. Portaiden eteunoissa on liukastumisenestolista ja askelmiin on lisätty puolikaarenmuotoiset porrasmattopalat. Portaan valkoiseksi maalattu pyörökaide kiertää portaan ulkoreunalla. Porras halkaisee osittain länsijulkisivun maantasokerroksen keskimmäisen ikkunan, josta on näkyvissä T-jakoisen ikkunan ylin puite. Ikkunan sisävuorilaudat ovat paikoillaan ja loppuvat portaaseen. Ikkunan eteen on asennettu pienet kalterit.

Länsiportaan ajoitus on aiheuttanut enemmän pohdintaa, sillä esimerkiksi sen kaide vaikuttaisi olevan enemmän 1900-luvun alusta kuin 1800-luvun lopulta. Porras on esitetty eri pohjapiirroksissa erilaisin muodoin, ja porraskaskelmien määrät ovat vaihdelleet esimerkiksi vuoden 1960-piirroksien sisälläkin. Toisen kerroksen portaalle ei tästä huolimatta ole tutkimuksessa ehdolla parempaa paikkaa, joten se saattaa olla alkuperäisellä kohdalla.

Kuva 73. Itäinen porras Hallissa. Kuva otettu pohjoisseinää kohden. Portaani alle jää yhden 2010-luvulla lisätyn majoitushuoneen vessatilat.

Kuva 74. Itäinen porras toisesta kerroksesta kuvattuna. Portaani valkoiseksi maalattu puinen käsijohde on vahvasti muotoiltu.

4.1.13 Terassitasanne

Päärakennuksen eteläpuolelle on lisätty ilmeisesti alun perinkin betonista valettu terassitasanne 1960-luvulla. Alun perin tasanne oli kolmen portaan verran korkeammalla kuin nykytilassa, mistä on jäänteenä terassitason jälkeen vielä nousevat kolme porrasta sisäänkäynnille. Näiden portaiden kohdalla myös rakennuksen sokkelissa on ruskeaksi maalattua betonivalua. Tasanteen madaltaminen on ilmeisesti tapahtunut 1980-luvun peruskorjauksen yhteydessä, jolloin itään jääviä kaarevia portaita on lyhennetty ja purettu raavitun betonipinnan päälle on tehty ohut uusi valu. Samassa yhteydessä tasanteen aiempi pergolamainen kaiderakenne on purettu ja tilalle on teetetty puinen kaide vuonna 1985.

Vuoden 1985 piirroksen purkumerkinnöistä voisi päätellä alkuperäisen tasanteen olleen nykyistä pienempi. Tasannetta kiertää luonnonkivirakenne, jolla on ilmeisesti vain verhoustarcoitus. Rakennetta ei päästy tarkastelemaan syvemmin tutkimuksen aikana.

Kuva 75. Betonoitua sokkeliä terassitasanteella ja tasannetta kiertävä luonnonkiviverhou.

Kuva 76. Terassitasanteelle johtavat betoniset portaat. Ylimmässä portaassa on jäänteitä rakenteen purkamisesta. Uusi vanhan tasanteen päälle valettu betonilaatta erottuu selkeästi muusta rakenteesta.

4.2 Sisätilat

Päärakennuksen sisätilojen kerrostumat ovat olleet tämän tutkimuksen haastavin osa. Sisätilojen muutoksista ei käytännössä ole säilynyt lähteitä ennen vuotta 1960 ja sitä aikaisemmat päätelmät nojaavat rakennuksen sanallisiin käytön kuvauksiin, päätelmiin, joita voi tehdä julkisivuista sekä ulkoisista rakeneosista ja yleiseen 1800-luvun lopun kartanotyyppiirustuksiin. Tässä luvussa esitetään kaikki kerrostumiin ja säilyneisyyteen liittyvät pohdinnat, joiden pohjatietona on aikaisemmin esitetty rakennushistorian kappale, löytyneet pohjapiirroksat sekä vuoden 2021 kesällä toteutetun kenttätutkimuksen havainnot. Kenttätutkimuksen aikana rakennus oli tavallisessa käytössä, joka teki tarkastelusta pintapuolista.

Lyhyenä yhteenvedona Päärakennuksen sisätiloihin kerrostumat on arvioitu kohdistuvan aikakausiin 1. Rakentaminen vuonna 1892; 2. Varhaiset muutokset 1910–1940-luvulla; 3. 1960-luvun muutokset; 4. 1980-luvun käyttö-tarkoituksen ja peruskorjauksen muutokset; sekä 2000-luvun muutokset. Yleisesti voidaan todeta rakennuksen sisäpintamateriaalien olevan 1980-luvun sekä 2010-luvun korjauksista.

Tässä kappaleessa esitellä ensin ensimmäinen kerros ja sitten toinen kerros. Kummankin kerroksen alussa on vuoden 2021 kenttätutkimuksen mukainen pohjapiirros koko kerroksesta, jonka jälkeen kuvien ja tilojen kuvausten yhteydessä on osapohjia, joissa havainnot esitellään tarkemmin.

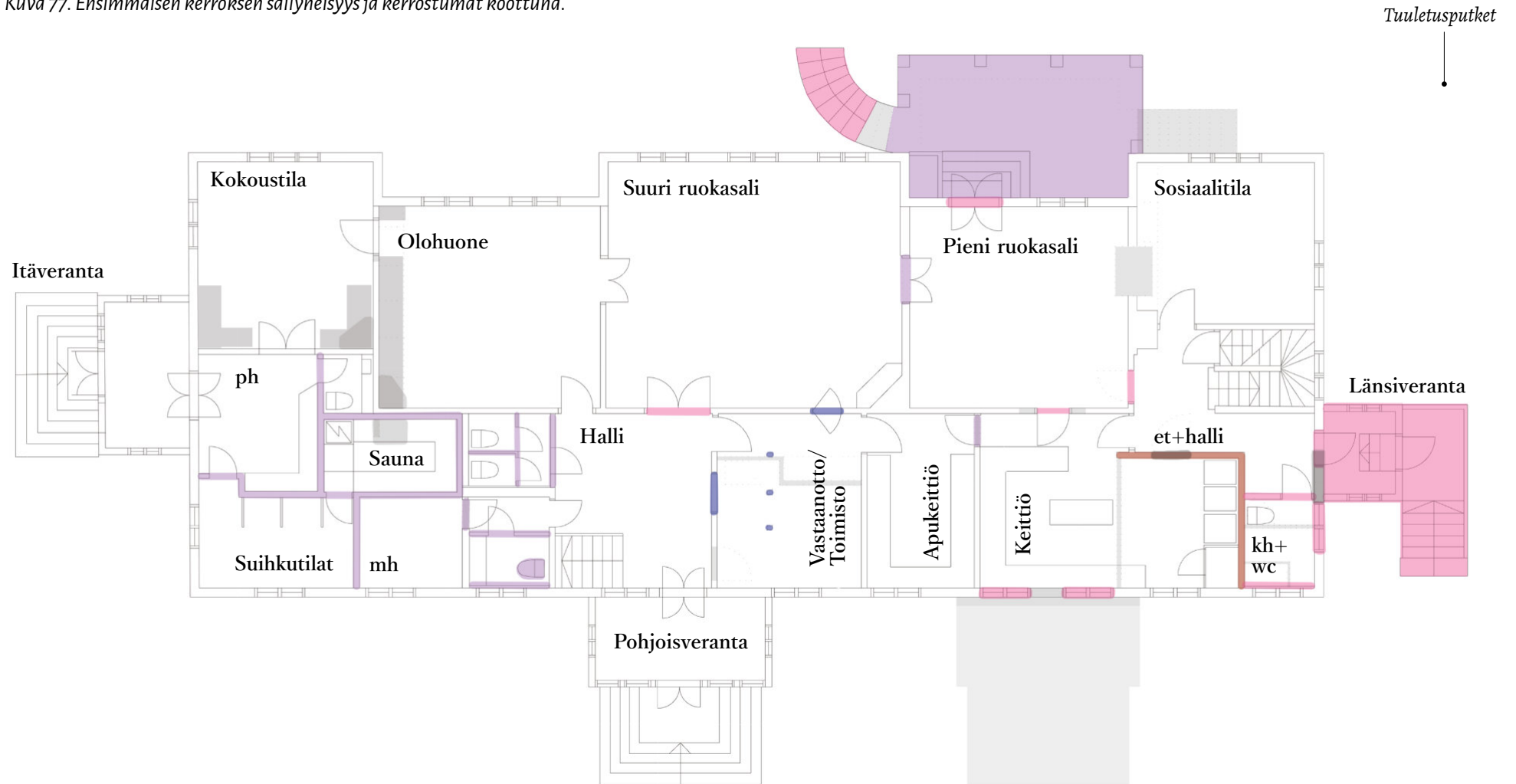
4.2.1 Ensimmäinen kerros

Ensimmäinen kerros on tutkimuksen mukaan alun perin koostunut itäpäädyn konttorista sekä johtajan asunnosta, joka on sisältänyt edustus-tiloja, palvelijoiden tiloja sekä asukkaiden kam-mareita.

Tutkimushetkellä ensimmäisessä kerroksessa sijaitsi ravintolan ruokasaleja, keittiötilat, hotellin vastaanotto sekä yksi majoitushuone, yksi kokous-tila, saunaosasto ja siihen liittyvät pukeutumis-tilat, sekä työntekijöiden sosiaalitalat. Maantasokerrokseen voidaan saapua pohjoisen pääsisäänkäynnin, läntisen työntekijöiden sisäänkäynnin, eteläisen terassitasanteen sisäänkäynnin tai nykyisen saunaosaston vilpolan kautta (itäinen sisäänkäynti). Tiloista lähinnä alkuperäistä kokonaisuutta ovat eteläpuolen salien tilasarja, joka on saattanut olla alun perin nykyisen lailla yhteneväinen tai vuoden 1960 piirroksen tavoin eritel-lympi.

Kuva 77. Ensimmäisen kerroksen säilyneisyys ja kerrostumat koottuna.

P
/

Purettu

Alkuperäinen tai alkuperäisen kaltainen.

Muutos 1910-1940-l.

Muutos 1960-l.

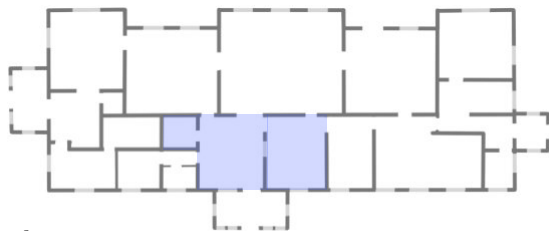
Muutos vuonna 1980-90-l.

Muutos 2010-l.

Pohjoinen sisäänkäynti, halli ja vastaanotto

Saavuttaessa Päärakennukseen pohjoisverannan kautta, tullaan ensin eräänlaiseen eteishalliin, jota on vuoden 1985 rakennuspiirroksissa kutsuttu vain Halliksi. Tila on noin 350 cm korkea ja sen kautta pääsee kulkemaan etelään suureen ruokasaliin, olohuoneeseen, itään vieras wc-tiloihin sekä yhteen majoitushuoneeseen ja länteen vastaanotto-/toimistotiloihin, jotka yhtyvät myös keittiön käytävään. Verrattuna ensimmäiseen pohjapiirrokseen vuodelta 1960, Hallissa ovien paikat ovat olleet jokseenkin samat lukuun ottamatta entisen lastenhuoneen ovea, joka on sijainnut heti sisäänkäynnin länsipuolella. Oviin liittyvä ajoitushaaste on myös Suureen ruokasaliin johtavat pariovet, sillä niiden kohdalle on vuoden 1960 piirroksessa tehty haitariovi. Valitettavasti piirroksesta ei käy ilmi onko kyse uuden suunnittelusta vai lähtötilanteesta. Koska muitakin rakennuksen ovia on uusittu vanhan mallin mukaan, ei ole aivan varmaa onko nykyinen parioviratkaisu

1 krs.

Kuva 78. Hallin länsiseinä, jolle on vuonna 2015 tehty vastaanottoluukku asiakkaille. Sen viereinen ovi vie keittiöön asti. Vasemmalla ovet Suureen saliin, oikealla pohjoisverannalle.

alkuperäinen vai esimerkiksi palauttava korjaus 1980-luvulla. 2010-luvun muutoksia ovat lähinnä Hallin länsiseinään tehty vastaanotto-
luukku vuodelta 2015. Sen vuorilistat on tehty yhteneväiseksi muiden sisätilojen koristelutojen kanssa.

Hallin wc-tilat, joihin käydään Hallin itäpuolelta, on uusittu 2010-luvulla. Vessat on tehty paikoilleen 1980-luvulla, jota ennen tilaan on merkitty kylpyhuone vuoden 1960 piirroksessa. Sen aikaisempaa käyttöä ei ole tiedossa.

Nykyiseen vastaanotto-/toimistotilaan käydään aivan Hallin lounaiskulmasta. Paikalla on ollut ovi vanhimmasta 1960-luvun piirroksesta lähtien. Mikäli piirroksen merkinnät pitävät paikkansa, 1960-luvulla ovesta on päässyt tarjoilutilaksi merkittyyn käytävään, jonka kautta on ollut kulku keittiötiloihin. Vastavaanlaiset palvelijoiden kulkureitit ovat yleisiä kartanoille. Tarjoilutilan pohjoispuolella on tila, joka on vuoden 1960 piirroksessa merkitty lastenhuoneeksi. Lastenhuoneen ovi ollut aikaisemmin mainitun mukaan aivan sisäänkäynnin vieressä. Jo vuoden 1960 piirroksessa seinäke tarjoilutilan ja lastenhuoneen väliltä on merkitty poistettavaksi ja näin todennäköisesti tapahtui, sillä vuoden 1985 piirroksessa ei ole purkumerkintää rakenteelle. Oviaukko lastenhuoneeseen on todennäköisesti suljettu sa-

Kuva 79. Halli kaakkoon päin kuvattuna. Vasemmalle jäävä tila on Suuri ruokasali, keskimäinen avonainen ovi vie Olohuoneeseen. Sen vieressä vasemmalla oleva ovi johtaa vieras-wc-tiloihin. Tutkimuksessa ei selvinnyt miksi ovea ympäröi syvennys. Eniten vasemmalla ovi majoitushuoneeseen.

maan aikaan. Purkumerkintöjen puute voi myös viitata siihen, ettei muutoksia koskaan tehty, mutta se selviäisi vain pintarakenne-avauksista. Joka tapauksessa vuoden 1985 piirroksissa tilat ovat hyvin pitkälti vuoden 2021 mittojen mukaiset. Niihin nykyinen vastaanottotila on merkitty vaatesäilytykseksi.

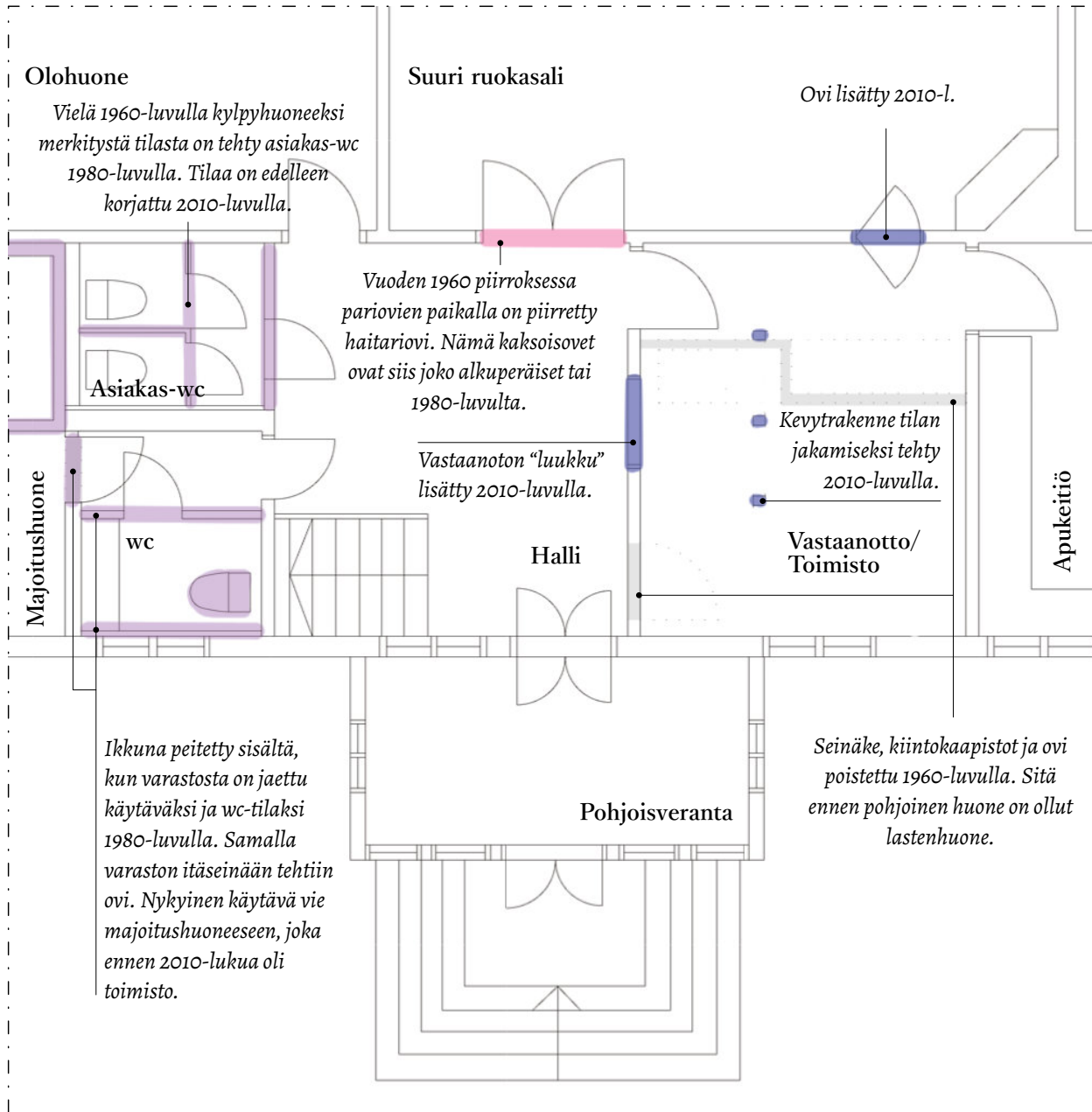
Tutkimushetkellä tila on jaettu kalustein ja kevyin seinärakentein toimistotilaksi ja vastaanotoksi. Rakennetta voi kiertää ympäri. Tilan eteläpuolella kulkee keittiöön johtava käytävä ja eteläseinään on avattu myös uusi oviaukko Suureen ruokasaliin, joka helpottaa tarjoilijoiden kulkua. Uutta aukkoa ympäröivät listoitukset ovat muiden listojen kanssa saman tyylliset, mutta päätelty huolimattomammin. Seinissä on vanhojen tapettien jäämiä ja jälkiä aikaisemmin seinään kiinnitetystä jo puretuista kiintokalusteista.

Kuva 80. Toimistotilan eteläseinässä on jäänteitä vuoden 1985 peruskorjauksessa käytetystä tapetista.

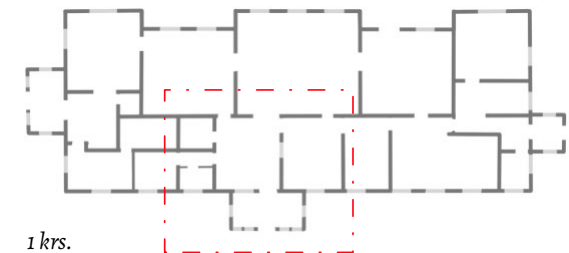

Kuva 81. Vastaanotto-/toimistotila on jaettu 2010-luvulla kevyellä rakenteella, joka koostuu kaapistoista sekä kolmesta pystylaudasta.

Kuva 82. Osadiagrammi: Pohjoinen sisäänkäynti, halli ja vastaanotto, vessat.

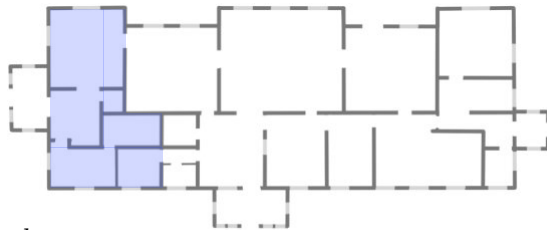
- Purettu
- Alkuperäinen tai alkuperäisen kaltainen.
- Muutos 1900-1950-luvulla.
- Muutos 1960-luvulla.
- Muutos vuonna 1980-90-luvulla.
- Muutos 2010-luvulla.

Majoitushuone, saunaosasto ja kokoushuone

Siirrytään seuraavaksi äsken esittelystä Hallin itäseinän, portaan viereen jäävästä ovesta käytävälle, joka muodostui 1980-luvun peruskorjauksessa. Tila oli alun perin vaatehuone, mutta josta tehtiin käytävä ja vessa toimistohuoneelle, joka luotiin tilan päätyyn. Nykyisin tila on majoitushuoneena. Alun perin alue on osa Päärakennuksen alkuperäistä itäpäädyn konttoria, joka toimi vielä 1960-luvulle Päärakennuksessa. Kun uudella muovitehtaalla saatiin laajennukset tehtyä, myös konttoritilat siirrettiin uuteen rakennukseen, mikä vapautti tilan Päärakennuksesta. 1960-luvun piirroksissa voidaan nähdä, että tilaan oli suunnitteilla myös makuuhuone tai askartelutila, mutta 1980-luvun piirroksista päätellen ajatuksia ei toteutettu ennen peruskorjausta. 2010-luvulla huoneen pintamateriaalit laitetiin uusiksi ja myös vessan pintoja uusittiin.

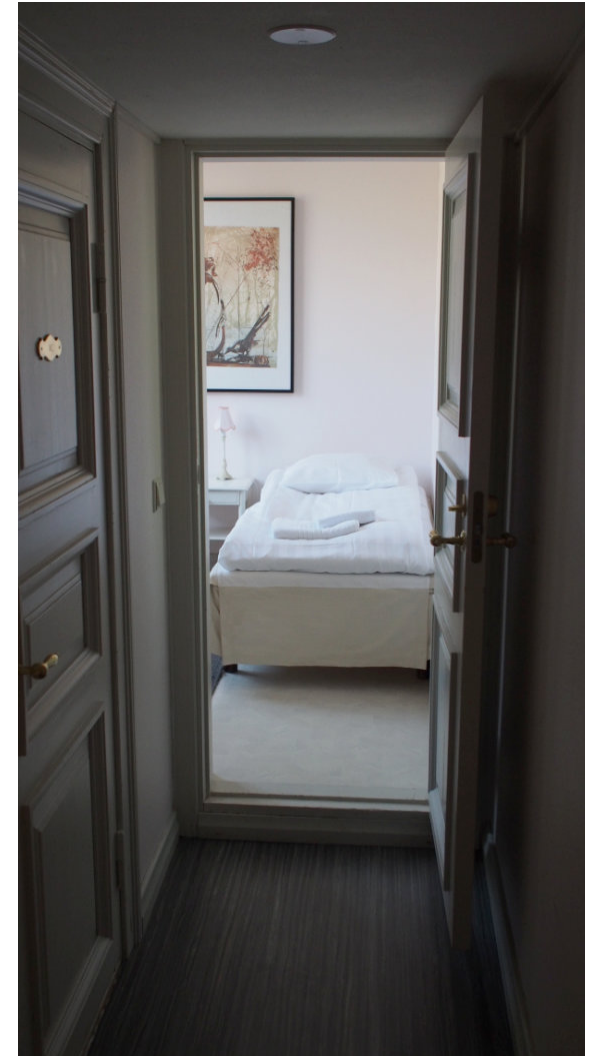
Majoitushuoneen itäseinän toisella puolella on Päärakennuksen saunaosasto. Lähteiden

1 krs.

mukaan saunaosasto rakennettiin osana peruskorjausta, mutta vuoden 1985 pohjapiirrokseseen on tehty myös muutosmerkintä vuodelle 1999, joka on merkitty koskevan ”sauna- ja keittiötiloja”. Merkinnässä ei tästä huolimatta selitetä erikseen mitä korjauksia tai mahdollisesti muutoksia kyseisenä vuonna tehtiin. Tämän vuoksi tilat käsitellään kuin ne olisi korjattu vuonna 1985. Ensimmäistä kertaa ajatus saunasta on esitetty Hjeltin vuoden 1960 piirroksessa. Vuoden 2015 korjauksessa saunatiloille ei tehty uudistuksia tai korjauksia.

Kuten aikaisemmin todettiin, myös saunatilat sijaitsevat aikaisemman konttorin tilalla. Tilojen aikaisemmasta elämästä on jäljellä lähinnä ovia ja ikkunoita. Saunaosaston kokonaisuus koostuu koilliskulmaan jäävistä suihkutiloista, majoitushuoneen eteläpuolelle, talon sydämeen tehdystä saunasta, Itäveran-anteistilaan tehdystä pukuhuoneesta ja pukuhuoneeseen liittyvästä pienestä vessasta. Konttorin vesipiste on ilmeisesti sijainnut samassa kohtaa, kuin vessa nykyään. Pintamateriaalien puolesta tilat eroavat muusta rakennuksesta. Pukutilat on verhottu vaakasuuntaisella mäntypaneelilla ja kiintokalustus sekä ovi suihkutilaan on sovitettu samaan materiaalmailmaan. Suihkutilassa on mäntypaneelin lisäksi käytetty valkoisia ja vaaleanvihreitä laattoja, joilla kummankin tilan lattiat on myös verhot-

Kuva 83. Näkymä majoitushuoneen käytävään Hallista. Vasemmalla wc-tilan ovi.

Kuva 84. Näkymä pukutilasta kohti koillista. Eniten oikealla ovet länsiverannalle. Sisältä ne on maalattu vihreäksi. Ovi suihkutiloihin on viimeistelty pystysuuntaisella mäntypanelilla.

Kuva 85. Näkymä suihkutiloista kohti länttä. Vanhojen rakenteiden päälle tullut lisäkerros erottuu ikkunan kohdalla.

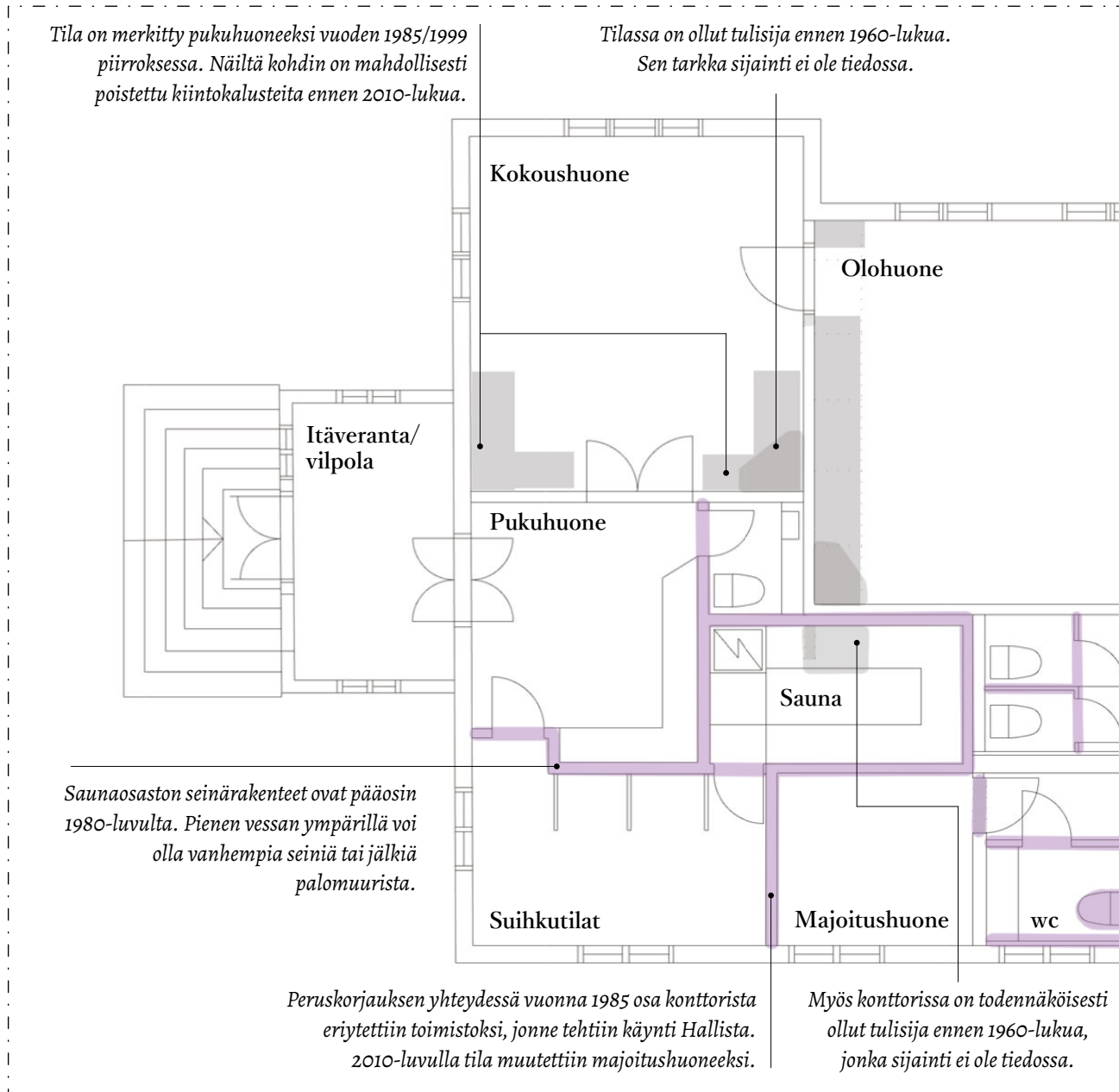
tu. Itäinen veranta, joka toimi ennen konttorin sisäänkäyntinä, on nykyään saunaosaston vilvoittelutila.

Viimeisenä tilana tässä osassa on kaakkoiskulman kokoustila. Alun perin tila on ollut konttorin johtajan työhuone, josta on ollut aina kulku sekä pohjoiseen konttorin puolelle sekä länteen Päärakennuksen edustustiloihin. Vuoden 1985 piirroksessa tila on merkitty pukuhuoneeksi kuten nykyinenkin pukuhuone. Vuoden 2015 remontissa tila oli kuitenkin jo nykyisellään, eikä sille ole tehty muutoksia tai korjauksia. Voi olla, että aiemmin mainittuna vuonna 1999 kiintokalusteet on purettu ja tila on otettu kokouskäyttöön. Vanhasta konttorikäytöstä jäänteitä ovat lähinnä ikkunoiden paikat ja mahdollisesti pukuhuoneen ja kokoustilan välillä olevat kaksoispeiliovet.

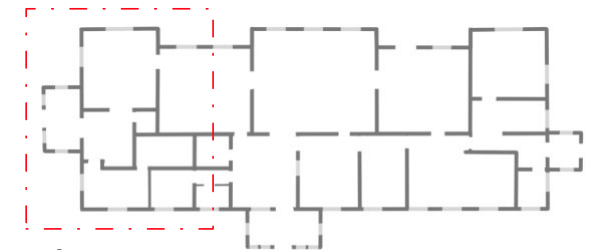
Kuva 86. Kokoustila kohti kaakkoa. Tila on entinen johtajan työhuone.

Kuva 87. Osadiagrammi: Majoitushuone, saunaosasto ja kokoushuone.

- Purettu
- Alkuperäinen tai alkuperäisen kaltainen.
- Muutos 1900-1950-luvulla.
- Muutos 1960-luvulla.
- Muutos vuonna 1980-90-luvulla.
- Muutos 2010-luvulla.

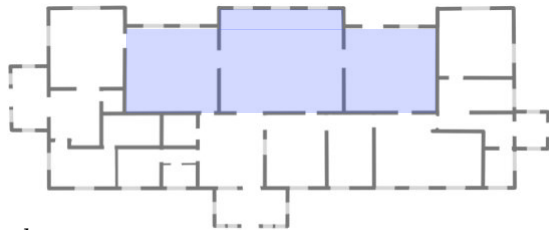

1 krs.

Olohuone, Suuri ruokasali ja Pieni ruokasali

Seuraavaksi käsitellään kolme eteläpuolelle jäävän salin sarja. Tilasarja, jonka ne luovat, on hyvin tyypillinen 1700–1800-luvun säätyläisrakennuksille. Vuoden 1960-piirroksen mukaan nykyinen Pieni ruokasali, jota myös Vihreäksi saliksi kutsutaan, on saattanut olla irrallinen tästä kokonaisuudesta. On tästä huolimatta hyvin mahdollista, että vuonna 1985 tehty korjaus, jossa yhteys ruokasalien välille avattiin, oli palauttava tyyliltään ja rakennushetkellä salit ovat olleet yksi kokonaisuus.

Ensimmäisenä tiloista on edellä esitellyn kokoushuoneen länsipuolelle, tässä salisarjassa eniten itään, jäävä Olohuoneeksi nimitetty tila. Vuoden 1960 piirustus esittää huonetta makuuhuoneena, mitä se on saattanut jossain vaiheessa rakennuksen käyttöä olla. Huoneesta on ilmeisesti aina ollut yhteys itäkulman entiseen johtajan toimistoon. 1960-luvun piirros esittää oven ympärillä kiintokaapiston, jolle ei tästä huolimatta esitetä purkumerkintöjä vuoden 1985 piirroksessa. On mahdollista, että kaa-

1 krs.

Kuva 88. Olohuone kohti lounasta.

Kuva 89. Suuri ruokasali länteen. Oikealla säilynyt tulisija, joka on korjattu 1980-luvulla. Se on ainoa Päärakennuksen säilynyt tulisija.

pisto purettiin jo 1960-luvulla, sillä toisessa Hjeltin luonnoksessa tila on nimetty kirjastoksi. Peruskorjauksessa tilaan ei tehty suuria muutoksia. 2010-luvun korjauksessa tilan pintamateriaalit uusittiin.

Seuraava tila on Päärakennuksen suurin huone, Suuri ruokasali. Saliin voi saapua joko suoraan Hallista tai sitten Olohuoneen tai Pienen ruokasalin kautta. 2010-luvulla on myös lisätty ovi suoraa keittiöyhteyttä varten. Tila on vuoden 1960 piirroksen mukaan ollut olohuone, 1985 vuoden jälkeen olohuone/edustustila ja 2010-luvulla muutettu ruokasaliksi. Poiketen kaikista muista Päärakennuksen tiloista Suuressa salissa on myös tulisija paikoillaan. Se on kunnostettu vuoden 1985 peruskorjauksessa. 2010-luvulla tilaan on uusittu lattia ja seinäpintoja.

Viimeisenä on eniten länteen sijoittuva Pieni ruokasali. Tilan kutsumanimi Vihreä Sali tulee sen päävärityksestä. Tila on vuoden 1960 piirrosten mukaan toiminut ennen piirroshetkeä länsipäädyn asunnon olohuoneena. Piirroksessa sen uudeksi käyttötarkoitukseksi on merkitty ruokailu, mutta ilmeisesti nykyisen Suuren ruokasalin ja Pienen ruokasalin väliin ei vielä tässä muutoksessa avattu ovea, joten tilan tarkoitus säilyi vielä todennäköisesti samana.

Piirroksessa esitetään pohjoisseinällä haitarivirkaukaisu, joka piirroksessa esitetään muutettavaksi oveksi. On mahdollista, että haitariovina oli tehty Päärakennukseen 1900-

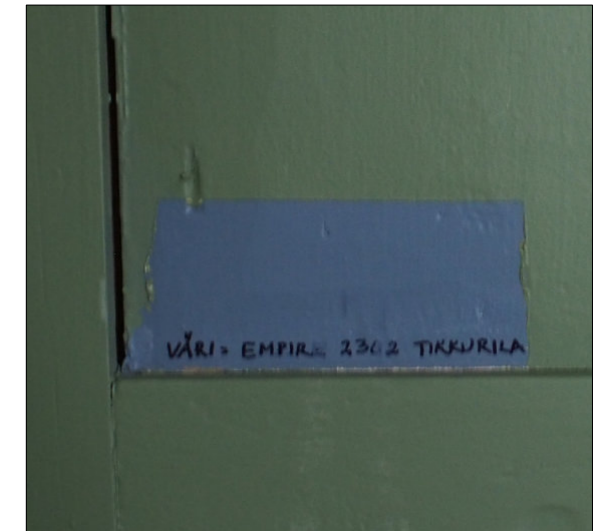
luvun alkupuolella esimerkiksi 1940-luvulla, jolloin muun muassa Alvar Aallon toimisto työskenteli Strömforsin asuinkannan kanssa. Myös länsiseinälle on suunniteltu ovea. Toisin kuin salit yhdistävä pariovi, nämä kaksi ovea on esitetty vuoden 1985 piirroksissa kuten ne olisivat toteutuneet jo 1960-luvulla. 2010-luvulle saapuessa tilanne on kulkuyhteyksien puolelta lähelle sama, mutta länsiseinälle lisätty ovi on poistettu käytöstä. Ovi on yhä paikoillaan, mutta se jää Vihreän salin suuren kaapiston taakse.

Ilmeisesti vielä 1960-luvulla myös Vihreässä salissa on ollut tulisija. Se esitetään vuoden 1960 piirroksessa länsiseinällä, mutta voi olla, että sen rakenteet purettiin jo 1960-luvulla, sillä tähän viittaavia purkumerkintöjä ei ole vuoden 1985 piirroksessa. Edellä mainitun kaapiston vuoksi mahdollisia jälkiä tulisijasta ei päästy tarkastelemaan.

Oman kerrostumansa luo Pienen salin eteläpuolelle 1960-luvulla tehty terassitasanne ja miten se on muuttanut koko tilan käyttöä. Terassille johtava uusi ovi on sijoitettu vanhan ikkunan paikalle suurin piirtein saman levyisenä. Ovi eroaa tyyliltään selkeästi muista Päärakennuksen ovista. Terassitasannetta on käsitelty tarkemmin rakennusosia käsittelevässä kappaleessa.

Pienessä ruokasalissa on rakennuksen kaikista mieleenpainuvien sisustus ja se muodostaa eheän kokonaisuuden yhteisen väri- ja koristemaailman kanssa. Tilalle ei ole

tehty muutoksia 2000-luvulla, joten se on mahdollisesti vuoden 1985 korjauksen tai sitä edeltäneen tilan kaltainen. Kokonaisuus on itsessään hyvin 1800-lukulainen, jolloin tilan sisustus nähtiin monesti yhtenevänä kokonaisuutena erityisesti värimaailman osalta. Tilan kattolistat ja alakaton värikentät eroavat merkittävästi muiden peruskorjattujen tilojen listoista. Salin tunnelmaan vaikuttaa myös merkittävästi suuri vihreä kaapisto länsiseinällä, jonka sisäpinnalta löytyy myös fragmentti kaapiston aiemmasta sinisestä väristä.

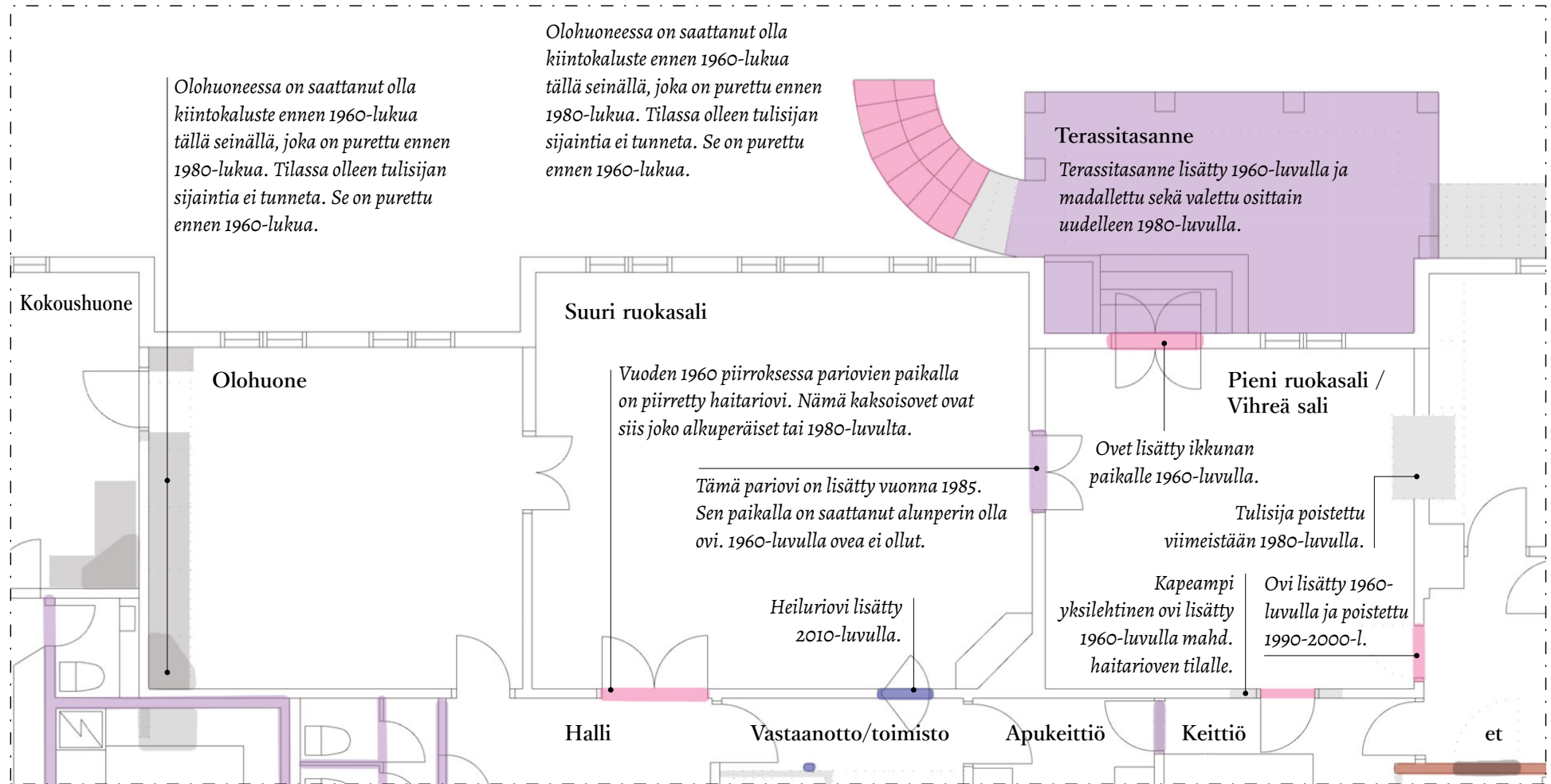
Kuva 90. Pienen ruokasalin kaapiston oven sisäpuolelta löytyy fragmentti kaapiston aikaisemmasta väristyksestä.

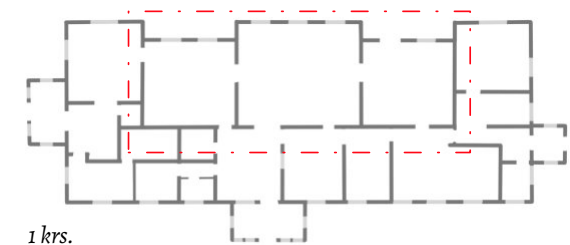
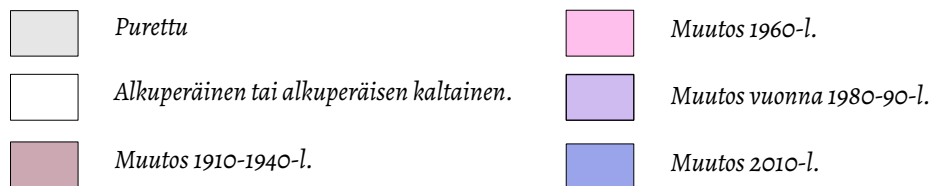
Kuva 91. Pieni ruokasali länteen. Länsiseinällä on ollut tulisija.

Kuva 92. Pieni ruokasali kohti itää. Oikealla terassitasanteen ovi, edessä Suuri ruokasali.

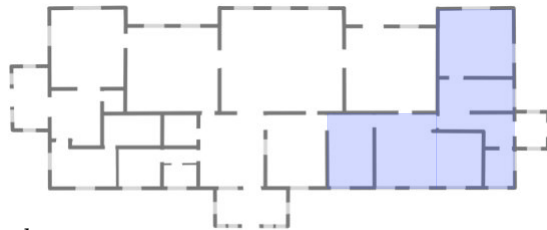
Kuva 93. Osadiagrammi: Olohuone, Suuri sali ja Pieni ruokasali.

Keittiö, apukeittiö ja länsipäädyn sosiaalitilat

Viimeisenä ensimmäisessä kerroksessa ovat työntekijöiden käytössä olevat tilat. Näitä ovat aikaisemmin esitellyn vastaanottotilan lisäksi vastaanottotilan länsipuolelle jäävä apukeittiö, sen länsipuolella oleva keittiö, luoteiskulman kylpyhuone sekä läntinen eteishalli, johon länsiverannan sisäänkäyntiä käyttävä saappuu. Lisäksi lounaiskulmassa, Pienen ruokasalin länsipuolella on yksi kamari, joka toimii työntekijöiden sosiaalitilana.

Tilajako on vuoden 1985 peruskorjauksen mukainen. Myös pinnat ovat pääosin peruskorjauksesta. 2010-luvulla on uusittu pääasiassa kalustusta ja laitteistoa. 1980-lukua aikaisempi huoneiden kokonaisuus on Päärakennuksen suurimpia arvoituksia. Vuoden 1960 piirroksessa tällä alueella on tehty runsaasti piirrosmerkintöjä, joista voi tunnistaa tahtotilan vaihtaa ovien paikkoja, poistaa seiniä, yhdistää tiloja ja muun muassa laajentaa kylpyhuonetta. Sisäänkäynnin siirtä-

1 krs.

Kuva 94. Takatilojen käytävä itään.

Kuva 95. Keittiön luoteiskulman siivouskomero on 2010-luvulta.

minen pohjoisjulkisivulta länsipuolelle liittyy tähän 1960-luvun aikakauteen ja on luonnollisesti aiheuttanut merkittäviä käyttömuutoksia huoneissa.

Ilman varhaisempaa piirrosta on vaikea kertoa varmasti näiden tilojen kerrostumista. Tähän liittyvää pohdintaa on esitetty tarkemmin rakennushistoriakappaleessa. Varmaksi voi sanoa, että suurimmat muutokset ovat koskeneet nykyistä keittiötä sekä luoteiskulman kylpyhuonetta sekä siihen liittyvää eteistä. Kylpyhuoneen tunnetun historian aikana se on kokenut laajennuksen 1960-luvulla sekä varustelun parannuksen 1980-luvulla. Vuoden 1985 piirroksista käy ilmi, että kaikkia vuoden 1960 esitettyjä ideoita ei vielä toteutettu samalla vuosikymmenellä. Esimerkiksi seinän osittainen purku ja oviaukon lisääminen nykyisen keittiön ja apukeittiön välille on tapahtunut vasta 1980-luvulla. Sen sijaan nykyinen keittiö on vuoden 1960 piirroksen mukaan ollut jaettuna kahteen tilaan (varmaankin alun perin eteistilaan ja palvelijan tilaan/keittiöön), mutta vuoden 1985 piirroksessa ei ole purkumerkintöjä seinälle. Se on siis kadonnut mahdollisesti jo 1960-luvulla, vaikka ajatusta ei Hjeltin luonnoksissa vielä esitetä.

Apukeittiön tila on Hjeltin piirroksen mukaan kuulunut eri huoneistokokonaisuuteen kuin länsipääty. Tämä on voinut olla mahdollista, sillä 1950-luvulla ruukilla oli pula asunnoista. Vuoden 1960 piirustuksessa

apukeittiöön on sijoitettu myös neljän hengen ruokapöytä ja tilaan käydään samaa käytävää pitkin, joka nykyään seuraa keskiseinälinjan pohjoispuolta.

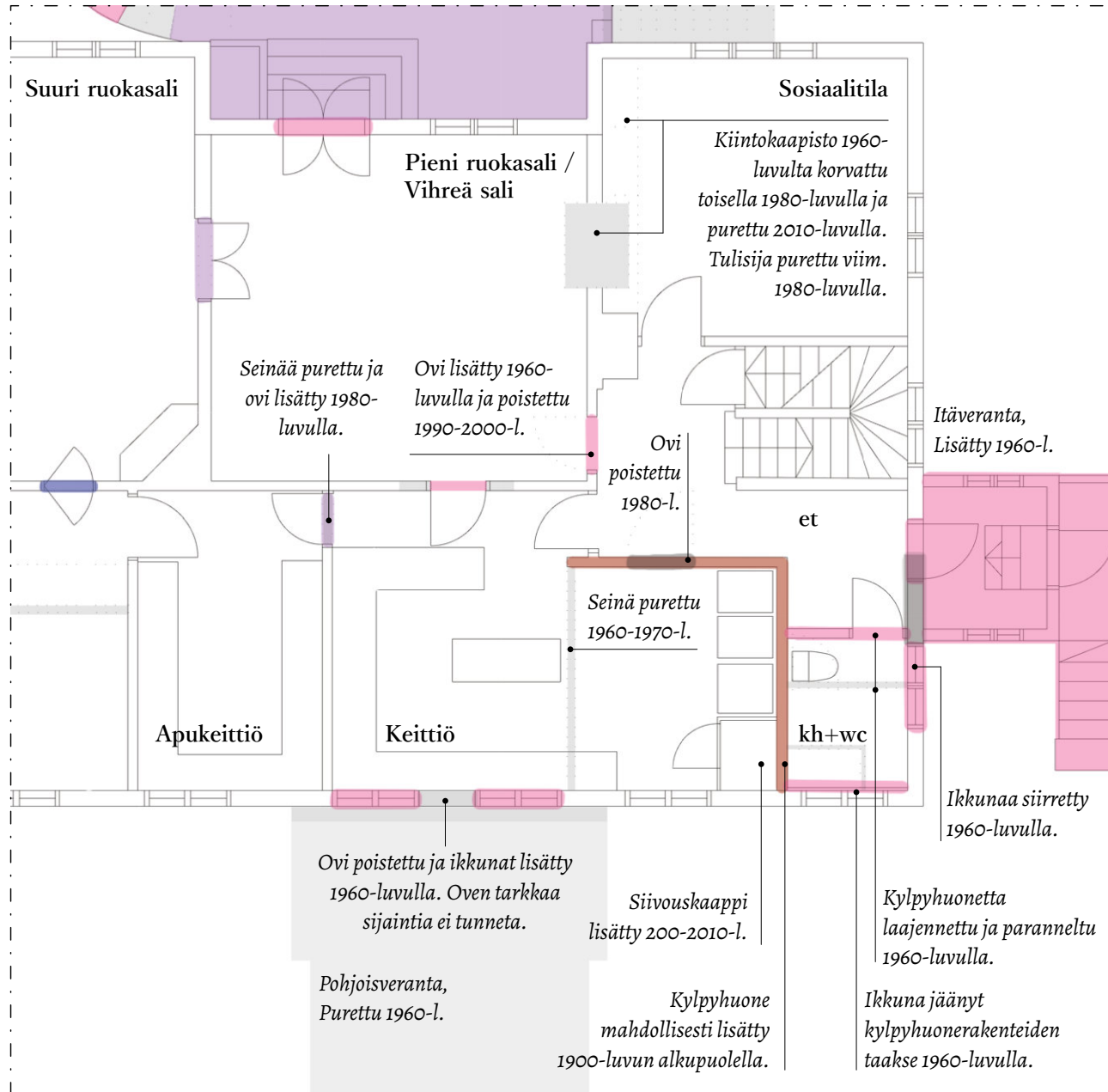
Viimeisenä tilana ensimmäisessä kerroksessa on henkilöstön sosiaalitila, entinen lounaiskammari. Sosiaalitila on vuoden 1960 ja 1985 piirustuksissa merkitty makuuhuoneeksi. Eroa näiden piirustusten välille tuo ainoastaan itäseinälle jäävä kiintokaappijärjestely. Vielä 1960-luvulla kaluste on joutunut väistämään olohuoneen tulisijaa, mutta vuoden 1985 piirustuksessa kaapisto on koko seinän levyinen. Nykytilanteessa kiintokalustetta ei enää ole. Muita jälkiä aikaisemmista sisustuksista on katossa oleva valaisimen kipsi-koriste. Se on tyyllillisesti saman kaltainen kuin Pienessä ruokasalissa ja sitoo tyyllisesti yhteen länsipuolen asunnon huoneita. Länsipuolen huoneissa vastaavia ei ole. Tilan pintarakenteet ovat vuodelta 1985.

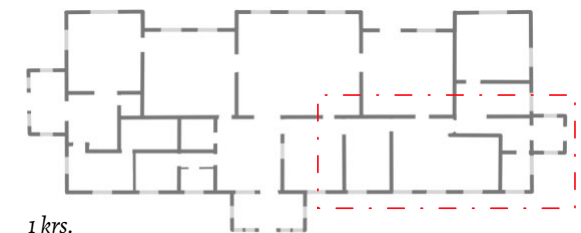
Kuva 96. Sosiaalitilan valaisimella on kattokoriste.

Kuva 97. Osadiagrammi: Keittiö, apukeittiö ja länsipäädyn sosiaalitilat.

- Purettu
- Alkuperäinen tai alkuperäisen kaltainen.
- Muutos 1900-1950-luvulla.
- Muutos 1960-luvulla.
- Muutos vuonna 1980-90-luvulla.
- Muutos 2010-luvulla.

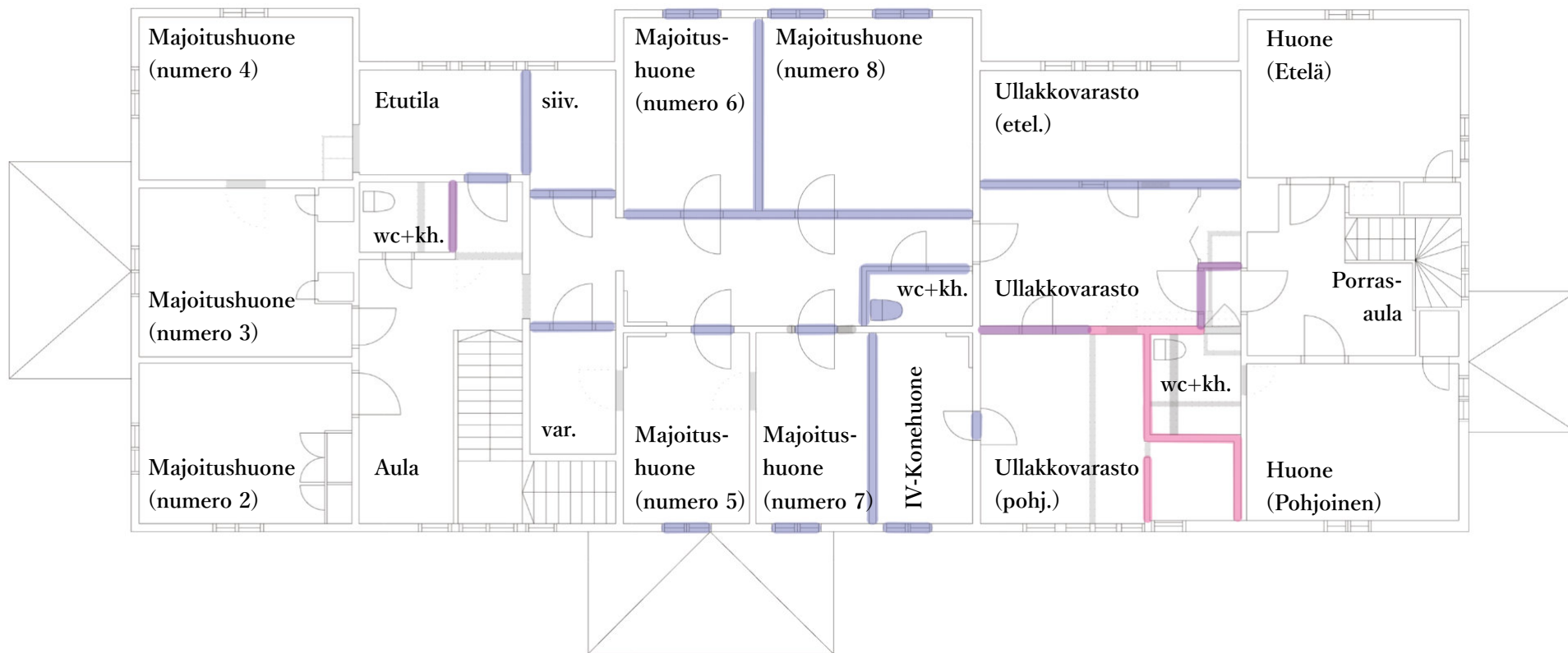
4.2.2 Toinen kerros

Toisen kerroksen muutokset liittyvät pääasiassa kylmän ullakon käyttöön ottamiseen vähitellen. Alkuperäinen viisiosaisen muodon ympärille rakentuva huonejako on yhä selkeästi luettavissa, vaikka tilojen jakaminen pienempiin yksikköihin on joissakin osissa tehnyt sen hahmottamisesta hankalampaa. Neljän etelä-pohjoissuunnassa kokonaisuutta jäsentävää seinää jakavat koko kerroksen katkeamattomasti, mutta länsi-itäsuunnan seinälinja muuttuu päätytorneissa, jotta niiden kokonaisuudet olisivat symmetriset.

Kuva 98. Toisen kerroksen koilliskulman majoitushuoneesta näkyvät avautuvat kahteen suuntaan.

Kuva 99. Toisen kerroksen säilyneisyys ja kerrostumat koottuna.

P
V

Purettu

Alkuperäinen tai alkuperäisen kaltainen.

Muutos 1910-1940-l.

Muutos 1960-l.

Muutos vuonna 1980-90-l.

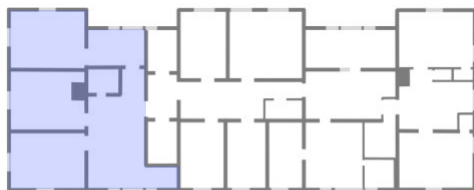

Muutos 2010-l.

Itäiset tilat

Ensimmäisen kerroksen Hallista toiseen kerrokseen noustessa saavutaan ensin itäiseen aulatilaan. Tila on noin 2,3 metriä korkea ja sijaitsee satulakatto-osan alapuolella. Tutkimushetkellä aulan kautta kuljetaan itäpäädyssä sijaitseviin majoitushuoneisiin 2–4 sekä toisen kerroksen keskiosaan tehtyihin uusiin majoitushuoneisiin. Lisäksi aulan yhteydessä on yksi Päärakennuksen vieraiden käyttöön tarkoitettuista kylpyhuoneista.

Tilakokonaisuuden muutokset koskevat pääasiassa aulan eteläpuolelle jäävää kylpyhuonetta ja nykyistä majoitushuone neljän etuhuonetta. Vuoden 1960 luonnospirrokseen esittämä tila saattaa olla hyvin lähellä itäpäädyn alkuperäistä ratkaisua. Siinä aulasta käydään itäpäädyn kammareihin suoraan itäseinälle järjestettyjen kahden oven kautta. Itäpäädyyn on siis muodostunut yksi yhden kammarin ja yksi kahden kammarin huoneisto. Keskimmäiseen huoneeseen on piirretty kiintokaapistot muuratun hormin ympärille,

2 krs.

Kuva 100. Toisen kerroksen itäinen porrasaula etelään. Suoraan edessä kylähuoneen ovi, oikealla syvennyksessä 2010-luvulla tehty sisöänkäynti kaakkoiskulman majoitushuoneeseen.

mutta pohjoispuolen huoneissa kaapiston paikalla on sänky. 1960-luvun piirroksessa aulasta esitetään myös ovet eteläseinällä vessatilaan ja vaatehuoneeseen sekä kohti länttä kylmälle ullakolle. Tilanne säilyy lähelle samaa vuoden 1985 pohjapiirroksessa. Huoneet muodostavat yhä samanlaiset kokonaisuudet, mutta nyt myös pohjoishuoneeseen on piirretty kiintokaapit paikoilleen. Kiintokaapistot ovat siis mahdollisesti kahdelta aikakaudelta: 1930–50 ja 1960–80-luvulta. Kylpyhuonetta on laajennettu 1980-luvulla, mikä on aiheuttanut vaatehuoneen pienene-
misen.

Kenties suurimmat muutokset kokonaisuuteen ovatkin syntyneet 2010-luvulla, jolloin itäpäädyn huoneet erotettiin yksittäisiksi majoitushuoneiksi. Tämä ratkaistiin ottamalla osa aulan eteläpuolelle jäävää kylmää ullakkoa kaakkoiskulman majoitushuoneen etutilaksi. Muutos on tuonut hirsiset kattotuolit ja taitekaton haukkaikkunat näkyville. Vaatehuoneen purkamalla tilaan voitiin tehdä sisäänkäynti muista huoneista eroten eteläseinälle omaan syvennykseensä. Itäpäädyn huoneiden pintamateriaalit ovat 2010-luvulta. Aulasta länteen kylmälle johtava ovi on purettu 2010-luvulla, kun keskiosa ullakkoa on otettu majoitushuonekäyttöön.

Kuva 101. Majoitushuoneen etuhuoneeksi muutettu osa kylmää ullakkoa tuo osan kattotuoleista näkyville.

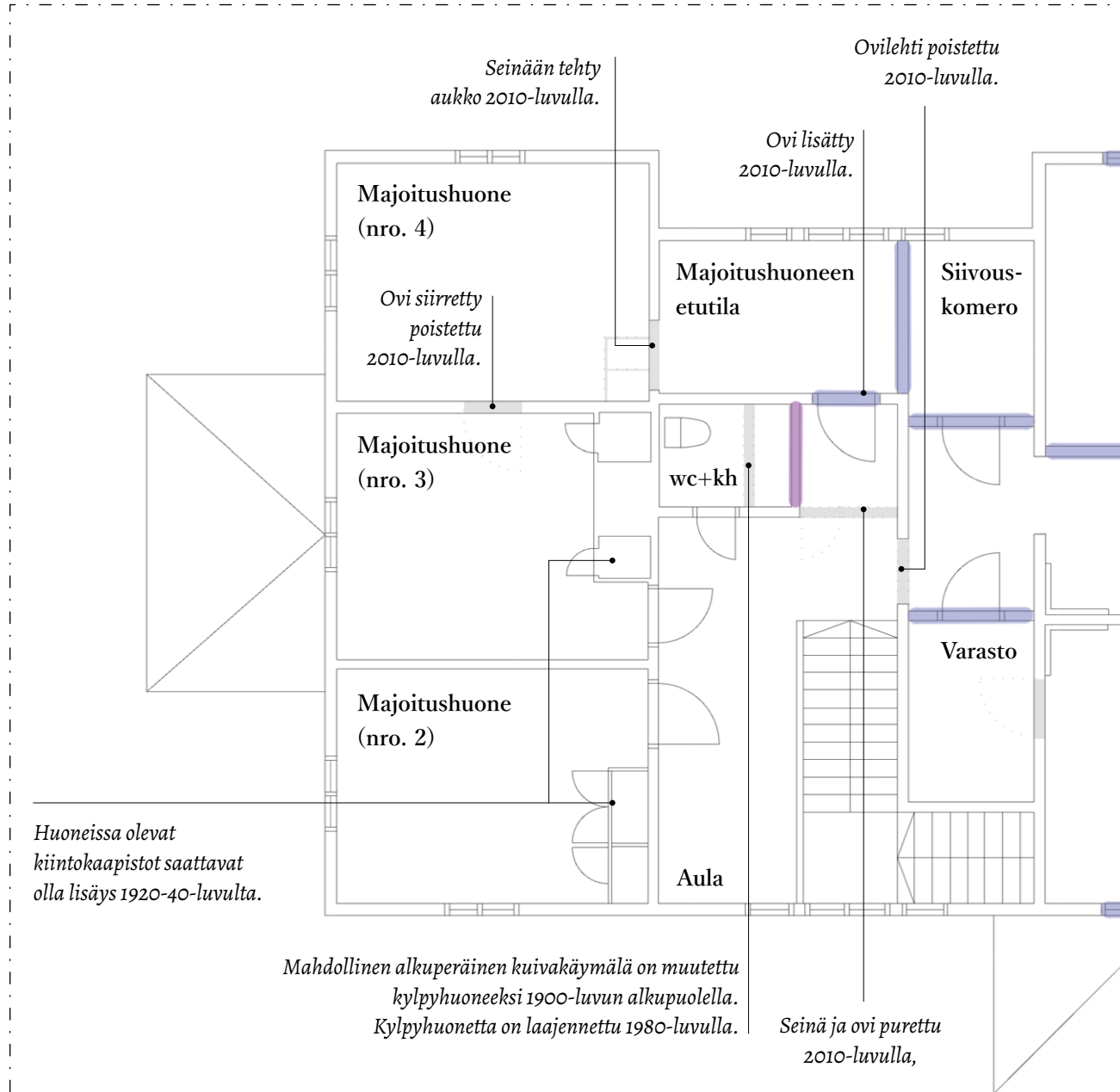

Kuva 102. Kiintokaapisto majoitushuoneessa numero 2.

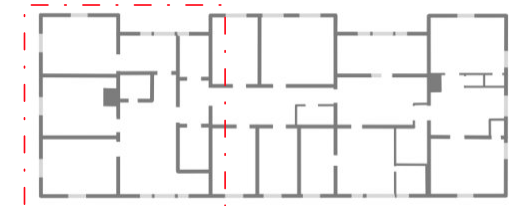
Kuva 103. Kiintokaapisto majoitushuoneessa kolme. Kaappien keskellä on todennäköisesti savupiipun tai tulisijan jäänteet.

Kuva 104. Osadiagrammi: Itäiset tilat, 2. krs.

- Purettu
- Alkuperäinen tai alkuperäisen kaltainen.
- Muutos 1900-1950-luvulla.
- Muutos 1960-luvulla.
- Muutos vuonna 1980-90-luvulla.
- Muutos 2010-luvulla.

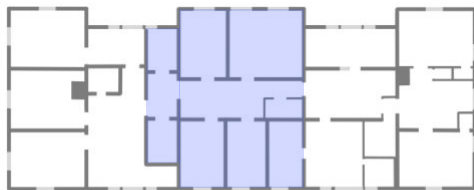
2 krs.

Keskimmäiset tilat

Toisen kerroksen keskiosan muutokset sijoittuvat tutkimuksen valossa pääasiassa 2010-luvulle. Silloin uusi ravintola- ja majoitusyrittäjä muunsi keskimmäisistä kylmistä ullakkotiloista lisähuoneita majatalolle. Huoneet on lisätty olemassa olevaa ikkunajakoa kunnioittaen. Osa seinärakenteista oli ollut jo olemassa aikaisemmin, kuten vuoden 1960 ja 1985 piirustuksista voidaan todeta. Haastatteluista kävi myös ilmi, että ilmanvaihtokonehuone oli tehty ullakon pohjoispuolelle jo 1980-luvulla. Muutoksien yhteydessä keskimmäisen torniosan sekä etelän, että pohjoispuolen ikkunat uusittiin kokonaan, mikä on huomattavissa lähinnä sisältäpäin.

Eteläpuolen pienemmässä majoitus-huoneessa on näkyvillä Päärakennuksen hirsirunkoinen etelä-pohjoissuuntainen seinä. Muissa huoneissa pinnat on viimeistely samalla tyyllillä kuin itäpäädyn huoneissa.

2 krs.

Kuva 105. Uusien majoitushuoneiden käytävä itään. Vasemmassa kulmassa on jäljellä rapattua pintaa.

Kuva 106. Pieni uusi majoitushuone etelään. Itäinen hirsiseinä on otettu osaksi sisustusta.

Kaikissa neljässä huoneessa on itäpäädyn huoneista poiketen yhden oven sijaan kaksinkertainen oviratkaisu.

Uudet majoitushuoneet avautuvat keski-käytävälle, joka muodostuu olemassa olleen, pohjoispuolelle jäävän hirsiseinän ja uuden eteläpuolelle tehdyn seinän väliin. Erotten muista majoitushuoneista, uusissa huoneissa on kaksilehtiset ovet äänieristyksen parantamiseksi. Käytävälle tehtiin myös toinen kylpyhuone kasvaneeseen tarpeeseen. Itse huoneissa ei ole erillisiä vessoja tai kylpyhuoneita. Käytävällä on koilliskulmassa rapattua seinää, joka saattaa olla jäännös tulisijojen hormin rakenteesta. Samanlainen jäännös löytyy myös itäisimmästä pohjoispuolen uudesta huoneesta ja IV-konehuoneen lounaiskulmasta. Näiden rakenteiden perusteella alakerran tulisijojen alkuperäisiä paikkoja on helpompi arvuutella. IV-konehuoneessa oleva kohta liittyy selkeästi nykyisessä Suuressa salissa olevaan tulisijaan.

Päärakennuksen nykyinen ilmanvaihtokonehuone on tehty 2010-luvun korjauksen yhteydessä uusien säädösten mukaiseksi. Samalla kone uusittiin kokonaan. Ilmanvaihtokone sai oman huoneen, joka on suurin piirtein samankokoinen kuin uudet pohjoisen sivun majoitushuoneet. Konehuoneella on myös samanlainen ikkuna pohjoiseen kuin majoitushuoneilla.

Konehuoneeseen pääsee läntisen taitekattoisen osan alle jäävän pohjoisen kylmän

Kuva 107. IV-Konehuone, näkymä kohti pohjoista.

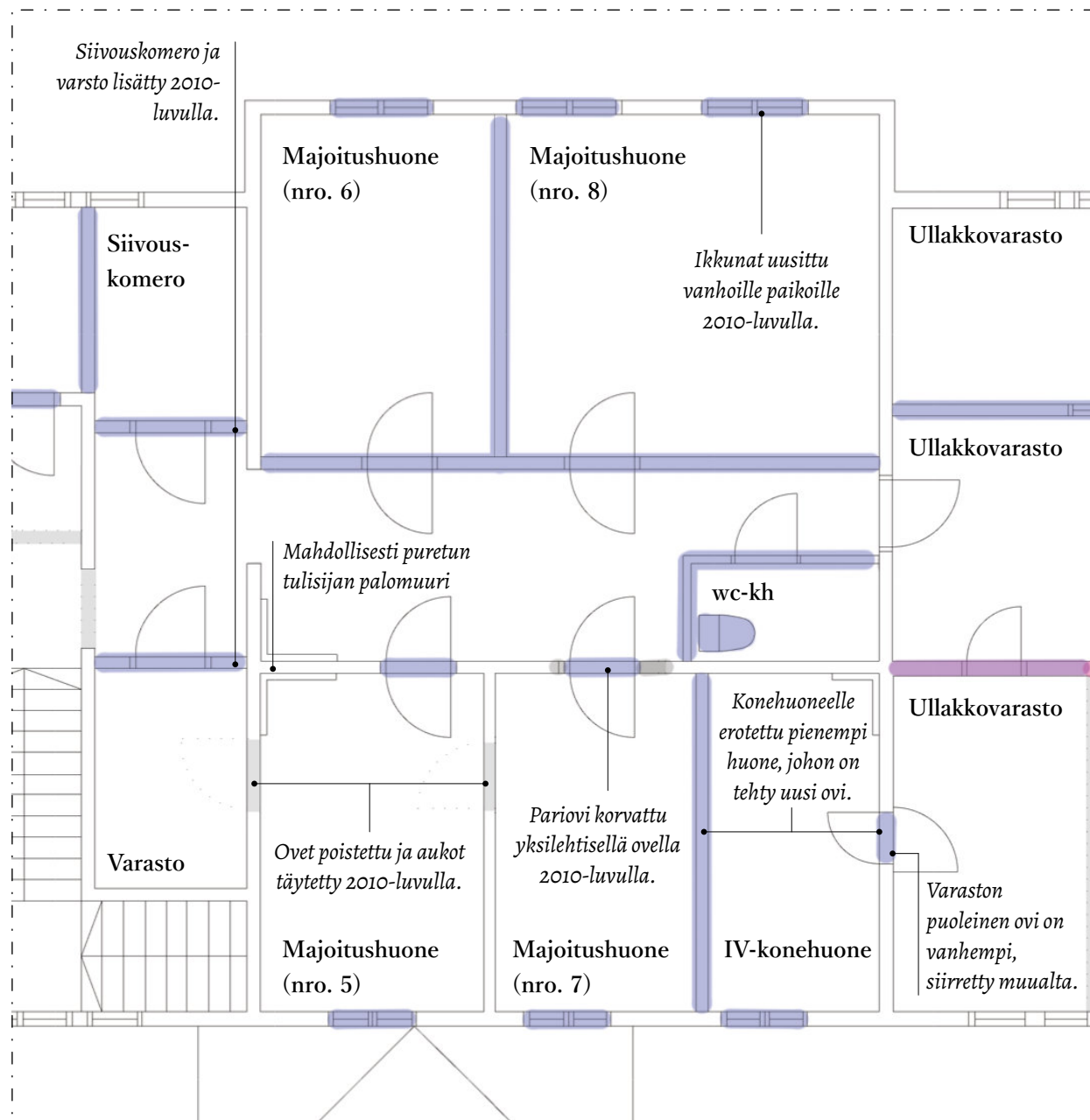
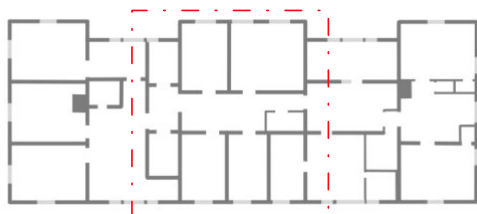
Kuva 108. IV-Konehuoneen ovi ullakolla.

ullakkovaraston kautta. Varaston pohjoiselta hirsiseltä itäseinältä löytyy vanha puuovi, joka on todennäköisesti siirretty jostain muualta rakennuksesta tälle paikalle. Puuoven takaa paljastuu metallinen pieni ovi, joka aukeaa IV-konehuoneeseen. Ovi ei mahdu aukeamaan täysin, sillä kone on osittain sen edessä. IV-konehuoneen alakatossa on luukku, jonka kautta on mahdollista kurkistaa myös mansardikattoisen osan yläpohjaan. Tarkempi yläpohjan tutkiminen ei tämän tutkimuksen aikana ollut mahdollista.

Kuva 109. Osadiagrammi: Keskimmäiset tilat, 2.krs.

- Purettu
- Alkuperäinen tai alkuperäisen kaltainen.
- Muutos 1900-1950-luvulla.
- Muutos 1960-luvulla.
- Muutos vuonna 1980-90-luvulla.
- Muutos 2010-luvulla.

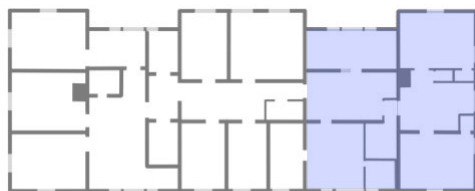
2 krs.

Läntiset tilat

Toisen kerroksen länsipäättyyn jää taitekaton alle jäävästä entisestä kylmästä ullakosta koostuvia tiloja sekä länsipäädyn kaksi kammaria sekä läntinen porrasaula. Löytyneiden piirrosten valossa itse kammarille ja porrasaulalle ei ole juuri tapahtunut muutoksia ainakaan 1960-luvulta nykypäivään. Huoneet ovat lähes peilikuvat toisistaan luukunotamatta niiden seinään upotettujen vaatekomeroiden pientä kokoeroa. Ne on merkitty vuoden 1960 piirroksessa ainoastaan nimityksellä ”huone” ja vuoden 1985 piirroksessa ”majoitushuone”. Kammarit ovat tutkimushetkellä työntekijöiden asuinkäytössä ja niihin ei oltu tehty pintamuutoksia 2010-luvulla.

Suuremmat muutokset koskevat entistä kylmää ullakkoa, jonka puolelle on ilmeisesti jo 1900-luvun alussa avattu vaatehuone pohjoisemmalle kammarille. 1960-luvulla vaatehuoneetta on ilmeisesti laajennettu ja siitä on tehty kylpyhuone. Arvoitukseksi jää, miksi

2 krs.

piirroksessa komeron taakse on piirretty myös toinen seinä, joka on merkitty poistettavaksi vuoden 1985 piirroksessa. Poistoa ei kuitenkaan ilmeisesti ole tehty vielä 1980-luvulla, sillä vielä 2010-luvun muutospiirroksen luonnoksessa seinä on esitetty. Nykytilassa sitä ei enää ole, vaikka sen jättämä linja erottuu selkeästi muissa rakenteista. Kylmässä ullakovarastossa pohjoispuolella on jäljellä valkoiseksi maalattua mansardin mukaan kallistuvaa seinäpanelointia. Kallistuskulma on hyvin samankaltainen kuin toisen kerroksen läntisen päädän aulassa, mutta kyseinen aulan katto on pinnoitettu sileäksi paneloinnin sijaan. Jäänne peittää osittain haukkaikkunoita ja katkeaa tilassa kesken. On vaikea sanoa, onko se alkuaan jatkunut pidemmälle, mutta se on todennäköisesti liittynyt ullakon huonejakoon, joka on esillä jo vuoden 1960 piirroksessa. Tässä kohdassa mainitsemisen arvoista on myös kylpyhuoneen ja ulkoseinä rakenteen väliin jäävä tyhjä tila, joka on merkitty vuoden 1985 piirroksessa umpinaiseksi huoneeksi. Kenties se korvasi aiemman vaatehuoneen. Ovesta ei kuitenkaan ole jäänyt jälkiä. Nykytilanteessa tila ei kuitenkaan ole umpinainen, vaan lautaseinä rakennetta on avattu noin puolen metrin matkalta, joka mahdollistaa tilan tarkastelun. Aikaisemman fragmentin mu-

kainen seinäpanelointi jatkuu tässäkin osuudessa. Eteläinen kylmä ullakko on pariinsa verrattuna yksioikoinen varastotila, jossa on näkyvillä katon lautarakenne ja kattotuolit.

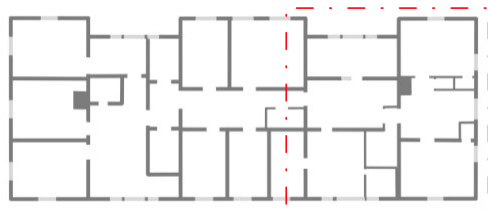
Viimeistään 1960-luvulla tuulikaappimainen rakenne on tehty porrasaulasta ullakolle johtavan oven lisäeristeeksi. Osa 1960-luvulla tehdyistä seinärakenteista sekä äsken mainittu tuulikaappirakenne, on purettu 1980-luvulla, jolloin kylmä ullakko on jakautunut selkeästi kahteen osaan: pohjoisempaan pieneen varastoon ja suurempaan eteläiseen tilaan, josta on vienynt ovi keskimmäiseen ullakkotilaan (nykyiset 2010-luvun majoitushuoneet).

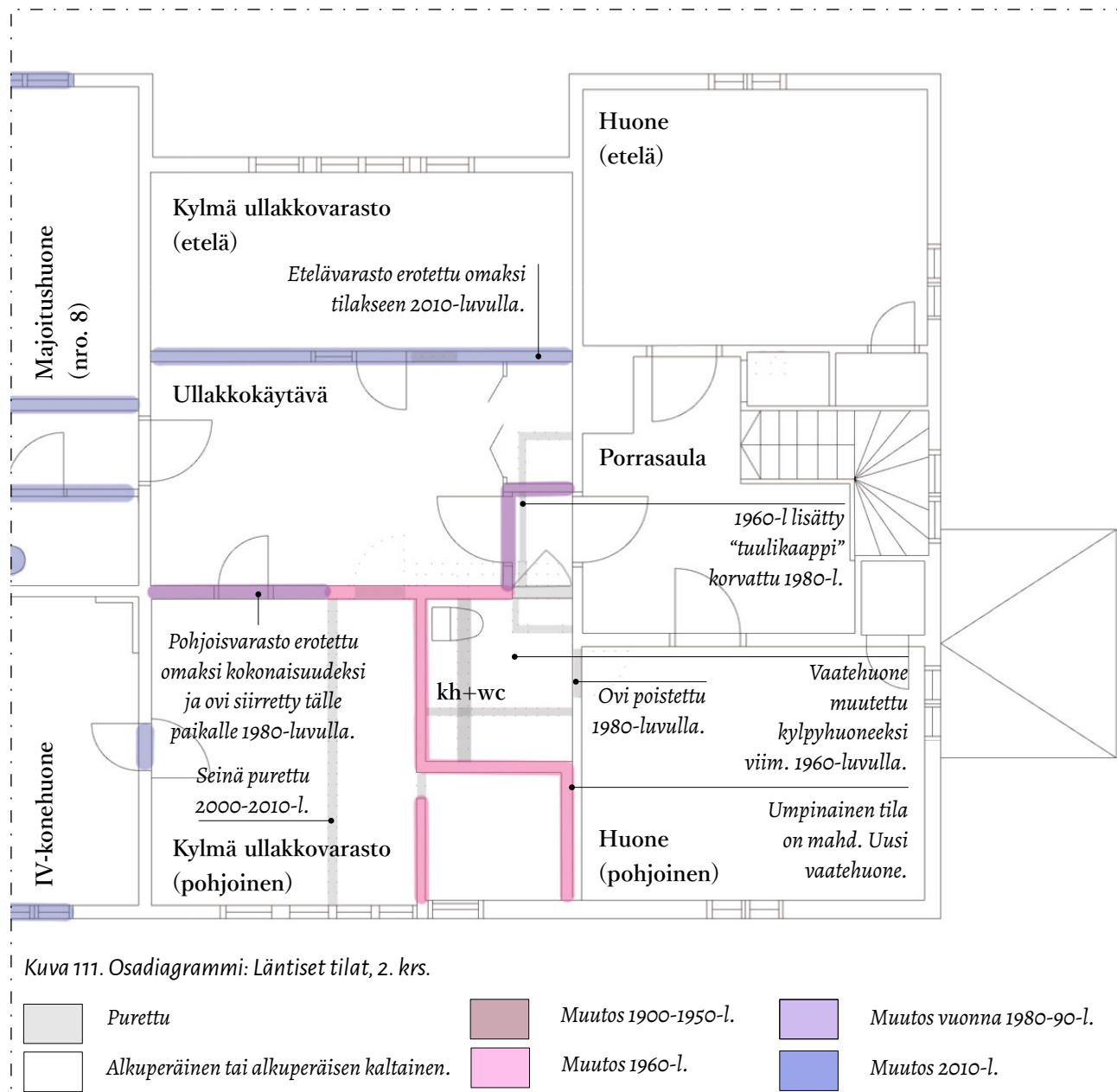
Kuva 110. Vanhojen rakenteiden kerrostumia.

Viimeiset muutokset on tehty 2010-luvulla, kun eteläinen osa jaettiin vielä kahtia. Näin syntyi kahden ulkoseinille jäävän kylmän ullakkotilan keskelle puolilämmin käytävä, jota työntekijät käyttävät majoitushuoneiden ja työntekijöiden tilojen välillä liikkumiseen. Tilaan on samalla aikakaudella tehty myös yksi kiintokaappi.

Kylmät ullakkotilat ja niiden väliin jäävä eristetty varastokäytävä ovat ainoa paikka rakennuksessa, jossa ilmanvaihtokoneiston putkisto on esillä ja seinien ja katon pinnat ilman verhoilua näkyvillä. Jako on jättänyt jälkeensä myös fragmentteja aikaisemmista rakenteista. Kylmiin tiloihin johtavat ovet voisivat tyylin, värityksen ja heloituksien puolesta olla muualta rakennuksesta poistettuja. Kuriositeetti on myös eteläiseen ullakkotilaan tehty ikkuna, jollain vaikuttaa olleen oven molemmilla puolilla, mutta nyt ikkunoista läntinen on käytävän puolelta peitetty. Tilat olivat tutkimushetkellä varastokäytössä ja kaikkia rakennusosia ja seinäpintoja ei ollut mahdollista tutkia.

2 krs.

5 Johtopäätökset

Pohdinta

Nykyinen Strömforsin Päärakennus valmistui vuonna 1892 entisen päärakennuksen paikalle. Se oli ruukin uuden omistajan Antti Ahlströmin ainoa uudishanke, joka valmistui Strömforsiin tämän elinaikana. Rakennukseen siirrettiin Armonlinnasta ruukin konttori sekä johtajan asunto. Antti Ahlström ei itse koskaan asunut rakennuksessa, vaan Strömforsille nimitettiin erikseen isännöitsijä/tehtaan johtaja, joka otti vastuun ruukista.

Tutkimuksen mukaan Päärakennukseen on tehty muutoksia viimeistään 1940-luvulla, jolloin julkisivun yksityiskohtia on täydennetty. Samalla tiloihin on saatettu tehdä muutoksia. Rakennuksessa on saattanut olla kuivat vessatilat jo rakennusvaiheessa, mutta todennäköisesti ennen 1940-lukua ne päivitettiin kylpyhuoneiksi. Viimeistään 1960-luvulla tulisijat on poistettu ja lämmitysjärjestelmää on uudistettu. Samalla vuosikymmenellä myös pohjoisjulkisivun toinen sisäänkäyntiveranta poistettiin ja lisättiin sille korvaaja länsijulkisivulle. Myös eteläpuolelle lisättiin terassitasanne ja uloskäynti. Sisäänkäyntien muutos aiheutti uusia järjestelyjä myös maantasokerroksessa.

Päärakennus peruskorjattiin vuonna 1985, jolloin myös rakennuksen käyttötarkoitusta muutettiin asuinrakennuksesta majoitus- ja edustusrakennukseksi. Itäpäädyn konttorin tilalle tehtiin saunaosasto ja maantasoker-

roksen tilat yhdistettiin uudelleen toisiinsa. Päärakennuksen alkuperäinen painovoimainen ilmanvaihto muutettiin koneelliseksi ja ilmanvaihtokonehuone tehtiin kylmälle ullakolle. Ulkoseiniin tehtiin lisäeristystä sisäpuolelle. Tutkimuksen mukaan sisätilojen pintaverhouksen uusittiin, ovet ja ikkunat kunnostettiin säilyttävästi. Peruskorjauksessa julkisivu väriä palautettiin lähemmäs alkuperäistä, vaikka se säilyi yhä rakennushetkeä vaaleampana. Katon väri muutettiin mustaksi. Eteläpuolen terassitasannetta madallettiin ja kaitteet teetettiin uusien piirrosten mukaan. Muita muutoksia julkisivuille ei tehty.

Nykyinen Päärakennuksen tilakokonaisuus on 2010-luvun korjauksesta, kun Päärakennuksessa aloitti tutkimushetkellä toimiva ravintola- ja majoitusyrittäjä. Maantasokerroksen tilat säilyivät pääasiassa samanlaisina kuin 1980-luvulla, mutta toiseen kerrokseen tehtiin uusia majoitushuoneita sekä muutettiin itäpäädyn huoneiston tilajakoa. Toisen kerroksen kuusi ikkunaa teetettiin kokonaan uudelleen vanhan mallin mukaan ja ilmanvaihtokone uusittiin ja sen tilan varustelu päivitettiin määräysten mukaiselle tasolle. Uusiin sekä itäpäädyn majoitushuoneisiin tehtiin pintaverhouksen uudelleen. Lisäksi rakennuksen eteläpuolelle on lisätty maantasoon lautarakenteinen patio.

Rakennushistorialliset arvot ja merkitys

Tämän tutkimuksen aikana kerätyn tiedon perusteella Päärakennuksen säilyneisyydestä, arkkitehtuurista, arvoista ja merkityksestä voidaan lausua seuraavaa:

Strömforsin Päärakennus on hyvin säilynyt kaksikerroksinen entinen johtajan asunto ja konttorirakennus. Päärakennuksen rakennutti Strömforsin ruukin **henkilöhistoriassa merkittävää** muutosta edustanut Antti Ahlström, jonka omistamat sekä rakennuttamat muut rautaruukkien päärakennukset sekä ruukinkartanot ovat todennäköisesti asettaneet sekä arkkitehtoniset että tilalliset vaatimukset Päärakennukselle. Rakennuksen arkkitehdistä ei ole varmuutta. Päärakennus jäi Antti Ahlströmin henkilökohtaisesti Strömforsissa toteuttamista uudistushankkeista ainoaksi, joka valmistui tämän elinaikana.

Päärakennuksen lohkottu luonnonkivi-perustus, sisäpuolelta tiilestä muurattu kellari ja hirsinen rakennusrunko erityisesti ulkoseinien, alapohjan ja väliohjan osalta ovat säilyneet tutkimuksen mukaan pääosin **rakennushetken mukaisina**. Tutkimuksen mukaan rakennusrunkoon liittyy sekä historiallisia kerrostumia entisen päärakennuksen hirsiosista, että 1940-lukua seuranneita uusia **kerrostumia** lisäeristerakenteiden sekä rankarakenteisten väliseinien muodossa. Myös välipohjien eristeitä on vaihdettu purusta mineraalivillaan

tarpeen vaatiessa 1980-luvulla. Rakennuksen lämmitys- ja ilmanvaihtoratkaisuissa tehdyt muutokset ovat jättäneet Päärakennukseen vain yhden tulisijan, jonka on oletettu sijaitsevan alkuperäisellä paikallaan. Ilmanvaihtojärjestelmän muutos koneelliseksi on luonut rakennukseen selkeän rakennusteknisen kerrostuman ja johtanut vanhojen tuloilmaaukkojen täyttämiseen. Muutoksista huolimatta Päärakennuksessa on jäljellä runsaasti **alkuperäisiä** ikkunoita ja ovia heloineen, sillä 1980-luvun peruskorjauksessa niitä ei korvattu vaan **korjattiin säilyttävästi**. Oivissa on ikkunoita enemmän **kerroksellisuutta** ja rakennuksesta on mahdollista löytää myös 1980-lukua edeltänyttä väritystä edustava ovi ullakolta. 2010-luvun muutoksissa korvatut ikkunat on teetetty vanhojen ikkunoiden mallin mukaan, mikä on säilyttänyt julkisivun rakennosien **yhtenäisyyden**. 1940–1960-luvun muutoskausilta on säilynyt myös **asumisen kehitykseen** liittyviä **kerrostumia** kuten kiintokaapistoja.

Ulkoisilta ominaispiirteiltään Päärakennus on säilynyt lähes **alkuperäisenä** tutkimushetkeen. Rakennus edustaa **ruukilla muuten harvinaista** 1800–1900-lukujen vaihteen kertaustyylien ja alkavan kansallisromantiikan tulkintaa. Aikakauden tyyleistä huolimatta kokonaisuudessa on selkeästi

otettu huomioon ruukin muu 1800-luvun alun lähes niukka julkisivuestetiikka ja Päärakennuksen kokonaisuudessa on tiettyä keveyttä ja yksinkertaisuutta verrattuna esimerkiksi Antti Ahlströmin rakennuttamaan Noormarkun Isotaloon. Rakennuksen vesikatto on **korjattu säilyttävästi** 1990-luvulla.

Julkisivuverhouksessa on tapahtunut rakennuksen tyylikauteen sekä aikaisempaan kokonaisuuteen **yhteensopiva** lisäys 1940-luvulla, kun julkisivuverhousta täydennettiin rintapaneloinnilla sekä yksittäisten koriste-
listojen lisäyksellä. Nykyhetkeen tultaessa ikkunoiden vuorilautojen ylle tehdyt sadelautakonsolien kruunumaiset koristeaiheet on poistettu. **Julkisivuaukotus on lähes alkuperäinen** lukuun ottamatta pieniä muutoksia 1960-luvulta lähtien, jolloin sisäänkäyntiverantojen uudelleenjärjestely on aiheuttanut yhden ikkunan siirtämistä länsijulkisivulla ja ikkunoiden lisäämistä pohjoisjulkisivulla. Myös eteläsivulla yksi ikkuna on vaihdettu oveksi terassitasanteen lisäämisen yhteydessä. Muutokset on tehty rakennuksen kokonaisuutta ja ominaisluonteen mukaisuutta ylläpitäen luoden **ehjän kokonaisuuden**.

Suurimmat muutokset Päärakennuksessa on tehty tilajakoon, jonka täysi alkuperäinen ratkaisu ei selvinnyt tutkimuksessa. Muutok-

sista huolimatta erityisesti rakennuksen toisesta kerroksesta sekä ensimmäisen kerroksen eteläsalien kokonaisuudesta on mahdollista löytää tiloja, jotka noudattavat niiden **alkuperäiseksi oletettua huonejakoa**. Tutkimushetkellä tilakokonaisuuksissa näkyy eri vuosikausien käyttötarpeiden toisiinsa osittain lomittuvat ja kiertyvät muutokset. Pintaverhouksmateriaaleissa vanhimmat jäänteet ovat ilmeisesti 1980-luvulta.

Strömforsin Päärakennus on osa **valtakunnallisesti merkittävää rakennettua kulttuuriympäristöä**. Sen sijainti Ruukintien varrella on ruukin koko **alueen rakennushistorian kannalta arvokas**, sillä Strömforsin ensimmäinen päärakennus vuonna 1755 rakennettiin samalle paikalle. Se oli ensimmäinen ruukin edustusrakennus, jonka asemointi sekä eteläpuolelle muodostuva piha-alue ovat samat kuin nykyisellä Päärakennuksella. Rakennuksella voidaan nähdä olevan **maisemallista arvoa** pohjaten aikaisemman päärakennuksen perintöön, mutta myös 1890-luvulta asti lähes muuttumattomana säilynyt Päärakennusta ympäröivä miljöö voidaan nähdä arvokkaana sellaisenaan.

Strömforsin päärakennuksien muutoksilla on **kulttuurihistoriallinen arvo**, sillä rakennushetkellä vanhan päärakennuksen val-

mistuminen viesti uuden aikakauden alkamisesta, jolloin ruukinpatruuna itse muutti Strömforsiin asumaan ja Strömfors edusti omistajiensa keskeisintä sijoitusta. Nykyisen Päärakennuksen rakentaminen vuonna 1892 ilmentää samankaltaista historiallista siirtymää, mutta sen valmistumishetkestä lähtien ruukki oli osa suurempaa tuotantoyhteisöjen kokoelmaa, jossa vallan keskiö siirtyi pois Strömforsista. Päärakennukseen liittyy myös koko **ruukkiyhteisön kehitykseen** liittyvä **kulttuurihistoriallinen merkitys**, sillä Päärakennuksen muuttunut käyttö heijastelee myös ympäröivän ruukkiyhteisön muutosta. Sen keskeinen asema ruukin toimintaa säätelevänä konttorina alkoi hitaasti väistyä 1950-luvulla vanhan teollisuuden loppuessa ja uuden muovitehtaan ottaessa johtavaa roolia yhteisön elinkeinona. 2000-luvulle saavuttaessa majoi-
tus- ja ravintolakäyttö kuvastavat sen muutosta etäisestä johtorakennuksesta kaikille avoimeksi julkiseksi tilaksi ja majataloksi, joka tästä huolimatta yhä fyysisesti sijaitsee ruukin keskiössä.

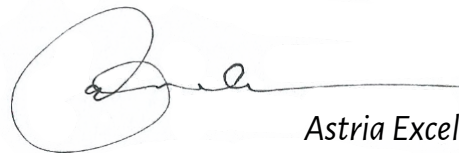
Pohdinta

Päärakennuksen alkuperäisiä piirustuksia tai palovakuutusasiakirjoja ei löytynyt tämän tutkimuksen aikana. Ensimmäiset piirroset, jotka rakennuksesta saatiin käyttöön, ovat julkisivupiirros vuodelta 1939 sekä luonnos pohjapiirroksiksi 1960-luvulta. Valokuvilla tuetusta lähdeaineistosta oli mahdollista muodostaa kohtalaisen hyvä käsitys Päärakennuksen julkisivuista ja arkkitehdin pyrkimyksistä 1890-luvulla. Sisätilojen tilajako, huoneiden alkuperäinen käyttö ja 1900-luvun alun mahdolliset muutokset jäivät sen sijaan uudempien piirrosten viitoittamien lankojen ja rakennusaikakaudesta tehtyjen päätelmien varaan. Tutkimuksen aikana Päärakennuksen rakenteita oli mahdollisuus tarkastella vain pintapuolisesti. Erityisesti tulkittaessa kerrostuneisuus- ja säilyneisyyskaavioita, tähän on syytä kiinnittää erityishuomiota. Mikäli alkuperäiset pohjapiirroset löytyvät tämän tutkimuksen jälkeen, on tätä tutkimusta syytä tarkastella uudessa valossa.

Tulevaisuudessa ennen seuraavan suuremman korjauksen tekemistä suositellaan syvemmän rakennushistoriaselvityksen tekemistä, jossa voitaisiin kartoittaa tarkemmin erityisesti Päärakennuksen seinärakenteiden alkuperäisyyttä. Liitteisiin on tehty diagrammi, johon on merkitty ehdotukset avaustutki-

muksen tekopaikoiksi kohdissa, joissa pintakerrosten alta voisi paljastua aikaisemmasta tilakokonaisuuteen tai tulisijojen sijainteihin liittyviä jälkiä. Liitteisiin on myös lisätty lista arkistoista, joista Päärakennukseen alkuperäisyyteen liittyviä dokumentteja etsittiin ilman tulosta.

Päärakennuksen ominaisluonteeseen ja tyyliin liittyen seuraavan korjauksen yhteydessä voisi myös harkita pystyisikö rakennuksen sisäpintoja lähestyä kokonaisvaltaisemmin 1800–1900-luvun vaihteen otteella hieman kuten Vihreän salin käsittelyssä on tehty. Julkisivuväreissä punaisen kattovärin tai puhtaan pellin sävyn palauttamista voisi harkita.

Astria Excell

6 Lähteet

Arkistolähteet

Kansallinen audiovisuaalinen instituutti,
Helsinki. (KAVI)

Videokokoelma.

Dahlström (1954). Rautakaudesta muovikauteen. Lyhyt dokumentti, Suomi. C. E. Dahlström; A. Ahlström Osakeyhtiö, Suomi-Filmi Oy.
Trifonoff (1939). Strömfors Bruk. Lyhyt dokumentti, Suomi. N. Trifonof.

Loviisan kaupungin tilapalveluiden arkisto,
Loviisa. (LKTA)

Ruukki -projekti, rakennuskannan inventaatiopiirustukset.

(19.4.1996). Ruotsinpyhtään Ruukkiprojektin vaiheita.
(19.04.1996). Ruotsinpyhtään Ruukkiprojektin vaiheita.

Maanmittauslaitoksen arkisto, Helsinki.
(MML)

Digitoitu karttakokoelma.

(1803). Kartta Isojakoa varten, karttaosa 6/11, G.W.Kraemer.

Museovirasto, Kulttuuriympäristöpalvelut,
lähiarkisto. (MV/KYP)

Strömforsin ruukin Yläpajan restaurointia koskeva aineisto.

(13.8.1968). Perinnenauhhat 1968, haastattelut, A. Ahlström Oy.
(14.6.1991). Haastattelutukimus, Ruotsinpyhtään Yläpaja ruukin entiset työntekijät. Haastattelijoina Merja Härö, Lasse T. Minkkinen ja Sami Roos / Kasnio&Härö Arkkitehdit Ky.
(29.10.1993). Ruotsinpyhtään Ruukkialue Oy - Strömfors Bruksmiljö Ab.
(3.2.1994-a). Yläpajan ympäristö eri aikoina, kaaviokuva, tutkimus Heste oy/Sten Björkman; Piirros Härö Arkkitehti Oy.
(30.9.1996). Ruukin alueen vesirakenteiden kunnostus. Yleissuunnitelma ja toimenpiteiden periaatteet. Härö Arkkitehti Oy; Uudenmaan Ympäristökeskus.

Museovirasto, Arkisto ja arkeologiset kokoelmat. Rakennushistoriallinen kuvakokoelma (MV)

Historiaosaston kuvakokoelma. (HK)

(1965). 82651- 82695. Valokuvaaja, Welin, valokuvia Strömforsista.

Päärakennuksen arkisto. (PA)

Digitoimattomat piirustukset, selostukset, lausunnot ja selvitykset.

(1939). Julkisivupiirros etelään, "Disponentsbostaden". A. Ahlström oy. Karhula.
(1960a). Maantasokerros, pohjapiirrosluonnos. Konttori- ja asuinrakennus, Strömfors. Ulla Hjelt.
(1960b). Maantasokerros, pohjapiirrosluonnos. Konttori- ja asuinrakennus, Strömfors. Ulla Hjelt.
(1960c). Ullakkokerros, pohjapiirrosluonnos. Konttori- ja asuinrakennus, Strömfors. Ulla Hjelt.
(22.8.1985-007). Strömfors, Johtajan asunto. Julkisivut itään ja etelään. Arkkitehtitoimisto Hannu laitila Ky.
(22.8.1985-008). Strömfors, Johtajan asunto. Julkisivut länteen ja pohjoiseen. Arkkitehtitoimisto Hannu laitila Ky.
(27.8.1885). Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Keittiö 119 kalusteet. Arkkitehtitoimisto Hannu laitila Ky.
(29.8.1985a). Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Toinen kerros. Vesi- ja viemärilaitteet. Arkkitehtitoimisto Laitila Ky:n piirroksen pohjalta Kymen LVI-Suunnittelu.
(29.8.1985b). Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Kellari. Vesi- ja viemärilaitteet. Arkkitehtitoimisto

Laitila Ky:n piirroksen pohjalta
Kymen LVI-Suunnittelu.
(29.8.1985-204). Asuinrakennus B14,
peruskorjaus. Leikkaus A-A.
Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky.
(29.8.1985-205). Asuinrakennus B14,
peruskorjaus. Leikkaus B-B.
Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky.
(09.09.1985a). Rakennusselitys,
Perusparannus rakennukseen B14,
Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky.
(09.09.1985b). LVI_Laitteet,
työselvitys. Kymen LVI-Suunnittelu.
(11.11.1985). Huvudsbyggnad (B14)
färgsättning. Museiverket. Joakim
Hansson.
(27.11.1985). Sisäväriohje. B14.
(12.12.1985). Työmaakokous
pöytäkirja. Asuinrakennus B14.
(14.05.1986). Ulkoväriohje. Hannu
Laitila Ky.
(09.09.1997). Ahlström
Sähkötarvikkeet Oy, Työselitys
vesikatteen korjauksesta.
(27.04.1998). Loviisan seudun
terveydenhuollon kuntayhtymä.
Vastaavan hygieenikon lausunto.
Päätöspöytäkirja 4/99,
Asuinrakennuksen oleskelutilojen
käyttöönotto tehtaan klubitiloiksi.
(12.09.1999). Päivitetty ensimmäisen
kerroksen pohjapiirros. Lisätty keittiö
ja saunatilat. Asuinrakennus B14,
peruskorjaus. Arkkitehtitoimisto

Hannu Laitila Ky.
(13.09.1999a). Rakennus- ja
Ympäristölautakunnan päätös
käyttötarkoituksen muutoksesta.
(13.09.1999b). Loviisan pelastuslaitos,
Ruotsinpyhtään palotoimi, J. Excell.
Lausunto enimmäismajoittuja-
määrästä.
(25.09.2005). Takuutodistus
Permaroof-suojakateaineelle. Etelä-
Suomen Suojakate Oy.
(N.d). Liite 1. Asuinrakennus B14,
perusparannus. Uusittavien ovi- tai
ikkunalistojen malli 1:1. Lista 3.
Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky.
(N.d). Toisen kerroksen pohjapiirros
(N.d). Liite 2. Asuinrakennus B14,
perusparannus. Lakilistan ja
jalkalistan muoto-piirros.
Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky.
(N.d). Toisen kerroksen pohjapiirros
"nykytilanne" ja "muutos" A4-
paperilla. Majoitushuoneiden lisäys
toiseen kerrokseen.
(N.d). Luonnos toisen kerroksen
muutoksesta 2000-luvulla.
Tunteimatonta piirtäjä.

Suomen Elinkeinoelämän keskusarkisto,
Mikkeli. (ELKA)

Ahlström Strömforsin tehtaiden
arkisto, järjstelemätön.

(1803). Charta over Strömfors bruk,
Petierfvi och Abborfors, 1:4000.
(16.8.1966). Strömforsin Ruukin
rakennuskaava, hyväksytty 1968.

Svenska Riksarkivet. (RA)

Digitoidut palovakuutusasiakirjat.

(1832). Brandförsäkringsverket volym
15901-15950,
[https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/
BRFV_15901-15950_001](https://sok.riksarkivet.se/bildvisning/BRFV_15901-15950_001)

Haastattelut

Excell, J & Excell, S. (26.7.2021). Ruukkilaiset Jari Excell ja Sirpa Excell. Muistelmia Päärakennuksesta.

Haapala, K. (27.7.2021). Ruukkilainen Katri Haapala muistelee Päärakennusta.

Liponkoski, J. (07.09.2021). Bed&Bistron ravintola- ja majoitusyrittäjä Jukka Liponkoski kertoo Päärakennuksesta ja 2000-luvun muutoksista.

Painamattomat lähteet

Björkman, S. (1994). Strömforsin Ruukin Yläpaja - Rakennus- ja Laitehistoriallinen selvitys, tutkimustilanne toukokuu 1994. Museovirasto.

Excell, A (2020). Ruotsinpyhtään letkumakasiini - rakennushistoriaselvitys. Aalto-yliopisto. Espoo.

Härö Arkkitehti Oy (2000a). Strömforsin Ruukin Ekomuseo Ruotsinpyhtäällä. Ruukin keskeisen rakennuskannan inventointi. Museovirasto.

Lappalainen (1989). Ruotsinpyhtään ruukin vanhojen rakennusten uudelleen käyttö - rakennusten inventointi. Museovirasto.

SYKE (1992). Arvokkaat maisema-alueet. Maisema-aluetyöryhmän mietintö. osa 2. Sivut 27-29: Kymijoen laakso. Helsinki 1992.

Painetut lähteet

Aho, J. (1907). Antti Ahlströmin elämätyö, osa yksi ja kaksi. Helsingin uusi kirjapaino, Helsinki.

Allardt, A. (1923). Strömfors socken. Helsingfors: Söderström.

Idström, T. & Wiias, O. (1950). Strömforsin tehtaat sanoin ja kuvin. Loviisan Uusi Kirjapaino Oy.

Kautovaara, P. (1986). Ruukin töissä. Kunnallispaino.

Koskinen, R. (2013). Suomalainen kartano - Kustavilaisen ajan säätyläiselämää. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Koskinen & Hagelstam (2003). Säätyläiskoti Suomessa – Sisustuksia, historiaa ja tapakulttuuria 1700-luvulla. WSOY, Hämeenlinna

Laine, E. (1952). Suomen vuoritoimi 1809-1884. Osa III. Suomen historiallinen seura. Forssa.

Lounatvuori, I. (1996). Mallin mukaan maan tavalla – Mallipiirustukset ja sotilasvirkatalojen rakentaminen 1687–1810. Gummerus Kirjapaino oy, Jyväskylä.

Lehdet ja digitaaliset lähteet

Kuvalähteet

AE = Astria Excell

Kansikuva, Strömforsin uusi päärakennus 1800-1900-luvun vaihteessa. Valokuvaaja tuntematon. Päärakennuksen yksityinen arkisto.

Kuva 1 (s.1), Ruukin sijainti, Google Maps.

Kuva 2 (s.2), Päärakennus kesällä 2021. AE.

Kuva 3 (s.3), Päärakennuksen sijainti ja RKY suojelualue. RKY. http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=918. säilyneisyydestä. AE.

Kuva 4 (s.6) Ote Wijnblad in mallipiirustuskirjasta vuodelta 1755. (Wijnblad, 1755)

Kuva 5 (s.7) Noormarkun Isotalo. A. Ahlström Osakeyhtiön, Ivar Ekström kokoelma. Varkauden Museot. Finna-tietokanta.

Kuva 6 (s.8) Kauttuan ruukin kartano. Kuva otettu kesällä 2021. AE

Kuva 7 (s.9) Leineperin ruukin Päärakennus. Kuva otettu kesällä 2021. AE.

Kuva 8 (s.12) Strömforsin vanha päärakennus. Valokuvaaja tuntematon. Kirjasta Strömfors - Tehdas ja yhdyskunta. (Sirén, 1971)

Kuva 9 (s.13) Kartta Isojokoa Varten, ote Strömforsin kohdalta. (MML, 1803)

Kuva 10 (s.13) Palovakuutusasiakirjojen kartta vuodelta 1809. (RA, 1809/1811)

Kuva 11 (s.13) Kartta Kymijoenlaaksosta vuodelta 1885. Vanhatkartat-fi -tietokanta.

Kuva 12 (s.14) Piirros Strömforsista, 1840-luku. Kunotson Johan. Finna -tietokanta.

Marttila, J. (2014). Työ teollistumisen ja arjen rajapintana: Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880-1950. Väistökirja, Jyväskylän yliopisto.

Oksanen, E. & Sarvas, A. (1991). Vanha Pyhtää: Pyhtään ja Ruotsinpyhtään historia vuoteen 1743. Pyhtään kunta; Ruotsinpyhtään kunta.

Rautakorpi H., Enström, A, Nuorisoseura Wiiri ry (2008). Ruotsinpyhtää Strömfors 1743-2009. Ruotsinpyhtää, Loviisa.

Rinne, H. (2016). Perinnemestarin tyylikirja. Talon osat aikakausittain 1700-1970. WSOY.

Salokorpi, A. (1999). Suomen rautaruukit. Otava.

Sirén, O. (1971). Strömfors: Tehdas ja tehdasyhdyskunta 1695-1970. Ruotsinpyhtää: A. Ahlström, Strömforsin tehdas.

Wijnblad, Carl (1755). Ritningar på fyratio wåningshus af sten, och trettio af träd, samt åtskilliga lusthus m.m. för höglöflige ridderskapet och adelen samt andra ståndspersoner på landet ; Ytterligare tilökning af ritningar på wåningshus

Kauppalehti (6.5.2014). Strömfors lopettaa Ruotsinpyhtäällä. Vierailtu 01.08.2021 / <https://www-kauppalehti-fi.libproxy.aalto.fi/uutiset/stromfors-lopettaa-ruotsinpyhtaalla/>

Loviisan Sanomat (20.2.2020). Ruukin elpyminen jatkuu. Vierailtu 11.5.2021 / <https://www.loviisansanomat.fi/paakirjoitus-mielipide/1278075>

RKY, Strömforsin ruukkiyhdyskunta. Vierailtu 11.5.2021 / http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=918

Strömforsin virallinen matkailusivusto. / Vierailtu 11.5.2021 / <https://stromforsinruukki.com/>

Taloussanomat (12.1.1999). Ahlström selkeyttää toimintojaan. Vierailtu 01.08.2020 / <https://www.is.fi/taloussanomat/art-2000001298579.html>

YLE Uutiset (3.11.2015). Tehdas lopetti – tilalle tulee hyvinvointipuisto. Vierailtu 01.08.2021 / <https://yle.fi/uutiset/3-8427439>

Kuva 13 (s.15) Kartta Strömforsin ruukista vuodelta 1910. Kirjasta Strömfors - Tehdas ja Yhdyskunta. (Sirén, 1971).

Kuva 14 (s.16) Strömforsin uusi päärakennus 1800-1900-luvun vaihteessa. Valokuvaaja tuntematon. Päärakennuksen yksityinen arkisto.

Kuva 15 (s.18) Julkisivupiiirros etelään, Päärakennus. (PA, 1939)

Kuva 16 (s.19) Päärakennus lounaasta kuvattuna, 1900-luvun alku (noin. 1940-luku). Valokuvaaja tuntematon. Päärakennuksen yksityinen arkisto.

Kuva 17 (s.20) Diagrammi Päärakennuksen ensimmäisestä kerroksesta. AE.

Kuva 18 (s.21) Diagrammi Päärakennuksen toisesta kerroksesta. AE.

Kuva 19 (s.22) Diagrammi Päärakennuksen ensimmäisestä kerroksesta. Varhaiset muutokset. AE.

Kuva 20 (s.23) Valokuva Päärakennuksen konttorista 1900-luvun alkupuolella. Kirjasta Strömfors - Tehdas ja yhdyskunta. (Sirén, 1971)

Kuva 21 (s.25) Ulla Hjeltin luonnospiirustukset maantasokerroksen pohjasta vuonna 1960 (PA, 1960a-b)

Kuva 22 (s.27) Valokuva Päärakennuksesta noin 1980-luvulta. Kuvaaja tuntematon. Vanharuotsinpyhtaa.fi.

Kuva 23 (s.28) Ulla Hjeltin luonnospiirustukset maantasokerroksen pohjasta vuonna 1960 (PA, 1960c)

Kuva 24a (s.28) Päärakennus pilkottaa Letkumakasiinin takaa noin 1950-60-luvun kuvassa. Kirjasta Strömfors - Tehdas ja yhdyskunta. (Sirén, 1971)

Kuva 24b (s.28) Päärakennuksen pohjoissisäänkäynti vuonna 1980. Sirpa ja Jari Excellin yksityinen arkisto.

Kuva 25 (s.29) Ilmakuva Strömforsin ruukista 1950-60-luvulla. Salli Markkasen yksityisarkisto.

Kuva 26 (s.29) Päärakennuksen lännestä vuonna 1980. Sirpa ja Jari Excellin yksityinen arkisto.

Kuva 27 (s.30) Hetki televisio-sarjasta Vihreän Kullan Maa. MTV, 1987-1988.

Kuva 28 (s.31) Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Toinen kerros. Vesi- ja viemärlaitteet. . (PA, 29.8.1985a).

Kuva 29 (s.31) Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Leikkaus A-A. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky. (PA, 29.8.1985-204)

Kuva 30 (s.31) Päivitetty ensimmäisen kerroksen pohjapiirros. Lisätty keittiö ja saunatilat. Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky. (PA, 12.09.1999).

Kuva 31 (s.31) Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Leikkaus B-B. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky. (PA, 29.8.1985-205).

Kuva 32 (s.32) Strömfors, Johtajan asunto. Julkisivut itään. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky. (PA, 22.8.1985-007).

Kuva 33 (s.32) Strömfors, Johtajan asunto. Julkisivut länteen. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky. (PA, 22.8.1985-008)

Kuva 34 (s.33) Strömfors, Johtajan asunto. Julkisivut etelään. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky. (PA, 22.8.1985-007).

Kuva 35 (s.33) Strömfors, Johtajan asunto. Julkisivut pohjoiseen. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky. (PA, 22.8.1985-008)

Kuva 36 (s.34) Toisen kerroksen pohjapiirrosluonnos majoitushuoneiden lisäämiseksi (PA, n.d)

Kuva 37 (s.37) Diagrammi Päärakennuksen säilyneisyydestä ja kerrostumista.

Eteläjulkisivu. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky:n peruskorjauspiirroksat ja kenttätutkimuksen mittaukset. AE.

Kuva 38 (s.38) Päärakennus syksyllä 2021. AE.

Kuva 39 (s.39) Päärakennus kesällä 2021. AE.

Kuva 40 (s.40) Diagrammi Päärakennuksen säilyneisyydestä ja kerrostumista.

Pohjoisjulkisivu. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky:n peruskorjauspiirroksat ja kenttätutkimuksen mittaukset. AE.

Kuva 41 (s.41) Diagrammi Päärakennuksen säilyneisyydestä ja kerrostumista. Itäjulkisivu. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky:n peruskorjauspiirroksat ja kenttätutkimuksen mittaukset. AE.

Kuva 42 (s.42) Itäjulkisivu kesällä 2021. AE.

Kiitokset

Kuva 43 (s.43) Diagrammi Päärakennuksen säilyneisyydestä ja kerrostumista. Länsijulkisivu. Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky:n peruskorjauspiirrokset ja kenttätutkimuksen mittaukset. AE.

Kuva 44 (s.44) Päärakennus kesällä 2021. AE.

Kuva 45-46 (s.45) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksen kellarista syksyllä 2021. AE.

Kuva 47 (s.45) Kellarin pohjapiirros. Asuinrakennus B14, peruskorjaus. Kellari. Vesi- ja viemärlaitteet. (PA, 29.8.1985b)

Kuva 48-76 (s.46-60) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksesta kesällä 2021. AE.

Kuva 77 (s.62) Diagrammi Päärakennuksen ensimmäisen kerroksen säilyneisyydestä. Pohjana Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky:n peruskorjauspiirrokset ja kenttätutkimuksen mittaukset. AE.

Kuva 78-81 (s.63-65) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksesta kesällä 2021. AE.

Kuva 82 (s.66) Osapohja maantasokerroksen säilyneisyysdiagrammista. Tarkentavat merkinnät. AE.

Kuva 83-86 (s.67-69) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksesta kesällä 2021. AE.

Kuva 87 (s.70) Osapohja maantasokerroksen säilyneisyysdiagrammista. Tarkentavat merkinnät. AE.

Kuva 88-92 (s.71-74) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksesta kesällä 2021. AE.

Kuva 93 (s.75) Osapohja maantasokerroksen säilyneisyysdiagrammista. Tarkentavat merkinnät. AE.

Kuva 94-96 (s.76-77) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksesta kesällä 2021. AE.

Kuva 97 (s.78) Osapohja maantasokerroksen säilyneisyysdiagrammista. Tarkentavat merkinnät. AE.

Kuva 98 (s.79) Näkymä Toisen kerroksen koilliskulman majoitushuoneeseen. AE.

Kuva 99 (s.80) Diagrammi Päärakennuksen toisen kerroksen säilyneisyydestä. Pohjana Arkkitehtitoimisto Hannu Laitila Ky:n peruskorjauspiirrokset ja kenttätutkimuksen mittaukset. AE.

Kuva 100-103 (s.81-83) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksesta kesällä 2021. AE.

Kuva 101 (s.82) Osapohja toisen kerroksen säilyneisyysdiagrammista. Tarkentavat merkinnät. AE.

Kuva 105-108 (s.85-87) Kenttätutkimusvalokuvia Päärakennuksesta kesällä 2021. AE.

Kuva 109 (s.88) Osapohja toisen kerroksen säilyneisyysdiagrammista. Tarkentavat merkinnät. AE.

Kuva 110 (s.89) Yksityiskohta Ullakon kattorakenteesta. AE.

Kuva 111 (s.90) Osapohja toisen kerroksen säilyneisyysdiagrammista. Tarkentavat merkinnät. AE.

Kuva 112 (s.94) Näkymä Päärakennuksesta hankien yli vuonna 1980. Sirpa ja Jari Excellin yksityinen arkisto.

Kiitokset Jukka Liponkoskelle ja Strömfors Yrityspuiston Päivi Muurikaiselle mahdollisuudesta tehdä kenttätutkimus Päärakennukseen keskellä sen normaalia arkea. Kiitos Jukalle myös Päärakennuksen 2010-luvun muutoksiin liittyvistä tarinoista.

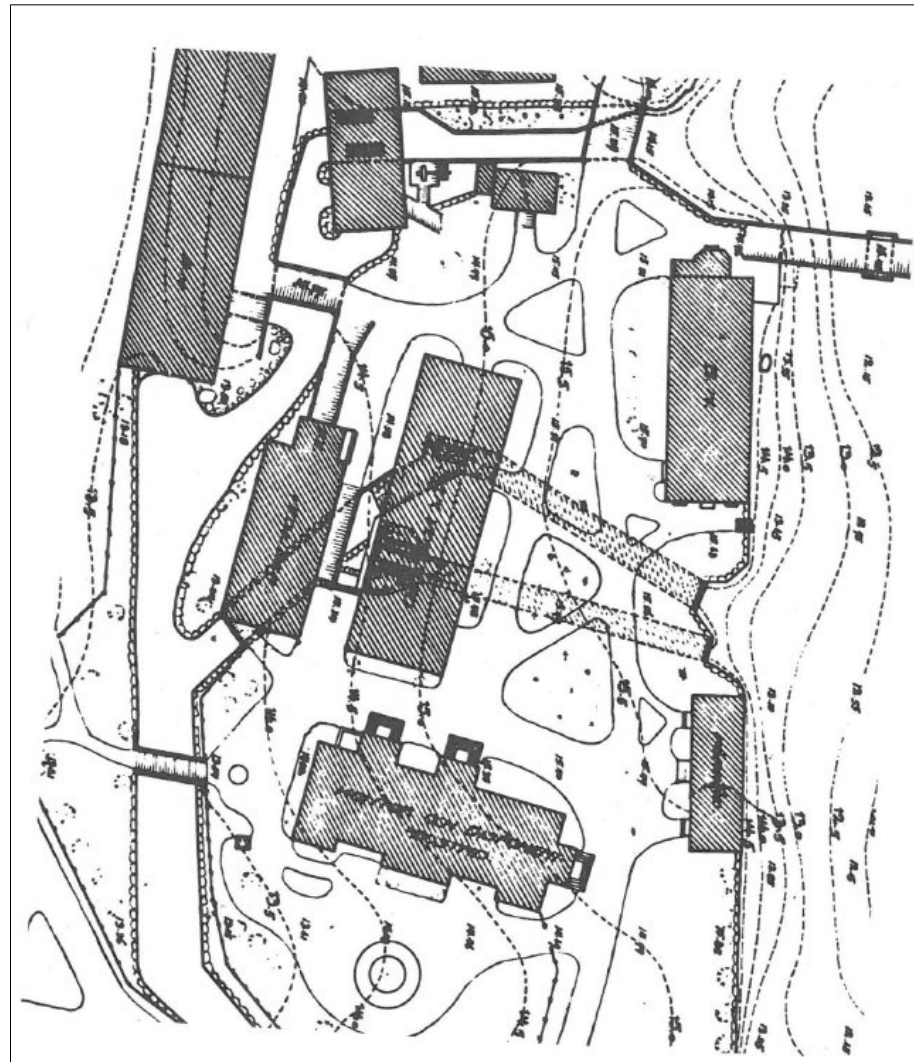
Kiitos Sirpa ja Jari Excell Päärakennukseen liittyvien valokuvien lainaamisesta ja rakennukseen liittyvien muistelmien jakamisesta.

Kiitos Katri Haapala haastattelusta ja Päärakennukseen liittyvien kertomuksien jakamisesta.

Liitteet

Liite 4, Asemapiirustus vuodelta 1945. Theodor Lindqvist. Museovirasto, Arkisto ja arkeologiset kokoelmat, Rakennushistorian kuvakokoelma (n.d)

Liite 5, Consulting oy:n kartta Yläpajan vesialueista vuodelta 1925. Liite S. Björkmannin raportista: Strömforsin Ruukin Yläpaja - Rakennus- ja Laitehistoriallinen selvitys, tutkimustilanne toukokuu 1994. Museovirasto.

Liite, 6. Strömforsin pohjakartta, päivitetty 23.2.2021. Loviisan kaupungin karttapalvelu.
Kartta.loviisa.fi.

Liite 4.

Lista arkistoista, joista Päärakennuksen alkuperäisistä rakennuspiirustuksista tehtiin etsintäpyyntö:

A. Ahlström Osakeyhtiön Noormarkun arkisto, Pori.

Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste, Loviisan maistraatin arkisto. (Tiedusteltiin myös palovakuutusasiakirjoja)

Kansallisarkiston Hämeenlinnan toimipiste, rakennuspiirustukset.

Kymenlaakson museon arkisto, Kotka.

Loviisan kaupungin museo, Loviisa.

Loviisan kaupungin arkisto, Loviisa.

Loviisan kaupungin arkisto: Ruotsinpyhtään kunnan rakennusvalvonnan arkisto, Loviisa.

Päärakennuksen yksityinen arkisto, Strömfors.

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto, Mikkeli, Karhulan tehtaiden aineisto.

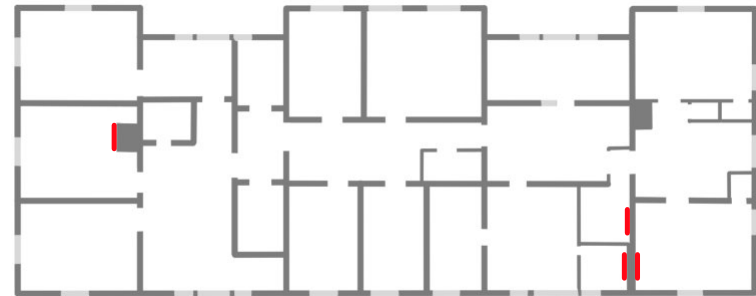
Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto, Mikkeli, Ahlström Strömforsin tehtaiden arkisto, järjstelemätön.

Liite 5.

Ehdotukset tulevaisuuden avaustutkimuksen tekopaikoiksi:

1. kerros

2. kerros

